کردي

پوختەیەك سەبارەت بە ئاینی ئیسلام

بەو شێوەیەی لە قورئان وسوننەتدا هاتووە

(چاپێك بەڵگەکانی تێدا باسکراوە)

نووسینی:

دکتۆر/ محمد عبدالله السحیم

مامۆستای عەقیدە لە بەشی خوێندنە ئیسلامیەکان (لە پێشوودا)

کۆلێژی پەروەردە، زانکۆی (الملك سعود)

Islamhouse.com

المحتوى الإسلامي

بسم الله الرحمن الرحيم

ئیسلام

پەیامێکی پوخت سەبارەت بە ئاینی ئیسلام بەو شێوەیەی لە قورئان وسونەتدا هاتووە

(چاپێک کە هەموو بەڵگەکانی قورئان وسونەت لە خۆ دەگرێت) [١]

نوسینی:

مامۆستا دکتۆر/ محمد عبدالله السحيم

مامۆستای عەقیدە لە بەشی خوێندنە ئیسلامیەکان (لە پێشوودا)

****

[١] چاپێکی تر هەیە سەبارەت بەم پەیامە تەنها بابەتەکانی تێدا باسکراوە و بەڵگەکانی قورئان وسونەتی تێدا باس نەکراوە، بۆ خوێنــدنەوەی کليك لەسەر ئەم بەستەرە بکە:

https://islamhouse.com/ku/books/2836743/

شركاء التنفيذ:

دار الإسلام جمعية الربوة رواد الترجمة المحتوى الإسلامي

يتاح طباعة هذا الإصدار ونشره بأي وسيلة مع الالتزام بالإشارة إلى المصدر وعدم التغيير في النص.

Telephone: +966114454900
ceo@rabwah.sa
P.O.BOX: 29465
RIYADH: 11557
www.islamhouse.com

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

کتێبێکی گرنگە پێناسەیەکی پوختی ئاینی ئیسلامی لە خۆ گرتووە، وڕوونکردنەوەی گرنگترین بنچینە ورێنمایی وجوانییەکانی ئاینی ئیسلامی تێدایە لە قورئان وسونەتدا، وئەم کتێبە بۆ مسوڵمانان وبۆ نامسوڵمانانیش دەگونجێت بە زمانەکانیان لە هەموو کات وشوێنێک سەرەڕای جیاوازی حاڵ وبارودۆخ.

١. ئیسلام پەیامی خودایە بۆ هەموو خەڵکی بەتێکڕا، وکۆتا پەیامی خودایە بۆ مرۆڤایەتی هەتا قیامەت بەرپا دەبێت.

ئیسلام پەیامی خودایە بۆ هەموو خەڵکی، خوای گەورە دەفەرموێت: { وَمَا أَرسَلنَٰكَ إِلَّا كَافَّةٗ لِّلنَّاسِ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗا وَلَٰكِنَّ أَكثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعلَمُونَ} واتە: {وئێمە تۆمان نەناردووە بۆ هەموو ئادەمی مەگەر بۆ ئەوە نەبێت کە بۆ هەموو خەڵکی ببیتە مژدەدەر وترسێنەر، بەڵام زۆربەی ئادەمی ئەمە نازانن} [سبأ:٢٨]. ودەفەرموێت: {قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) پێیان بڵێ: ئەی خەڵکینە بەڕاستی من پێغەمبەری خودام بۆ ئێوە هەمووتان (بۆ هەموو خەڵکی بە بێ جیاوازی ڕەگەز ورەنگیان)}[الأعراف:١٥٨].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَّكُمْ وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا} واتە: {ئەی خەڵکینە بێگومان پێغەمبەر ڕاستی وهەقی بۆتان هێناوە لە لایەن پەروەردگارتانەوە کەواتە ئێوەش باوەڕ

بهێنن چـاکترە بۆتـان وئەگەر بـاوەڕ نەهێنن ئەوا بێگومـان هەرچی لە ئاسـمانەکان وزەویدا هەیە موڵکی خودایە وخودا هەمیشـە زانا ودانا و(کاردروستە)}[النساء:١٧٠].

ئیسلام پەیامی خودایە بۆ هەتاهەتایە، وکۆتا پەیامی پەروەردگارە، خوای گەورە دەفەرموێت: {مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا} واتە: {موحەممەد باوکی هیچ یەکێـک لە پیـاوەکـانتـان نییە (نەزەیـدی کوڕی حـاریس ونە هیچ کەسـێکی تر) بەڵکو ئەو نێرداوی خودا وکۆتـاهەمینی پێغەمبەرانە وخودا بەهەموو شتێك زانایە}[الأحزاب:٤٠].

٢. ئیسـلام ئـاینێکی تـایبەت نییە بە ڕەگەزێکی دیـاریکراو یـان گەلێکی دیاریکراو بەڵکو ئاینی خودایە بۆ هەموو خەڵکی.

وئیسلام ئاینێکی تایبەت نییە بە ڕەگەزێک یان گەلێک بەڵکو ئاینی خودایە بۆ هەموو خەڵکی، ویەکەم فەرمـان کە لە قورئـانی پیرۆزدا هـاتووە، خوای گەورە دەفەرموێـت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ} واتە: {ئەی خەڵکینە پەروەردگارتان بپەرسـتن کەئێوە و ئەوانەی پێش ئێوەیشـی دروسـت کردووە بەڵکو بەو پەرستنە خۆتان بپارێزن}[البقرة: ٢١].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَـاءً}

واتە: {ئەی خەڵکینە خۆتان بپارێزن لە (سزای) پەروەردگارتان (تەقوادار بن وبترسن) لە ئەو زاتەی کە دروستی کردوون لە یەک کەسەوە (کە ئادەمە) وهەر لە ئەویش هاوسەرەکەی درووست کردووە وبڵاوی کردووەتەوە لەو دووانە پیاوانی زۆر هەروەها ئافرەتان} [النساء:١].

لە ئیبن عومەرەوە -ڕەزای خوایان لێبێت- کە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- ڕۆژی فەتح ورزگارکردنی مەککە وتاری بۆ خەڵکی دا، وفەرمووی: «ئەی خەڵکینە، خودا لەسەرتانی لابرد خۆبەگەورەزانینی (نەفامی) جاهیلیەت وشانازی کردن بە باوباپیرانەوە (بەهۆی مسوڵمان بوونتانەوە)، خەڵکی دوو چینن: چاکەکارێکی تەقوادار کە ڕێزدارە لای خوای گەورە، وتاوانکارێکی دۆڕاو کە بێڕێزە لای خوای گەورە، وخەڵکی نەوەی ئادەمن وخوای گەورە ئادەمی لە خۆڵ دروستکرد، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات:١٣] واتە: {ئەی خەڵکینە بێگومان ئێمە دروستمان کردوون لە نێر ومێیەك وکردومانن بە چەند گەل وهۆزێکەوە تا یەکتری بناسن، بەڕاستی بەڕێزترینتان لای خودا ئەو کەسەیە کە زیاتر لە خودا دەترسێت، بێگومان خودا زانا وئاگادارە}» [رواه الترمذي: ٣٢٧٠].

لە فەرمانەکانی قورئان وسونەتدا هیچ فەرمان وشەریعەت ویاسایەکی تایبەت نابینیت کە تایبەت بێت بە گەلێک یان هۆزێکی

دیـاریکراو ؛ بەهـۆی ئەوەی لە ڕەگەزێـک یـان گەلێـک یـان هـۆزێکی دیاریکراون.

٣. ئیسلام پەیامی خودایە کە تەواوکاری پەیامەکانی پێغەمبەرانی پێشووە بۆ ئومەتەکانیان -علیهم الصلاة والسلام.

ئیسـلام پەیـامی خودایە کە تەواوکـاری پەیـامی پێغەمبەرانی پێشــووە -علیهم الصــلاة والســلام- بۆ ئومەتەکـانیان، خوای گەورە دەفەرمویـت: {إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا} واتە: {بەڕاسـتی ئێمە وەحیمان (سروشـمان) بۆ ناردیت هەروەکو چۆن وەحیمان نارد بۆ نـوح وبۆ پێغەمبەرەکـانی پـاش ئەو و وەحـیمان نـارد بـۆ ئـیبراهـیم وئیسـماعیل وئیسـحاق ویەعقوب ونەوەکانی یەعقوب وبۆ عیسـا وئەیوب ویونس وهـارون وسـولەیمان وزەبوریشـمان بەخشـی بە داود}[النساء:١٦٣].

ئەم ئاینە کە خودا وەکو وەحی (سروش) بۆ پێغەمبەر موحەمەد -صـلی الله علیه وسـلم- نـاردوویەتی؛ هەمـان ئـاینە کە خودا بۆ پێغەمبەرانی پێشوو ناردوویەتی، وخودا وەسیەت وئامۆژگاری کردووە بەوەی کە دەسـتی پێوە بگرن وفەرمانەکانی جێبەجێ بکەن وخۆیان لە نەهی لێکراوەکان بەدوور بگرن، خوای گەورە دەفەرمویـت: {شَرَعَ لَكُم

مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ} واتە: {ئەو ئاینەی بۆ داناون کە فەرمانی داوە بە نوح وئەوەش نیگامان کردووە بۆ تۆ وئەوەش کە فەرمانمان داوە بە ئیبراهیم وموسا وعیسا کە لەسەر ئەو ئاینە بن بە ڕێك وڕاستی وجیاوازی تێدا مەکەن زۆر قورس وگرانە بەلای هاوبەشدانەرانەوە ئەوەی ئەوانی بۆ بانگ دەکەیت خودا هەرکەسێکی بوێت هەڵیدەبژێرێت بۆ (موسڵمان بوون) لای خۆی وڕێنموونی وهیدایەتی هەرکەسێك دەکات بۆ لای خودا بگەڕێتەوە}[الشورى:١٣].

ئەم کتێبە کە خودا وەکو وەحی (سروش) بۆ پێغەمبەر موحەمەد ناردی -صلى الله عليه وسلم- ؛ بەڕاستدانەری کتێبەکانی خودایە لە پێشوودا وەکو تەورات وئینجیل پێش ئەوەی دەستکاری بکرێن وبگۆڕدرێن، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ} واتە: {وئەوەی لە قورئاندا نیگامان کردووە بۆ تۆ هەر ئەوە ڕاستە وپشتیوانی کتێبەکانی پێش خۆیەتی بێگومان خودا بە بەندەکانی ئاگادار وبینایە} [فاطر: ٣١].

٤. پێغەمبەران -علیهم السلام- یەک ئاینیان هەیە، بەڵام شەریعەتەکانیان جیاوازە.

پێغەمبەران -علیهم السلام- یەک ئاینیان هەیە بەڵام شەریعەتەکانیان جیاوازە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ} واتە: {وئەم قورئانەمان ناردە خوارەوە بۆ تۆ بە هەق وڕاستی وکتێبەکانی پێش خۆی بە ڕاست دەزانێت وپشتیوانیان لێدەکات (پێش دەست تێخستن وگۆڕینیان لەلایەن جولەکە وگاورەکانەوە) وچاودێریانە کەواتە حوکم وبڕیار بدە لەناو نامەدارەکاندا بەوەی خودا ناردوویەتیە خوارەوە, وشوێن هەوا وئارەزووی ئەوان مەکەوە و لانەدەیت لەو حوکم و بڕیارە هەق وڕاستەی کە بۆت هاتووە دامان ناوە بۆ هەر ئوممەتێک لە ئێوە شەریعەت وڕێگەیەکی ڕوون وئەگەر خودا بیویستایە ئێوەی ئەکرد بەیەک ئوممەت وکۆمەڵ بەڵام (نەیکردوون) بۆ ئەوەی تاقیتان بکاتەوە لەو شەریعەت ویاسایانەی کە پێی بەخشیوون کەواتە پێشبڕکێ بکەن بۆ ئەو شتانەی کە چاکن گەڕانەوەتان هەر بۆ لای خودایە بە گشتی ئەمجا هەواڵتان پێدەدا سەبارەت بەوەی کە لە ژیانی دونیادا تێیدا جیاواز وناکۆک بوون} [المائدة:٤٨].

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَالْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ» واتە: «من نزیکترین کەسم لە عیسای کوڕی مەریەم لە دونیا ودواڕۆژدا، وپێغەمبەران برای یەك باوكن (یەک عەقیدە وبیروباوەڕیان هەیە) بەڵام دایکیان جیاوازە (شەریعەتەکانیان جیاوازە)، و لەگەڵ ئەمەیشدا هەموویان هەمان ئاینیان هەیە» [رواه البخاري: ٣٤٤٣].

٥. هەروەکو بانگەشەی پێغەمبەرانی پێشوو: نوح وئیبراهیم وموسا وسولەیمان وداود وعیسا -عليه السلام- ؛ ئاینی ئیسلام بانگەشە دەکات بۆ ئیمان وباوەڕهێنان بەوەی کە پەروەردگار (الله) یە وئەو زاتە خولقێنەرە -الخالق-ە وڕۆزیدەرەوە -الرزاق-ە وژیان دەبەخشێت -المحيي-ە وزیندووەکان دەمرێنێت -المميت-ە وهەموو شتێک موڵکی ئەوە -مالك الملك- وهەموو کاروباری بوونەوەرەکان ئەو بەڕێوەی دەبات وئەو زاتە مەزنە زۆر بەسۆزە -بەڕەئفەتە:الرؤف-ە ومیهرەبانە -الرحيم-ە.

خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ} واتە: {ئەی خەڵکینە بیربکەنەوە لە فەزڵی خودا بە سەرتانەوە ئایا بێجگە لە خودا دروستکارێکی -خولقێنەرێکی- تر هەیە کە ڕۆزیتان

بدات لە ئاسمان وزەویدا هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بەهەق وڕاستە لە اللە دەی چۆن وا ڕوو وەردەگێڕن (لەیەک خودا پەرستی)} [فاطر:٣].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: ئایا کێ ڕزق وڕۆزیتان دەدات لە ئاسمان (بە باران) ولە زەویەوە (بە ڕووەک) یان کێ خاوەنی (دروستکەری) گوێ وچاوانە وکێ زیندوو لە مردوو دەردەهێنێت ومردوو لەزیندوو دەردەهێنێت هەروەها کێ کارەکان هەڵدەسوڕێنێت بێگومان یەکسەر دەڵێن خودا کەواتە (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) پێیان بڵێ: دەی بۆ خۆتان ناپارێزن (لە سزای خودا؟)} [یونس:٣١].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {أَمَّن يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ} واتە: {ئایا زاتێك كە لە سەرەتاوە بوونەوەر بەدیدەهێنێت پاشان (دوای مردنی) جارێکی تر دروستی دەکاتەوە وزاتێك كە لە ئاسمان وزەویەوە ڕزق وڕۆزیتان دەدات ئایا هیچ پەرستراوێکی هەق وڕاستی تر هەیە لەگەڵ اللە (نەخێر نییە) (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ بەڵگەتان بهێنن ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن} [النمل:٦٤].

هەموو پێغەمبەران -عليهم السلام- نێردراون بۆ بانگەوازی کردن بۆ پەرستنی خودا بە تەنها بە بێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک لە پەرستنیدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ فَمِنۡهُم مَّنۡ هَدَى ٱللَّهُ وَمِنۡهُم مَّنۡ حَقَّتۡ عَلَيۡهِ ٱلضَّلَٰلَةُۚ فَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ} واتە: {سوێند بە خودا لەناو هەموو گەل وئوممەتێکدا پێغەمبەرێکمان ناردووە (کە فەرمان دەکەن بە خەڵکی) بەوەی تەنها خودا بپەرستن ودووربکەونەوە لە (پەرستنی) هەرپەرستراوێکی تر ئینجا خودا هەندێکی لەو (ئوممەتانە) ڕێنمونی کرد وهەندێکیشیان (لەبەر خراپیان) گومڕایی یەخەی گرتن دەی بە زەویدا بگەڕێن وتەماشا بکەن سەرەنجامی بەدرۆخەرەوان چۆن بوو} [النحل: ٣٦].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَا أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ} واتە: {وئێمە نەمان ناردووە پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێک مەگەر وەحیمان (نیگامان) بۆ ناردووە (بەوەی کە بێگومان جگە لە من هیچ پەرستراوێکی تر شایستەی پەرستن نییە بە هەق وڕاست کەواتە تەنها من بپەرستن} [الأنبياء:٢٥].

خوای گەورە سەبارەت بە نوح -عليه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە نوح -عليه السلام- فەرموویەتی: {يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ} واتە: {ئەی گەلەکەم تەنها خودا بپەرستن ئێوە هیچ پەرستراوێکی ڕاست وهەقتان

نییە جگە لە خودا؛ بەڕاستی من دەترسم (دووچاری) ئێوە بێت سزای ڕۆژێکی گەورە (کە ڕۆژی دواییە)} [الأعراف:٥٩].

وخوای گەورە سەبارەت بە ئیبراهیم -علیه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە ئیبراهیم -علیه السلام- فەرموویەتی: {وَإِبۡرَٰهِيمَ إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُۖ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ} واتە: {و(ئەی پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- باسی ئیبراهیم بکە) کاتێك بە گەلەکەی ووت خودا بپەرستن ولێی بترسن ئەوە چاکترە بۆ ئێوە ئەگەر ئێوە بزانن} [العنكبوت: ١٦].

وخوای گەورە سەبارەت بە ساڵح -علیه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە ساڵح -علیه السلام- فەرموویەتی: {قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} واتە: {ئەی گەلەکەم خودا بەتەنها بپەرستن جگە لە ئەو هیچ پەرستراوێکی ڕاست وهەقتان نییە بێگومان موعجیزەیەکی ڕوونتان لە پەروەردگارتانەوە بۆ هاتووە ئەمە وشتری خودایە (وەکو ڕێزلێنانێک بۆ ئەم وشترە ئەم ناوەی پێدراوە -ناقة الله-) کە موعجیزەیەکە بۆ ئێوە جا لێی بگەڕێن با بخوات وبلەوەڕێت لە زەوی خوادا وئازاری مەدەن ودەستی بۆ مەبەن بە خراپە (ئەگەر وابکەن) تووشی سزایەکی سەخت وبە ئازار دەبن} [الأعراف: ٧٣].

وخوای گەورە سەبارەت بە شوعەیب -علیه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە شوعەیب -علیه السلام- فەرموویەتی: {يَا

قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ} واتە: {ئەی گەلەکەم بەتەنها خودا بپەرستن هیچ پەرستراوێکی هەق وڕاستتان نییە بێجگە لە ئەو؛ بێگومان لە لایەن پەروەردگارتانەوە بەڵگە وموعجیزەیەکی ڕوون وئاشکراتان بۆ هاتووە کەواتە لە پێوانە وکێشانەتان دا ڕێک وڕاست بن ولە شتومەکی خەڵکی کەم مەکەنەوە (بە دزی) ولە زەویدا خراپەکاری مەنێنەوە (مەکەن) لە پاش چاکردنی ئەوەی باسکرا چاکترە بۆتان ئەگەر ئێوە ئیماندارن} [الأعراف: ٨٥].

یەکەمجار کە خودا قسەی لەگەڵ موسا کرد -عليه السلام-، خودا -سبحانه وتعالی- پێی فەرموو: { وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ (١٣) من تۆم هەڵبژاردووە (بۆ پێغەمبەرایەتی) کەواتە گوێ بگرە بۆ ئەوەی نیگا بۆت دەکرێت (وەحیەی بۆت دەنێردرێت) (١٣) إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (١٤) بەڕاستی هەر من خوام هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بەهەق وڕاست جگە لە من کەواتە من بپەرستە بە چاکی نوێژ ئەنجامبدە بۆ ئەوەی یادی من بکەیتەوە (١٤)} [طه: ١٣-١٤].

وخوای گەورە سەبارەت بە موسا -عليه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە موسا -عليه السلام- پەنای بە خودا گرت وفەرمووی: {إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ (٢٧) (وموسا -عليه السلام- فەرمووی): بەڕاستی من پەنا دەگرم بە

پەروەردگاری خۆم وپەروەردگاری ئێوەش لەهەموو خۆبەزلزانێك كە باوەڕی بە ڕۆژی لێپرسینەوە نییە (٢٧)} [غافر].

خوای گەورە سەبارەت بە مەسیح (عیسا) -علیه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: كە عیسا -علیه السلام- فەرموویەتی: {إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ (٥١) بە ڕاستی خوا پەروەردگاری من وئێوەیە دەی بیپەرستن ئەمەیە ڕێگای ڕاست (٥١)} [آل عمران].

وهەروەها خودا سەبارەت بە مەسیح (عیسا) -علیه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: كە عیسا -علیه السلام- فەرموویەتی: {يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ (٧٢) ئەی بەنو ئیسرائیل تەنها خوا بپەرستن كە پەروەردگاری من و ئێوەیشە بەڕاستی هەركەسێک هاوبەش بۆ خودا دابنێت ئەوە بێگومان خودا بەهەشتی لێ حەرام كردووە، وجێگا وشوێنی ئاگر دەبێت وە بۆ ئەو ستەمكارانە هیچ یارمەتیدەرێک نییە (٧٢)} [المائدة].

تەنانەت لە تەورات وئینجیلیشدا دووپاتكردنەوە هاتووە لەسەر پەرستنی خودا بە تەنها وبە بێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک لە پەرستنیدا، لە (سیفری دووەم)دا هاتووە كە موسا -علیه السلام- دەفەرموێت: (اسمع يا إسرائيل الرَّب إلهنا رب واحد) واتە: (گوێبگرن ئەی نەوەكانی ئیسرائیل، -الله- خودا پەروەردگارمانە، یەک پەروەردگار هەیە). ودووپاتكردنەوە هاتووە لەسەر تەوحید -یەک خودا پەرستی- لە

(ئینجیلی مرقس)دا، کە مەسیح (عیسا) -علیه السلام- دەفەرموێت: (إن أول الوصايا هي: اسمع يا إسرائيل الرَّب إلهنا رب واحد) واتە: (یەکەم وەسیەت -ئامۆژگاری- بریتیە لە: گوێبگرن ئەی نەوەکانی ئیسرائیل، -الله- خودا پەروەردگارمانە، یەک پەروەردگار -خودا- هەیە).

خوای گەورە ئەوەی ڕوونکردووەتەوە کە هەموو پێغەمبەران نێردراون بۆ جێبەجێکردنی ئەم ئەرکە مەزنە کە بریتیە لە بانگەوازی کردن بۆ تەوحید (یەک خودا پەرستی)، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولاً أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ} واتە: {سوێند بە خودا لە ناو هەموو گەل وئوممەتێکدا پێغەمبەرێکمان ناردووە (کە فەرمان دەکەن بەخەڵکی) بەوەی تەنها خودا بپەرستن و دوورکەونەوە لە (پەرستنی هەرپەرستراوێکی تر، بۆیە خودا هەندێکی لەو (ئوممەتانە) ڕێنمونی کرد (هیدایەتی دان) وهەندێکیشیان (لەبەر خراپیان) گومڕایی یەخەی گرتن} [النحل: ٣٦].

هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الأرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ اِئْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم-) بڵێ: پێم بڵێن ئەو شتانەی ئێوە داوایان لێدەکەن (لێیان دەپاڕێنەوە) جگە لە خودا پیشانم بدەن لە زەویدا چیان دروست کردووە یان لە (دروست کردنی) ئاسمانەکاندا بەشداریان کردووە، دەی پەڕاوێکم بۆ بهێنن لە پێش ئەم (قورئانە

هاتبێت) یان زانیاریەك كە لە پێشووان بەجێ مابێت ئەگەر ئێوە ڕاستگۆن} [الأحقاف:٤].

شێخ سەعدی -ڕەحمەتی خوای لێبێت- دەڵێت: (خوای گەورە دەزانێت كە مشتومڕی موشریكەكان سەبارەت بە شیرك بڕیاردانیان هیچ بەڵگەیەكی لەسەر نییە، بەڵكو تەنها پشت دەبەستن بە گومانی درۆ وڕا وبۆچوون وئەقڵ وتێگەیشتنی پوچەڵ، وئەوەی كە نیشانەی پوچەڵێتی ئەم بەڵگانەیە ئەگەر سەیری حاڵ وزانستیان بكەیت وسەیری حاڵی ئەوانە بكەیت كە تەمەنیان بەسەربرد لە پەرستنی -مەبەست پەرستنی ئەو پەرستراوانەیە جگە لە خوای گەورە- ؛ ئایا هیچ سوودێكیان پێگەیاندن لە دونیا وقیامەتدا ؟) [تیسیر الكریم المنان: ٧٧٩].

٦. الله -سبحانه وتعالی- خۆی پەروەردگارە وخوڵقێنەرە -الخالق-ە، وتەنها ئەو شایەنی پەرستنە بە بێ هیچ هاوبەش وشەریكێك، ونابێت لەگەڵ پەرستنی خودا هیچ كەسێكی تر بپەرسترێت.

خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (٢١) ئەی خەڵكینە پەروەردگارتان بپەرستن كە ئێوە و ئەوانەی پێش ئێوەیشی دروست كردووە بەڵكو بەو پەرستنە خۆتان بپارێزن (٢١) الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ (٢٢) ئەو(خودایەی) كە زەوی بۆ ڕاخستوون

وئاسمانی بۆ کردوون بە کۆشک (ئاسمانی بۆ گێڕاون بە گومەزی) وئاوی (بارانی) لەئاسمانەوە هێناوەتە خوارەوە ئەمجا دەری هێناوە بەو ئاوە هەموو جۆرە میوە وبەروبوومێک بۆ ڕۆزی ئێوە کەواتە هاوتا وشەریک بۆخودا بڕیار مەدەن، لە کاتێکدا ئێوە خۆتان دەزانن (بێ هاوتایە -بێ شەریکە-) (٢٢)} [البقرة:٢١-٢٢].

ئەو پەروەردگارەی کە ئێمەی خوڵقاندووە ونەوەکانی پێش ئێمەیشی خوڵقاندووە، وزەوی وەکو ڕاخەر بۆمان داخستووە کە بەسەریدا ڕێبکەین ولە ئاسمانەوە ئاو وبارانی بۆمان دابەزاندووە بۆ ئەوەی بەرووبومی جۆراوجۆر وەکو ڕزق ورۆزییەک بۆ ئێمە دەربچێت؛ بەڕاستی تەنها ئەو زاتە مەزنە شایستەی پەرستنە -سبحانە وتعالی-، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ} واتە: {ئەی خەڵکینە بیربکەنەوە لە فەزڵی خودا بە سەرتانەوە ئایا بێجگە لە خودا دروستکارێکی -خوڵقێنەرێکی- تر هەیە کە ڕۆزیتان بدات لە ئاسمان وزەویدا هیچ پەرستراوێکی شایستەی پەرستن نییە بە هەق وڕاستی جگە لە اللە دەی چۆن وا ڕوو وەردەگێڕن (لەیەک خودا پەرستی)} [فاطر:٣].

ئەو زاتەی کە خوڵقێنەر ودروستکارە و ڕزق ورۆزی دەدات ؛ تەنها ئەو شایستەی پەرستنە، خوای گەورە دەفەرموێت: {ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ} واتە: {هەر ئەو خودایەیە کە پەروەردگاری ئێوەیە هیچ پەرستراوێکی ڕاست وهەق

نییە جگە لە ئەو زاتە کە دروستکەری هەموو شتێکە کەواتە تەنها ئەو بپەرستن وئەو خودایە توانا ودەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێک هەیە وپارێزەری هەموو شتێکە} [الأنعام: ١٠٢].

هەموو ئەوانەی دەپەرسترێن جگە لە خوای گەورە شایستەی پەرستن نین، چونکە خاوەنی تەنها هێندەی گەردیلەیەکیش نین ودەسەڵاتیان نییە بە سەریدا ؛ نە لە ئاسمانەکان ونە لە زەوی، ولە هیچ شتێک شەریک وهاوبەشی خودا نین ویارمەتی وپشتیوانی خودا نین چونکە خودا پێویستی بە هیچ یەکێک لە بوونەوەرەکان نییە، ئیتر چۆن داوا وپاڕانەوە ونزا لە یەکێکی تر دەکەن جگە لە خودا یان چۆن بانگەشەی ئەوە دەکەن کە خودا هاوبەش وشەریکی هەیە، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ } واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ هاوار بکەن لەوانەی کە بێجگە لە خودا بە پەرستراوتان دەزانین هێندەی هەرە وردیلەیەکیان بەدەست نییە نە لە ئاسمانەکان ونە لە زەویدا وە ئەو پەرستراوانە هاوبەشی (خودا) نەبوون نە لە دروستکردنی ئاسمانەکان ونە لە دروستکردنی زەویدا وهیچ یەك لەوان یارمەتیدەری خودا نەبوون} [سبأ: ٢٢].

خودا -سبحانە وتعالى- ئەو زاتەیە کە بوونەوەرەکانی دروستکردووە لە نەبوونەوە، وبوونی ئەم زیندەوەرانە بەڵگەن لەسەر بوونی خودا وپەروەردگارێتی وئولوهیەتی (پەرستراوێتی) خودا، خوای

گەورە دەفەرموێت: { وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ(٢٠) ولە نیشانەکانی ئەو (خودایە) کە ئێوەی لە خاك دروستکردووە لە پاش (ماوەیەك) کتوپڕ ئێوە ئادەمین وبڵاوبوونەتەوە بەسەر زەویدا (٢٠) وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (٢١) ولە ئایەت ونیشانەکانی ئەو (نیشانەکانی خوا) کە بۆی دروست کردوون لە (ڕەگەزی) خۆتان هاوسەرانێک بۆ ئەوەی ئارام بگرن لە لایاندا وخۆشەویستی وبەزەیی خستۆتە نێوانتان بەڕاستی لەوەدا بەڵگە ونیشانەی زۆر هەیە بۆ کەسانێك کە بیردەکەنەوە (٢١) وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ (٢٢) ولە نیشانەکانی (دەسەڵاتی) ئەو دروستکردنی ئاسمانەکان وزەوی وجیاوازی زمان وڕەگەز وڕەنگتانە بەڕاستی لەوەدا (ئەوەی باسکرا) بەڵگەی زۆر هەیە بۆ زانایان (٢٢) وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ (٢٣) ولە ئایەت ونیشانەکانی ئەو (ئایەتەکانی خودا)، خەوتنتان بە شەو وڕۆژدا وهەوڵدانتان (لە ڕۆژدا) بۆ سوود وەرگرتن لە فەزڵ وبەخششی (ڕۆزی) خوا بەڕاستی لەوەدا بەڵگە ونیشانەی زۆر هەیە بۆ کۆمەڵێك ببیستن (٢٣) وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (٢٤) لە نیشانەکانی (خوایە) کە هەورە بروسکەتان نیشان دەدات بۆ ترسان و ئومێد بوون (ترسان لە هەورە بروسکە و ئومێد بوون بە باران بارین) لە

ئاسـمانەوە باران دەبارێنێت کە زەوی دوای مردنی بەهۆی ئەو بارانەوە دەبوژێنێتەوە بەڕاستی لەوەدا (کە باسکرا) چەند بەڵگە و نیشانە هەیە بۆ ئەوانەی ژیریان بەکاردەهێنن (٢٤) وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ (٢٥) وله نیشانەکانی ئەوە کە ئاسمان و زەوی بە فەرمانی ئەو وەستاون پاشان کاتێک (لە ڕۆژی دواییدا) لە زەویەوە بانگتان دەکات یەکسەر ئێوە (لە گۆڕەکانتان) دێنە دەرەوە (٢٥) وَلَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ (٢٦) ئەوەی لە ئاسـمانەکان و زەویدایە تەنها موڵکی خوایە هەموویان هەر بۆ ئەو (خوایە) گەردن کەچن (ملکەچن) (٢٦) وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ...(٢٧) ئەو (خوا) زاتێکە بەدیهێنانی دەسـتپێکردووە لە پاشـان (دوا مردنی بوونەوەر) دووبارە دروسـتی دەکاتەوە ئەم (دروسـتکردنەوەی دووەم) لای خوا ئاسـان ترە...(٢٧)} [الروم: ٢٠ - ٢٧].

نەمرود ئینکاری دەکرد لە بوونی خودا، بەڵام ئیبراهیم -عليه السلام- پێی فەرموو؛ هەروەکو خوای گەورە سـەبارەت بەم باسـەی ئیبراهیم -عليه السـلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە ئیبراهیم -عليه السلام- فەرموویەتی: {قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ} واتە: {ئیبراهیم ووتی: بێگومـان خوا خۆر لە ڕۆژهەڵاتەوە هەڵدەهێنێت (ئەگەر دەتوانیت) تۆ لە ڕۆژئاواوە هەڵیبێنە ئینجا دەم

کوت بوو ئەو بێباوەڕە (نەمرود) وخوا ڕێنمونی گەلی ستەمکاران ناکات} [البقرة: ٢٥٨].

وهەروەها ئیبراهیم -علیه السلام- بەڵگەی ئەوەی هێنایەوە لە سەر قەومەکەی کە خودا ئەوی هیدایەت داوە وخۆراکی پێبەخشیووە وتینوویەتی لەسەر لادەبات، وئەگەر نەخۆش بکەوێت شیفای دەدات وئەو زاتە ئەو دەمرێنێت ودیسانەوە زیندووی دەکاتەوە؛ هەروەکو خوای گەورە سەبارەت بەم بەڵگە هێنانەوەی ئیبراهیم -علیه السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە ئیبراهیم -علیه السلام- فەرموویەتی: {الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ (٧٨) ئەو منی دروستکردووە پاشان هەر ئەویش ڕێنموونیم دەکات (٧٨) وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ (٧٩) وهەر ئەو زاتە خۆراک وئاوم پێدەبەخشێت (٧٩) وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ (٨٠) وکاتێک نەخۆش بکەوم هەر ئەو شیفام دەدات -چاکم دەکاتەوە- (٨٠) وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ (٨١) وزاتێکە کە من دەمرێنێت و پاشان زیندووم دەکاتەوە (٨١)} [الشعراء: ٧٨ -٨١].

خوای گەورە سەبارەت بە گفتوگۆی موسا -علیه السلام- لەگەڵ فیرعەون لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە موسا -علیه السلام- بەڵگەی هێنایەوە لەسەر فیرعەون وپێی فەرموو: کە پەروەردگاری ئەو زاتەیە: {الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ} واتە: {کە هەموو شتێکی بەشێوەیەکی ڕێکوپێک وجوان دروستکردووە پاشان ڕێنمونیشی کردووە (بۆ کاری خۆی)} [طه: ٥٠].

خوای گەورە هەموو ئەو شــتانەی لە ئاســمانەکان وزەویدان بۆ مرۆڤ فەراهەمی کردووە، ودەوروبەری مرۆڤ هەمووی نیعمەتی خوای گەورەیە، ئەمانە هەمووی بۆ ئەوەیە مرۆڤ خودای لە بیر بێت وبیپەرســتێت؛ وکافر وبێباوەڕ نەبێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَـخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّـمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْـبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ} واتە: {ئـایا نەتـانزانیووە کە بەڕاســتی خودا ئەوەی لە ئـاســمانەکان ولەزەویدان بۆ ئێوەی فەراهەم کردووە ونیعمەتەکانی ڕشــتووە بە ســەرتاندا چ دیار وئاشــکرا و چ پەنهان ونادیارە هەندێك لە ئـادەمی گفتوگۆ ودەمەقـاڵێ دەکەن لە بـارەی خوداوە بەبێ هیچ زانیاریەك یان ڕێنموونییەك یان کتێبێکی ڕوون وئاشکرا} [لقمان:٢٠].

هەروەکو چۆن خوای گەورە هەموو شـتێکی فەراهەم کردووە بۆ ئادەمیزاد لە ئاسمانەکان وزەویدا ؛ بەهەمان شێوە بیستن وبینین ودڵ وبیرکردنەوە وتێگەیشتنی پێبەخشیووە بۆئەوەی ئەو زانستە فێر ببێت کە ســوودی پێدەگەیەنێت ولە پەروەردگاری نزیکی دەکاتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَاللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّن بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَـيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّــمْعَ وَالْأَبْصَــارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْــكُرُونَ} واتە: {خودا ئێوەی لە ســکی دایکتان دەرهێناوە کە هیچتان نەدەزانی وخودا گوێ وچاو ودڵی پێدان بۆ ئەوەی سوپاسی بکەن}[النحل:٧٨].

خـوای گەورە -ســبـحـانـە وتـعـالـی- هەمـوو ئەم بـوونەوەرانە ومرۆڤیشــی دروســتکردووە، وهەموو ئەو ئەندام وتوانا پێویســتانەی

پێی بەخشیووە بۆئەوەی یارمەتیدەری بن لە پەرستنی خودا ونیشتەجێبوون لەسەر زەوی، وهەروەها هەموو ئەوانەی لە ئاسمانەکان وزەویدایە بۆ مرۆڤ فەراهەمی کردووە. وخوای گەورە ئەم بوونەوەرە مەزنانەی دروستکردووە کە بەڵگەن لەسەر پەروەردگارێتی خودا، وهەروەها بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە تەنها خودا شایەنی پەرستنە بە هەق، وهەموو پەرستراوێکی تر جگە لە خوای گەورە پوچەڵ وناهەقە پەرستنی، خوای گەورە -سبحانە وتعالی- دەفەرموێت: {قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: ئایا کێ ڕزق وڕۆزیتان دەدات لە ئاسمان (بە باران) ولە زەویەوە (بە ڕووەک) یان کێ خاوەنی (دروستکاری) گوێ وچاوانە وکێ زیندوو لە مردوو دەردەهێنێت ومردوو لەزیندوو دەردەهێنێت هەروەها کێ کارەکان هەڵدەسوڕێنێت بێگومان یەکسەر دەڵێن خودا کەواتە (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) پێیان بڵێ: دەی بۆ خۆتان ناپارێزن (لەسزای خودا؟)} [يونس: ٣١].

وخوای گەورە -سبحانە وتعالی- دەفەرموێت: {قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ اِئْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: پێم بڵێن ئەو شتانەی ئێوە دەیانپەرستن جگە لە خودا پیشانم بدەن لە زەویدا

چییان دروست کردووە یان لە (دروست کردنی) ئاسمانەکاندا بەشداریان کردووە، دەی پەڕاوێکم بۆ بهێنن لە پێش ئەم (قورئانە هاتبێت) یان زانیاریەك کە لە پێشووان بەجێ مابێت ئەگەر ئێوە ڕاستگۆن} [الأحقاف: ٤].

وپەروەردگار دەفەرموێت: { خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ (١٠) -خوا- ئاسمانەکانی دروستکردووە بەبێ هیچ کۆڵەکە وئەستوونێك کە ئێوە بیبینن و لە زەویدا چەندان شاخی لەنگەر داکوتاوی داناوە بۆ ئەوەی نەتانلەرزێنێت و نەجوڵێت لە ژێرتاندا لە هەموو جۆرە زیندەوەرێکی تێدا بڵاوکردۆتەوە ولە ئاسمانەوە بارانمان باراندووە بەهۆی ئەو (بارانەوە) لە زەویدا هەموو جۆرە ڕووەکێکی بە کەڵك و جوانمان ڕواندووە (١٠) هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ (١١) ئەمەی (باسکرا) دروستکراوی خوایە دەی نیشانم بدەن ئەو (بت و پەرستراوانە)ی جگە لە خودا چییان دروستکردووە (هیچیان دروست نەکردووە) بەڵکو ستەمکاران لە گومڕاییەکی ئاشکرادان (١١)} [لقمان:١٠-١١].

وخوای گەورە -سبحانە وتعالی- دەفەرموێت: { أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ (٣٥) ئایا ئەوان (بێ خوڵقێنەرێک) لە خۆیانەوە دروست بوون یان خۆیان (خوڵقێنەر) ودروستکەری خۆیانن؟ (٣٥) أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ (٣٦) ئەی ئایا ئەوان

ئاسـمانەکان وزەوییان دروسـت کردووە (نەخێر وا نیە) بەڵکو دڵنیا نین وگومانیان هەیە (٣٦) أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَـيْطِرُونَ (٣٧) ئەی ئایا گەنجینەکانی پەروەردگاری تۆ لای ئەوانە؟ یان ئایا هەر ئەوان دەسەڵاتدار وزاڵن؟ (٣٧)} [الطور:٣٥ ٣٧].

شـێخ سـەعدی -ڕەحمەتی خوای لێبێت- دەڵێت: (ئەم بەڵگە هێنانەوەیە لەسـەریان هیچ بژاردەیەکیان بۆ جێناهێڵێت جگە لە ملکەچ بوون بۆ هەق، یان ئەوەتا دەبێت لابدەن لەوەی کە داواکراوە لە لایەن ئەقڵ وئاینەوە) [تفسير ابن سعدي: ٨١٦].

٧. الله خوڵقێنەری هەموو شتێکە کە لە گەردوون وئاسمانەکاندا هەیە لەو شـتانەی دەیانبینین ولەو شـتانەش کە نایان بینین، هەموو شـتێک جگە لە (اللـه) دروسـتکراوە وخوڵقێنراوە، وخوای گەورە ئاسمانەکان وزەوی لە شەش ڕۆژدا دروستکرد.

خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ مَن رَّبُّ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُم مِّن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِـهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْـتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِـيرُ أَمْ هَلْ تَسْـتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَـابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: کێ پەروەردگاری ئاسـمانەکان و زەویە بڵێ خوا ئینجا بڵێ دەی ئێوە بێجگە لە ئەو (خوای گەورە) پشـتیوانـانێکتـان هەڵبژاردووە (بۆ

خۆتان) کە خاوەنی هیچ سـوود و زیانێک نین بۆ خۆشـیان بڵێ ئایا کوێر و چاو سـاغ یەکسـانن؟ یان ئایا تاریکیەکان و ڕووناکی وەک یەک وان؟ نەخێر ئەوانە چەنـد هـاوبەشـێکیـان بـۆ خـوا دانـاوە؟ (گـوایە) وەک دروسـتکراوانی خوایان دروسـت کردبێت؟ ئەوسا دروسـت کراوەکەیان لێ شێواوە !! بڵێ خوا دروستکەری هەموو شتێکە و هەر ئەویشە تاک و تەنهـا و زاڵە بەسـەر هەموو شـتێکـدا} [الرعـد:١٦]. وپەروەردگـار دەفەرموێت: { وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ} واتە: {وخودا شـتـی وا دروسـت دەکات کە (ئێستا) ئێوە نایزانن} [النحل:٨].

خوای گەورە ئاسـمانەکان وزەوی لە شـەش ڕۆژدا دروسـتکردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: {هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ} واتە: {(خـوا) ئـەو زاتـەیە کـە ئـاسمـانـەکـان وزەوی دروسـت کـردووە لە شەش ڕۆژدا پاشان بەرزبویەوە بۆ سەر عەرش (باوەڕمان پێیەتی بەو شـێوەی شـیاوی خوا بێـت، وە چۆنیەتیەکەی نازانین، تەنها خوا خۆی دەزانێت)، دەزانێت چی دەچێتە ناوی زەوی وچی لێ دێتە دەرەوە وچی لەئاسمانەوە دێتە خوار وچی بۆ سەردەکەوێت و لە هەر کوێ بن خوا لەگەڵتانە (بە زانیاری و ئاگاداری) و خوا بینایە بەهەر کردەوەیەک کە دەیکەن} [الحديد:٤].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ } واتە: {سـوێند بە خوا

بێگومان دروستمان کردووە ئاسمانەکان وزەوی و هەرچی لە نێوانیاندایە، لە شەش ڕۆژدا و هیچ ماندوو بوونێکمان تووش نەبوو} [ق:٣٨].

٨. خودا -سبحانه وتعالى- هیچ شەریک وهاوبەشێکی نییە نە لە موڵکیدا، نە لە خوڵقاندندا، ونە لە بەڕێوەبردندا، ونە لە پەرستندا.

خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الأرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ اِئْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} واتە: {ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: پێم بڵێن ئەو شتانەی ئێوە دەیانپەرستن جگە لە خودا پیشانم بدەن لە زەویدا چیان دروست کردووە یان لە (دروست کردنی) ئاسمانەکاندا بەشداریان کردووە، دەی پەڕاوێکم بۆ بهێنن لە پێش ئەم (قورئانە هاتبێت) یان زانیاریەك کە لە پێشووان بەجێ مابێت ئەگەر ئێوە ڕاستگۆن} [الأحقاف:٤].

شێخ سەعدی -ڕەحمەتی خوای لێبێت- دەڵێت: {قُلْ} واتە: بڵێ بە ئەوانەی هاوبەشیان بۆ خوا داناوە بە پەرستنی بتەکان ؛ لە کاتێکدا نە سوود و نە زیانیان هەیە، و نە مردن و نە ژیان و نە زیندووکردنەوە ؛ هیچ لەمانە بەدەستی ئەوان نییە، پێیان بڵێ -دەستەوسانی پەرستراوەکانیان ڕوون بکەرەوە کە بێگومان ئەوانە شایستەی هیچ جۆرێک لە بەندایەتیکردن نین-: {أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ

شِرْكٌ فِي السَّـــمَاوَاتِ} واتە: {پێم نیشـــان بـدەن لـە زەویـدا چییـان دروسـتکردووە یان لە دروسـتکردنی ئاسـمانەکاندا بەشداریان کردووە}، ئایا هیچ شــتێکیان لە ناو ئاسـمانەکان و زەویدا دروســتکردووە؟ ئایا کێوەکانیان دروستکردووە؟ ئایا دەریایان بەڕێخستووە؟ ئایا ئاژەڵەکانیان بڵاوە پێکردووە؟ ئایا دارودرەختەکانیان سـەوز کردووە؟ ئـایا یارمەتی دەرێکیـان هەیـە لـە دروســتکردن شـتێ لەوانە؟ نەخێر هیچ شـتێک لەمانەیان نەکردووە بە دانپێدانانی خۆیان، چ جای دانپێدانانی خەڵکی تر، ئەمە بەڵگەیەکی ئەقڵی یەکلاکەرەوەیە لەســەر ئەوەی بێگومـان بەندایەتی کردن بۆ جگە لە الله شتێکی پووچە.

پـاشـــان بـاسی نەبـوونی بەڵـگەی دەقـی -نەقـڵـی- کـردووە وفەرموویەتی: {ائْتُونِي بِكِتَـابٍ مِّن قَبْلِ هَـٰذَا} واتە: {دەی پەڕاوێکم بۆ بهێنن لـە پێش ئەم قورئـانە هـاتبێـت}، کتێبێـک بـانگەشـە بکـات بۆ هاوبەشــدانان، {أَوْ أَثَارَةٍ مِّنْ عِلْمٍ} واتە: {یان زانیارییەک بەجێمابێت لە پێغەمبەرانەوە فەرمـان بەوە بکـات}. بێگومـان ئەوەی زانراوە ئەوان دەستەوسانن کە لە یەکێک لە پێغەمبەرانەوە بەڵگەیەک بهێنن لەسەر هاوبەشــدانانیان، بەڵکو دڵنیایین هەموو پێغەمبەران بانگەشــەیان کردووە بۆ لای یەک خوا پەرسـتی و ڕێگرییان کردووە لە هاوبەشـدانان، ئەمەش مەزنترین میراتـە لەوانەوە بەجێمابێـت لـە زانســت وزانیاری. [تفسير ابن سعدي: ٧٧٩]

(الله) -سـبحانه وتعالی- هەموو شـتێک تەنها موڵکی ئەو زاتەیە -مـالـك الملـك-ە، وهیچ هـاوبەش وشــەریکێکی نییە لە موڵـک

وخاوەنداریتیدا، خوای گەورە دەفەرمویت: {قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} واتە: { بڵێ ئەی خودای خاوەن موڵك ودەسەڵات؛ دەسەڵات دەدەیت بە هەرکەسێک کە بتەوێت ودەسەڵات دەسێنیتەوە لە هەرکەسێک کە بتەوێت وبەڕێزی دەکەیت ئەوەی بتەوێت وبێڕێزی دەکەیت ئەو کەسەی بتەوێت تەنها بە دەستی تۆیە هەموو چاکەیەک بەڕاستی تۆ بەسەر هەموو شتێکدا بە توانایت } [آل عمران:٢٦].

خوای گەورە ئەوە ڕووندەکاتەوە کە هەموو موڵک ودەسەڵاتێک تەنها بۆ ئەو زاتە مەزنەیە لە ڕۆژی قیامەتدا، هەروەکو -سبحانە وتعالی- دەفەرمویت: {يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ} واتە: {ڕۆژێك کە هەموو (لە گۆڕەکانیان دێنە دەرەوە) ئاشکرا دەبن هیچ شتێکیان لە خودا پەنهان نابێت (خوا دەفەرموویت) ئەمڕۆ پادشایەتی ودەسەڵات بۆ کێیە (وەڵام نادرێتەوە)، (خۆی وەڵام دەداتەوە و دەفەرموویت): هەر بۆ خوای تاك وتەنهایە کە بە سەر هەموو شتێکدا زاڵە} [غافر:١٦].

خودا -سبحانە وتعالی- هیچ شەریک وهاوبەشێکی نییە نە لە موڵکیدا، نە لە خوڵقاندندا، ونە لە بەڕێوەبردندا، ونە لە پەرستندا، خوای گەورە دەفەرمویت: {وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا} واتە: {و(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ هەموو سوپاس و ستایش

هەر بۆ خوایە زاتێـک کە هیچ منـاڵێکی بۆ خۆی بڕیـار نەداوە و هیچ هـاوبەشـێکی نەبووە لە موڵـک و پـادشـایەتیدا هیچ دۆسـت و یارمەتیدەرێکی نەبووە لەبەر بێ دەسەڵاتی (کەواتە) خوا زۆر بە گەورەی دابنێ} [الإسراء:١١١].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا} واتە: {ئەو خوایەی کە موڵکایەتی گشـت ئاسـمانەکان وزەوی هەر بۆ ئەون وهیچ منداڵی بۆ خۆی بڕیاڕ نەداوە وکەس شـەریک وهاوبەشـی نییە لە فەرمانڕەوایی وحوکم وموڵکدا وهەموو شـتێکی دروسـتکردووە وئەنـدازەی بـۆ دیـاری کـردووە (بە چـاکـی لە هەمـوو ڕوویەکەوە)} [الفرقان:٢].

خوای گەورە پادشـا (المالك)ە وهەموو شـتێک موڵکی ئەوە -سبحانه وتعالى-، وئەو خوڵقێنەرە (الخالق)ە، وهەموو شتێک جگە لە زاتی مەزنی خۆی خوڵقێنراوە، وهەر خۆی کـاروبـاری بوونەوەرەکـان بەڕێوە دەبات ؛ بۆیە ئەو زاتەی کە ئەم وەسـف وموڵک ودەسـەڵاتەی بێت تەنها ئەو شـایەنی پەرسـتنە، وپەرسـتنی شـتێک یان یەکێکی تر لەگەڵ ئەو زاتە یان پەرسـتنی شـتێک یان یەکێکی تر جگە لە ئەو زاتە؛ نیشـانەی لاوازی ئەقڵە، وهەروەها شـیرک وهاوبەشـدانە بۆ خودا کە ئەمیش سـەرەنجامی خراپی هەیە بۆ بەندە لە دونیا ودواڕۆژدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ} واتە: {(جوولەکە و گاوڕەکان) بە

(موسـڵمانەکان) ووتیان: ببن بە جوولەکە یان بە گاوڕ بۆ ئەوەی بێنە سـەر ڕێگای ڕاسـت بڵێ: بەڵکو پەیڕەویی ئاینی پاکی ئیبراهیم دەکەین کە لە هاوبەش بڕیاردەران (لە موشریکەکان) نەبووە} [البقرة:١٣٥].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَنْ أَحْسَـنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا} واته: {ئایا کێ ئاینی چاکتر و جوانترە (وکێ دیندارترە) لە کەسـێک کە ڕووی خۆی یەکلا کردبێتەوە بۆ خوا لە هەمان کاتدا ئەو کەسە چاکەکار بێت و شـوێنی ئاینی ئیبراهیم کەوتبێت بەڕاستی و پاکی (کە بە ویستی خۆی لە بەتاڵی وگومڕایی لای داوە بۆ لای ڕاستی) و خوا ئیبراهیمی هەڵبژارد بە دۆست و خۆشەویستی خۆی} [النساء:١٢٥].

خوای گەورە -سـبحـانـە وتـعـالـى- ئەوەی ڕوونـکردووەتەوە کە هەرکەسـێک شـوێنی ئاینێک بکەوێت جگە لە ئاینی ئیبراهیمی خەلیل -علیه السـلام-؛ ئەوا ئەو کەسـە خۆی گێل ونەفامکردووە ودۆڕاوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَـفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ} واته: {کێ ڕوو وەردەگێڕێـت لە ئـاینی ئیبراهیم -علیـه السـلام-؟ مەگەر کەسـێـک کە خۆی گێـل ونەفـام کردبێـت؟ سـوێند بێـت بێگومـان ئیبراهیممان هەڵبژارد لە دونیـادا وبێگومـان ئەو لەڕۆژی دواییـدا لە چاکەکارانە} [البقرة:١٣٠].

٩. (الله) -سبحانه وتعالى- باوکی کەس نەبووە، ولە دایکیش نەبووە، بەڵکو لە سەرەتاوە هەر بوونی هەبووە، وهیچ شتێک هاوشێوەی ئەو زاتە مەزنە نییە.

خوای گەورە دەفەرموێت:{قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (١) (ئەی موحەممەد -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: هەر ئەو (الله) یە -خودایە- تاکە وبێ هاوتایە (١) اللَّهُ الصَّمَدُ (٢) ئەو خودایەی بێ نیاز وجێی نیاز وئومێدی -باوەڕدارانە- (٢) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (٣) کەسی لێ نەبووە ولە کەس نەبووە (٣) وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ (٤) وهەرگیز هیچ کەس هاوشێوە وهاوتای ئەو نییە (٤)} [الإخلاص:١-٤].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {رَّبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا} واتە: {پەروەردگاری ئاسمانەکان وزەوی وهەرچی لە نێوانیاندایە کەواتە بیپەرستە وزۆر خۆگر بە لە پەرستنیدا ئایا گومانت هەیە لەوەی کەسێک هاوتا وهاوناوی ئەو بێت! } [مريم:٦٥].

وهەروەها -سبحانه وتعالى- دەفەرموێت: {فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ} واتە: {(خودا) بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە، بۆی بەدیهێناون هاوسەران لە خودی خۆتان هەروەها لە ئاژەڵیشدا جووتی (دروستکردووە) لە جووت بووندا ژمارەتان زۆر دەکات هیچ شتێك وەکو خودا نییە (نە لە زات ونە لە سیفەت ونە لە کرداریدا) وئەو زاتە بیسەر وبینایە} [الشورى:١١].

١٠. خوای گەورە تێکەڵی هیچ شتێک نابێت وبەرجەستە نابێت لە هیچ یەکێک لە بوونەوەرەکانیدا، بەڵکو زاتێکی مەزن وپیرۆزە لە سەرەوەی بوونەوەرەکانە لە سەرەوەی عەرشی مەزنە.

خوای گەورە تێکەڵی هیچ شتێک نابێت وبەرجەستە نابێت لە هیچ یەکێک لە بوونەوەرەکانیدا، چونکە زاتێکی مەزن وپیرۆزە لە سەرەوەی بوونەوەرەکانە؛ لە سەرەوەی عەرشی مەزنە، وئەو خوڵقێنەرە وجگە لە ئەو هەمووی دروستکراون، وجگە لە ئەو زاتە؛ هەموو شتێکی تر ئەگەری لە ناوچوون ونەمانی هەیە، وهەموو شتێک موڵکی خودایە بۆیە تێکەڵ وبەرجەستە نابێت لە هیچ یەکێک لە بوونەوەرەکان ودروستکراوەکانیدا، وهەروەها هیچ یەکێک لە بوونەوەرەکان ودروستکراوەکان بەرجەستە وتێکەڵی زاتی مەزنی ئەو نابن، وخودا -سبحانە وتعالى- لە هەموو شتێک وکەسێک گەورەتر ومەزنترە، خوای گەورە نکۆڵی کردووە لە ئەوانەی بانگەشەی ئەوە دەکەن کە خودا تێکەڵ وبەرجەستە بووە لە لاشەی مەسیح (عیسا) -علیە السلام-، کە دەفەرموێت: {لَّقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ۗ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} واتە: {سوێند بێت بێباوەڕ بوون (کافر بوون) ئەوانەی کە ووتیان بێگومان خودا مەسیحی کوڕی مەریەمە لە کاتێکدا مەسیح (کاتێک ڕەوانە کرا) ووتی ئەی نەوەکانی ئیسرائیل تەنها خودا بپەرستن کە پەروەردگاری من وئێوەیشە بەڕاستی هەرکەسێک

هاوبەش بۆ خودا دابنێت ئەوا بێگومان خودا بەهەشتی لێ حەرام کردووە، وجێگا وشوێنی ئاگری دۆزەخ دەبێت وبۆ ئەو ستەمکارانە هیچ یارمەتیدەرێک نییە} [المائدة:١٧].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (١١٥) ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا هەر بۆ خوایە کەواتە ڕووبکەنە هەرلایەک (لە نوێژ کردندا بە فەرمانی خودا) ئەوە ڕووگەیە و ڕووتان لە خودا کردووە بێگومان خوا (بەزەیی و میهرەبانی) فراوانە و زانایە (١١٥) وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَل لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ (١١٦) (گاوڕ و جوولەکە و بت پەرستەکان) وتیان: خوا منداڵی بۆ خۆی داناوە ئەو (خوا) پاک و بەدوورە لەوە؛ بەڵکو هەرچی هەیە لە ئاسمانەکان و زەویدا موڵکی ئەون هەموو فەرمانبەردار وملکەچی ئەون (١١٦) بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ (١١٧) (خوا) بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەویە وکاتێک کە ویستی شتێک بکات هەر ئەوەندەی پێ دەوێت کە پێی بڵێت: ببە، ئیتر دەبێت (١١٧)} [البقرة:١١٥-١١٧].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا (٨٨) (گاوڕ وجولەکەکان) دەیانووت خوا منداڵی بۆ خۆی داناوە (٨٨) لَّقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا (٨٩) سوێند بە خوا بەڕاستی شتێکی زۆر نابەجێ و سەیر دەڵێن (٨٩) تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا (٩٠) نزیکە ئاسمانەکان لەت لەت و پارە پارە ببن لەبەر ئەو (قسەیە) و (نزیکە) زەویش شەق بەرێت و بقڵیشێ و(نزیکە) چیاکان بە یەکجار بڕوخێن (٩٠)

أن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا (٩١) لەبەرئەوەی (بێباوەڕان) منداڵ دەدەنە پاڵ خوای میهرەبان (٩١) وَمَا يَنبَغِي لِلرَّحْمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا (٩٢) بۆ خوای میهرەبان شیاو نییە کە منداڵی هەبێت (٩٢) إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا (٩٣) هەموو ئەوانەی لە ئاسمانەکان و زەویدان بە بەندەیی دێنە لای خوای میهرەبان (هیچ کەسێک لەوانە نییە بەندەی خوای میهرەبان نەبێت) (٩٣) لَّقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا (٩٤) سوێند بە خوا بەڕاستی هەموویانی سەرژمێری کردووە بە ژماردن (٩٤) وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا (٩٥) هەر هەموویان بە تاک و تەنها دێنەوە بۆ لای (خوا) لە ڕۆژی قیامەتدا (٩٥)}[مريم:٨٨-٩٥].

وهەروەها خوای گەورە دەفەرموێت:{اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلحَيُّ ٱلقَيُّومُ لَا تَأخُذُهُ سِنَة وَلَا نَوم لَّهُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلأَرضِ مَن ذَا ٱلَّذِي يَشفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذنِهِ يَعلَمُ مَا بَينَ أَيدِيهِم وَمَا خَلفَهُم وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيء مِّن عِلمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلأَرضَ وَلَا يَـُٔودُهُ حِفظُهُمَا وَهُوَ ٱلعَلِيُّ ٱلعَظِيمُ} واتە: {اللە ئەو خودایەیە کە هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بەهەق وڕاستی جگە لە ئەو، هەمیشە زیندووە وتەدبیرکار وڕاگری (بوونەوەرەکانە)، و وەنەوز نایگرێت وناخەوێت، هەرچی لە ئاسمانەکان وزەویدایە موڵکی ئەوە، کێ هەیە لەو ڕۆژەدا بتوانێت تکا وشەفاعەت لە لای ئەو بکات مەگەر بە ڕێگاپێدان وئیزنی ئەو زاتە مەزنە نەبێت، ئاگادارە بە ئەوەی لە پێشەوەی (ئادەمی) یە و(ئەوەی لە دونیا لە بەردەستیاندایە) وئەوەی لە پاشەوەیەتی (لە ڕۆژی دوایی بۆیان ئامادەکراوە)، وکەس ئاگای نییە

لە هیچ شــتێک لە زانین وزانیاری ئەو (خودا) یە مەگەر بەوەی کە خۆی بیەوێت (بیبەخشـێت پێیان)، کورسـیەکەی* خودا هەموو ئاسـمانەکان وزەوی گرتۆتەوە، وپارێزگاری کردنی ئاسمانەکان وزەوی بۆ خودا ئاسانە و(گران نییە) وهەر ئەو بڵندە پلەوپایەی مەزن وگەورەیە}. [البقرة:٢٥٥]

*(کورسـی: دروسـتکراوێکی مەزنی خوای گەورەیە، وعەرش لە کورسـی گەورەترە، وکورسی ئەو شوێنەیە خودا پێیەکانی -لەسەری یان لە نێوی دادەنێت-).

ئەگەر ئەمە وەســف وســیفەتی خـودا بـێت وســیفەتی خوڵقێنراوەکان بەو شـێوەیە بێت، ئیتر چۆن تێکەڵی خوڵقێنراوەکانی دەبێـت؟ یان چۆن دەیانکـات بە منداڵی خۆی؟ یان چۆن کەســی تر لەگەڵ زاتی مەزنی خۆیدا دەکات بە خودا وپەرستراو؟

١١. (اللـه) -سـبحانـه وتعـالی- بەڕەئفەتە ومیهرەبانە بەرامبەر بە بەنـدەکـانی بـۆیە پـێغەمبەرانـی نـاردووە وکـتـێبە ئـاسـمانیەکـانی دابەزاندووە.

(اللـه) -سـبحـانـه وتعـالی- بە ڕەئفەتە ومیهرەبـانە بەرامبەر بە بەنـدەکـانی بـۆیە پـێغەمبەرانـی نـاردووە وکـتـێبە ئـاسـمانیەکـانی دابەزانـدووە؛ بۆ ئەوەی لە تـاریکـایی کوفر وشــیرک وتـاوانەوە دەریـان بهێنێت بەرەو نور ورۆشـنایی وهیدایەت وپەرستنی خودا، خوای گەورە دەفەرموێـت: {هُوَ الَّـذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْـدِهِ آيَـاتٍ بَيِّنَـاتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ

الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ} واتە: {خوا ئەو زاتەیە دەینێرێت بۆ بەندەی خۆی (کە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بەڵگە وئایەتانێکی ڕوون وئاشکرا تا لەتاریکستانی (گومڕایی وبێباوەڕی) دەرتان بهێنێت بۆ ناو ڕووناکی (ئیمان وئیسلام) و بەڕاستی خوا بەرامبەر ئێوە بەسۆز ومیهرەبان} [الحديد:٩]. وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَمَا أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ} واتە: {و(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) تۆمان تەنها بۆ ئەوە ناردووە کە ڕەحمەت بیت بۆ جیهانیان}[الأنبياء: ١٠٧].

خودا فەرمان بە پێغەمبەرەکەی دەکات کە بە بەندەکانی بڵێت: ئەو زاتە لێخۆشبووە -الغفور-ە ومیهرەبانە -الرحيم-ە، خوای گەورە دەفەرموێت: {نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ} واتە: {هەواڵ بدە بە بەندەکانم کە بەڕاستی هەر من لێبوردە ومیهرەبانم} [الحجر:٤٩].

لە ڕەئفەت ومیهرەبانی خودا بەرامبەر بە بەندەکانی ئەوەیە کە ناخۆشی وزیانیان لەسەر لادەبات وخێر وباران دادەبەزێنێت بۆ سەر بەندەکانی، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ ۚ يُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ} واتە: {وئەگەر خوا بە تۆ بگەیەنێت زیانێک هیچ لادەرێک نییە بۆ ئەو (زیانە) بێجگە لە خوا و ئەگەر خێر و خۆشیەکی بوێت بۆت ئەوا هیچ ڕێگریکەرێک نییە بۆ چاکەی خوا بەهرەمەندی دەکات ئەو کەسەی خۆی بیەوێت لە بەندەکانی و هەر ئەو لێبوردە و بە بەزەییە} [يونس:١٠٧].

١٢. خودا (الله) پەروەردگارێکی میهرەبانە (الرحیم)ە، وتەنها زاتی مەزنی خۆی لێپرسینەوە لە بەندەکان دەکات لە ڕۆژی قیامەتدا کاتێک زیندوویان دەکاتەوە لە گۆڕەکانیان، بۆیە هەر کەسێک بە پێی کردەوەکەی پاداشت دەدرێتەوە؛ خێر یان شەڕ بێت، ئەوەی ئیماندار بێت وکردەوەی چاک ئەنجامبدات ئەوا نیعمەت وئاسوودەیی بەردەوامی بۆ هەیە، وئەوەی کافر وبێباوەڕ بێت وکردەوەی خراپ ئەنجامبدات ئەوا سزایەکی مەزنی بۆ هەیە لە قیامەتدا.

لە تەواوی دادپەروەری و دانایی الله و ڕەحمەتی بەرامبەر بوونەوەرەکان ئەوەیە ئەم ژیانەی دروستکردووە بۆ ئەوەی شوێنی کردەوە کردن بێت، وشوێنێکی تریشی بۆ پاداشتی چاکە و لێپرسینەوە وسزا داناوە؛ بۆئەوەی چاکەکار پاداشتی چاکەی وەربگرێتەوە، وستەمکار ودەستدرێژکار سزای ستەم ودەستدرێژییەکەی وەربگرێت؛ چونکە ڕەنگە هەندێک کەس زیندووبوونەوە بە دوور بزانن، بۆیە خوای گەورە بەڵگەی زۆری باسکردووە سەبارەت بەوەی زیندووبوونەوە لە پاش مردن ڕاستی وهەقیقەتە وهیچ گومانێکی تێدا نییە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} واتە: {لە نیشانەکانی (دەسەڵاتی) خوایە کە زەوی دەبینیت وشك و ماتە کەچی کاتێك بارانمان باراند بەسەریدا (بە ڕواندنی ڕووەك) دەکەوێتە جوڵە ودەبووژێتەوە (بەرز دەبێتەوە) بێگومان ئەوەی (زەوی

وشــك) دەبوژێنێتەوە زیندووکەرەوەی مردووەکانیشــە بەڕاســتی ئەو (خوا) بەسەر هەموو شتێکدا بە توانایە}[فصلت:٣٩].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْـغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَـةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَــاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَـيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ}
واتە: {ئەی خەڵکینە ئەگەر ئێوە لە گوماندان دەربارەی زیندووبوونەوە ئەوســا (بزانن) بەڕاســتی ئێمە ئێوەمان دروســتکردووە لە خاک (خۆڵ) پاشــان (نەوەکان) لە دڵۆپە ئاوێک -نوتفەیەک- (دروســت دەبن) دواتر (دەبێتە) پارچە خوێنێکی مەیو دوای ئەوە (دەبێتە) پارچە گۆشــتێک شـکڵ و شـێوە کێشراو و شـکڵ و شـێوە نەکێشراو بۆ ئەوەی ڕوونی بکەینەوە بۆ ئێوە وە لە منداڵداندا دەیهێڵینەوە (ڕایدەگرین) ئەو (کۆرپەلەیەی) بمانەوێت (لەبار نەچێت) تا کاتێکی دیاریکراو پاشــان (لەسکی دایکتان) دەرتان دەهێنین بە ساوایی پاشان گەورە دەبن هەتا دەگەنە تەواوی هێز و تواناتان وە (لەم تەمەنەدا) هەندێکتان دەمرێنرێت وە هەندێکتان دەگەیەنرێنە ئەو پەڕی پیری، بێ سوودترینی تەمەن بۆ ئەوەی نەزانێت و لەبیری نەمێنێت هەرچی کە دەیزانی وە زەوی دەبینی (لە زستاندا) خامۆشــە ووشــک و بێ گیایە جا کاتێک بارانمان بەســەردا باراند زەوی (ڕووەکی لێ دەڕوێت و) دەجوڵێت زەوی

هەڵ دەدات (بەرز دەبێـت) و (زەوی) دەڕوێنێ لە هەموو جۆرە (گیـا و گوڵێکی) جوان} [الحج:٥].

خوای گەورە لەم ئایەتەدا ســێ بەڵگەی ئەقڵی باســکردووە کە بەڵگەن لەســەر دووبـارە زیـنـدووکـردنەوەی بـوونەوەرەکـان لە ڕۆژی قیامەتدا، ئەوانیش بریتین لە:

١- خوای گەورە مرۆڤی لە خۆڵ وخـاک دروســتکردووە، وکـاتێـک مرۆڤ دەمرێـت ودەبێـت بە خۆڵ ئەو خودایەی کە ســەرەتـا لە خۆڵ دروســتی کرد توانـادارە لەو خۆڵەی کە تێیدا لاشــەی مرۆڤ ڕزیووە ونەماوە ؛ دووبارە دروست وزیندووی بکاتەوە.

٢- ئەو زاتەی کە مـرۆڤـی لە دڵـۆپە ئـاوێـکەوە (مەنـیەکەوە) دروستکردووە؛ تواناداره سـەبارەت بەوەی کە مرۆڤ دروسـت وزیندوو بکاتەوە لە پاش مردنی.

٣- ئەو زاتەی کە زەوی زیندوو دەکاتەوە لە پاش باران، توانادارە لەسـەر ئەوەی کە بوونەوەرەکان زیندوو بکاتەوە لە پاش مردنیان، ولەم ئایەتەدا بەڵگەیەکی مەزن هەیە لەســەر ئیعجاز ومەزنی قورئانی پیرۆز ئەم ئایەتە -کە زۆریش درێژ نییە- ؛ سێ بەڵگەی ئەقڵی سەرنجڕاکێشیان تێدایە سەبارەت بە مەسەلەیەکی زۆر مەزن.

پەروەردگـار دەفەرموێـت: { يَوْمَ نَطْوِي السَّــمَاءَ كَطَيِّ السِّــجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ } واتە: {(بیهێنەوە بیریـان) ئەو ڕۆژەی کە ئـاســمانەکـان دەپێچینەوە وەک پێچـانەوە (لولکردنی) تۆمـاری کتێـب وپەرتوکێـک وەک یەکەمجـار چۆن

دروستمان کرد (بە ڕووت وقووتی)، پاش مردنیش ئەو (دروستکردنە) دووبارە دەکەینەوە ئەوە بەڵێنێکە (جێبەجێ کردنی) لەسەر ئێمەیە بێگومان ئێمە (ئەو بەڵێنە) بەدیدەهێنین} [الأنبياء:١٠٤].

وخوای گەورە دەفەرمویێت: { وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ (٧٨) وە نموونەمان بۆ دێنێتەوە و بەدیهێنانی خۆی لە بیر چووەتەوە (ئەو بێباوەڕە) دەڵێت کێ ئێسکەکان زیندوو دەکاتەوە لە کاتێکدا کە ڕزیون (٧٨) قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ (٧٩) (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ ئەو زاتە زیندوویان دەکاتەوە کە لە یەکەمجارەوە بەدیهێناون وئەو بە هەموو دروستکراوێك زانا و ئاگادارە (٧٩)} [يس:٧٨-٧٩].

وخوای گەورە دەفەرمویێت: {أَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا (٢٧) ئایا دروستکردنی ئێوە گرانترە یان ئاسمان ؟ ودروستیشی کرد (٢٧) رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا (٢٨) وئاسمانی لە بان سەرتان وەکو بینایەك بەرز کردووە و ڕێك خستووە (٢٨) وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا (٢٩) وشەوەکەی تاریك کرد (بە تاریکی داپۆشی) و ڕۆژەکەی ڕووناک کردەوە (٢٩) وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا (٣٠) لە پاشان زەوی ڕاخست (٣٠) أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا (٣١) ئاو ولەوەڕگای لێ دەرهێنا (٣٠) وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا (٣٢) و شاخەکانی پتەو دامەزراند (٣٢) } [النازعات:٢٧-٣٢].

خوای گەورە ڕوونی کردووەتەوە کە دروستکردنی مرۆڤەکان گرانتر نییە لە دروستکردنی ئاسمانەکان وزەوی وئەوەی تێیاندایە، ئەو

زاتەی کە ئاسمانەکان وزەوی دروستکردووە ؛ بەدڵنیاییەوە توانا ودەسەڵاتی هەیە لەوەی کە مرۆڤ جارێکی تر دروست بکاتەوە.

١٣. خودا (الله) -سبحانه وتعالى- ئادەمی دروستکرد لە خۆڵ (قوڕ: گڵ) ونەوەکانی لە پاش خۆی زۆر دەبن، بۆیە هەموو خەڵکی بنچینەیان وەکو یەکە، وهیچ ڕەگەزێک فەزڵی بە سەر ڕەگەزێکی ترەوە نییە وهیچ گەلێک فەزڵی بە سەر گەلێکی ترەوە نییە؛ مەگەر بە پێی پلەی ئیمان وتەقواداری ولە خودا ترسی نەبێت.

خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} واتە: {ئەی خەڵکینە بێگومان ئێمە دروستمان کردوون لە نێر ومێیەك وکردومانن بە چەند گەل وهۆزێکەوە تا یەکتری بناسن، بەڕاستی بەڕێزترینتان لای خودا ئەو کەسەیە کە زیاتر لە خودا دەترسێت، بێگومان خودا زانا وئاگادارە} [الحجرات:١٣].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَاللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ} واتە: {خوا (باوکی) ئێوەی لە خاک دروستکردووە لەپاشان (نەوەکانی دروستکرد) لە دڵۆپە ئاوێک (نوتفەیەک) ئینجا (خوا) کردوونی بە چەند جووت (نێر و مێ) وهیچ مێینەیەك (ئافرەتێك) دوو گیان نابێت

وسکەکەی دانانێت (منداڵی نابێت) مەگەر بە ئاگاداری خوا نەبێت وهیچ تەمەن درێژ کراوێك تەمەنی درێژ ناکرێت ولە تەمەنی کەم ناکرێت مەگەر لە کتێبێکدا (لە لوح المحفوظ)دا نوسراوە بەڕاستی ئەم کارە بۆ خوا ئاسانە} [فاطر:١١].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلاً مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} واتە: {ئەو خوایە کە ئێوەی لە خاك دروستکردووە لە پاشان لە دڵۆپێك ئاو پاشان لە پارچە خوێنێك لە پاشان بە منداڵی (ساوایی) دەتانهێنێتە دەر (لە سکی دایك) لە پاشان تا دەگەنە تینی هێز ولاویتان لە پاشان تا پیر دەبن وهەندێکتان پێش پیربوون دەمرێندرێن هەتا دەگەنە ئەو کاتەی کە بۆتان دیاریکراوە وبۆ ئەوەی بیربکەنەوە}[غافر:٦٧].

وخوای گەورە ئەوە ڕووندەکاتەوە کە مەسیحی (عیسای) -علیه السلام- بە فەرمانێکی گەردوونی خوڵقاند ؛ هەروەکو چۆن ئادەمی لە خۆڵ دروستکرد بە فەرمانێکی گەردوونی، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ} واتە: {بەڕاستی وێنەی (دروست بوونی) عیسا لای خوا وەک وێنەی ئادەم وایە کە دروستی کرد لە گڵ لە پاشان پێی ووت ببە، ئەویش بوو (بەمرۆڤ)} [آل عمران : ٥٩].

پێشـتر لە بڕگەی ژمارە (٢) باسـکرا کە پێغەمبەر -صـلـی اللە علیە وسـلم- ڕوونی کردەوە کە خەڵکی وەکو یەکن، وهیچ کەسـێک فەزڵی بەسـەر کەسێکی ترەوە نییە مەگەر بە پێی پلەی تەقواداری وئیمان ولە خوا ترسان نەبێت.

١٤. هەموو منداڵێک لەسەر فیترەت لە دایک دەبێت.

فـیـترەت: ئەو سروشـــتەیە کە خـوای گەورە مـرۆڤـی لەســـەر دروسـتکردووە، بریتیە لە شـتە قبوڵکراوەکان وپاکەکان لای مرۆڤ لەو کاتەوەی لە دایـک دەبێـت، لە گرنگترینیان: باوەڕبوون بەوەی کە یەک پەروەردگـار هەیە ئەویش (اللـە)یە -سـبحـانـە وتعـالـی-، و تەنهـا ئەو شـایسـتەی پەرسـتنە، خوای گەورە دەفەرموێت: {فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ} واتە:{کەواتە ڕووی خۆت ڕێك بکەرە ئاینی ئیسـلام وپاك و ڕاسـت بۆ خوا (شـوێن ئاینی) یەکخواپەرسـتی بکەوە، ئەو ئاینەی کە خوای گەورە (لە سەرەتاوە) فیترەتی پاکی مرۆڤی لەسـەر دروسـتکردووە ئاین ودروسـتکراوەکانی خوا بە هیچ جۆرێک گۆڕانی بۆ نییە ئەو (ئاینەی باسـکرا) هەر ئەوە ئاینی ڕێك وڕاسـتە بەڵام زۆربەی ئادەمی نازانن} [الروم:٣٠].

حەنیفـیەت ئـاینی ئیبراهیمـی خەلیـل بـووە -علیـە السـلام-، حەنیفـیەت: واتـا پەرسـتنی خـودا (اللـە) بە تەنهـا بە دڵسـۆزییەوە بە

بـێ بڕیـاردانی هـیچ شـەریک وهاوبەشـێک، وخـۆ دوورکـردنەوە وبەریئبـوون وبێبـاوەڕ بـوون: بە پەرسـتنی بتەکـان وبە پەرسـتنی پەرسـتراوە ناهەقەکـانی تـر لەگەڵ خـوای گەورەدا، خـوای گەورە دەفەرموێـت: {ثُـمَّ أَوْحَيْنَـا إِلَيْـكَ أَنِ اتَّبِـعْ مِلَّـةَ إِبْـرَاهِيمَ حَنِيفًـا ۖ وَمَـا كَـانَ مِـنَ الْمُشْـرِكِينَ} واتە:{پاشـان نیگامـان بـۆ کردیـت (وەحـیمان بـۆ ناردیـت) کە پەیـڕەوی ئـاینی ئیبراهـیم بـکە چـونکە پـاک وڕاسـت بـوو بە هـیچ جۆرێـک لە هاوبەشـدانەران (موشریکـان) نەبـوو} [النحل:١٢٣].

پێغەمبەری خودا -صـلی اللـه علیـه وسـلم- دەفەرموێـت: «هەموومنـداڵێـک لەسـەر فیترەت لەدایـک دەبێـت، بـاوک ودایکی دەیکەن بە جولەکە یان نەسڕانی یان مەجوسی، هەروەکو چۆن ئاژەڵێک بێچوویەکی دەبێت کە سەلامەتە ئایا دەبینن هیچ کەموکورتیەکی تێدا بێـت». پـاشـان ئەبو هورەیرە -ڕەزای خوای لێبێـت- دەڵێـت: ئەم ئایە بخوێننەوە ئەگەر ویستتان: {فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّـاسَ عَلَيْهَـا ۚ لَا تَبْدِيـلَ لِخَلْقِ اللَّـهِ ۚ ذَٰلِـكَ الـدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ} واتە:{کەواتە ڕووی خۆت ڕێك بکەرە ئاینی ئیسـلام وپاك و ڕاست بۆ خوا (شوێن ئاینی) یەکخواپەرستی بکەوە، ئەو ئاینەی کە خـوای گەورە (لە سـەرەتـاوە) فـیترەتـی پـاکـی مـرۆڤـی لەسـەر دروسـتکردووە ئاین ودروسـتکراوەکانی خوا بە هیچ جۆرێک گۆڕانی بۆ نییە ئەو (ئاینەی باسـکرا) هەر ئەوە ئاینی ڕێك وڕاسـتە بەڵام زۆربەی ئادەمی نازانن} [الروم:٣٠] [صحيح البخاري: ٤٧٧٥].

هەروەها پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «پەروەردگارم فەرمانی پێکرم ئەوەتان فێر بکەم کە نایزانن، ولەو شتانەی کە لە ئەمڕۆ فێری کردم: هەر سامانێک بە بەندەکەمم بەخشیووە بۆی حەڵاڵە، من بەندەکانم لەسەر فیترەت دروستکردووە (لەسەر تەنها یەک خوا پەرستن دروستکردووە)، وشەیتانەکان بۆیان هاتن لە ئاینەکەیان دووریان خستنەوە، وئەو شتانەی لەسەریان حەرامکرد کە من بۆیانم حەڵاڵ کردبوو، وفەرمانی پێیان کرد کە هاوبەش وشەریک بۆ من بڕیار بدەن لە کاتێکدا من هیچ بەڵگەیەکم سەبارەتی دانەبەزاندووە (سەبارەت بەم هاوبەش بڕیاردانە دانەبەزاندووە)» [رواه مسلم: ٢٨٦٥].

١٥. هیچ مرۆڤێک بە گوناهباری وتاوانباری لە دایک نابێت ونابێتە میراتگری تاوانی هیچ مرۆڤێکی تر.

واتا تاوانی هیچ مرۆڤێک ناکەوێتە ئەستۆی مرۆڤێکی تر (ئەگەر مرۆڤی یەکەم هۆکار نەبوو بێت بۆ ئەوەی دووەم ئەو تاوانە ئەنجامبدات). خوای گەورە باسی ئەوە دەکات کاتێک ئادەم -عليه السلام- وهاوسەرەکەی لە دارەکەیان خوارد وسەرپێچی فەرمانی خودایان کرد؛ لە پاشاندا تەوبەیان کرد وداوای لێخۆشبوونیان لە خوای گەورە کرد، بۆیە خوای گەورە ئیلهامی وتنی هەندێک وشەی جوانی پێی بەخشین، بۆیە ووتیان وخوای گەورە تەوبەکەی لێیان قبوڵکرد،

خوای گەورە دەفەرموێت: {وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ (٣٥) وە ووتمان: ئەی ئادەم خۆت و هاوسەرەکەت نیشتەجێ بن لەم بەهەشتەدا وە لە هەموو خواردەمەنیەکی تێر بخۆن لە هەر شوێنێک کە حەز دەکەن وە نزیکی ئەم درەختە مەکەون تا لە ستەمکاران نەژمێردرێن -تا نەبنە ستەمکار- (٣٥) فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ (٣٦) ئەمجا شەیتان هەڵیخەڵەتاندن لە بەهەشتدا ولەو خۆشگوزەرانییەی کە تێیدا بوون دەریپەڕاندن و ووتمان: (بە ئادەم وحەوا وشەیتان) بچنە خوارەوە (بۆ سەر زەوی هەندێکتان دەبن بە دوژمنی هەندێکی ترتان وبۆتان هەیە جێگیربن لەسەر زەوی وچێژ لە ئارەزووەکانی (دونیا) وەربگرن هەتا ماوەیەک (٣٦) فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (٣٧) ئەمجا ئادەم چەند ووتەیەکی (پاڕانەوەی) لە پەروەردگارییەوە وەرگرت (ئەویش) لێی گیرا کرد بەڕاستی هەر ئەو تەوبەگیراکاری میهرەبانە (٣٧) قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (٣٨) ووتمان: هەموو بچنە خوارەوە لە بەهەشت ئەمجا ئەگەر لە منەوە ڕێنمونیەکتان بۆ هات ئەو کەسەی دوای ڕێنموونی من بکەوێت نە ترسیان لەسەرە و نە خەم دەخۆن (٣٨)} [البقرة:٣٥-٣٨].

کاتێک ئادەم -علیه السلام- تەوبەی کرد ئەوا چیتر گوناهەکەی لەسەر نەما، پاشان نەوەکانی ئادەم نابن بە میراتگری ئەو گوناهە ؛ لەکاتێکدا ئەو گوناهە بەهۆی تەوبەوە خودا لێی خۆش بوو، وبنچینە ئەوەیە کە مرۆڤ تاوانی کەسێکی تر لە ئەستۆ ناگرێت (ئەگەر ئەو هۆکار نەبوو بێت بۆ ئەوەی کەسی دووەم تاوانێکی دیاریکراو بکات)، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ} واتە: {و هەرکەسێک هەر تاوانە وخراپە وگوناهێک بکات تەنها لەسەر خۆیەتی وهیچ کەسێکی گوناهکار گوناهی کەسێکی تر هەڵناگرێت پاشان گەڕانەوەتان هەر بۆ لای پەروەردگارتانە ئەمجا هەواڵتان پێدەدا بەوەی کە ئێوە تێیدا جیاواز بوون} [الأنعام:١٦٤].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {مَّنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا} واتە: {هەرکەس ڕێنمونی و هیدایەتی وەرگرتبێت ئەوا بێگومان ڕێنمونی و هیدایەتەکەی (سوود و قازانجەکەی) هەر بۆ خۆی دەبێت و هەرکەسیش گومڕا بووبێت ئەوا بێگومان (زیان و سزاکەی هەر بۆ خۆی دەبێت وهیچ کەسێکی گوناهکار گوناهی هیچ کەسێکی تر هەڵناگرێت ئێمە هەرگیز سزای (بەندەکان) نادەین هەتا پێغەمبەر نەنێرین (بۆیان)} [الإسراء:١٥].

و -سبحانه وتعالى- دەفەرموێت: {وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ

يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ} واتە: {هیچ گوناهبارێك گوناهی كەسێكی تر هەڵناگرێت وئەگەر بارگرانی (گوناهبارێك) بانگی كەسێكی تر بكات بۆ هەڵگرتنی (بارە گوناهەكەی) هیچ لەو (بارە گوناهە) هەڵناگرێت هەرچەندە (داوا لێكراوەكە) خزمیشی بێت بەڕاستی تۆ (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) تەنها ئەوانە بێدار دەكەیتەوە كە بە پەنهانی لەپەروەردگاریان دەترسن ونوێژەكانیان بە ڕێكی جێبەجێ دەكەن و هەركەسێک خۆی پاک ڕابکرێت (لە تاوان) ئەوا بەڕاستی (سوودی) خۆ پاك ڕاگرتنەكەی هەر بۆ خۆیەتی وگەڕانەوەش تەنها بۆ لای خودایە} [فاطر:١٨].

١٦. ومەبەست وئامانج لە دروستكردنی خەڵكی: بۆ پەرستنی خودایە بە تەنها بە بێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک.

ومەبەست وئامانج لە دروستكردنی بوونەوەرەكان بریتیە لە: پەرستنی خودا -اللە- بە تەنها وبە بێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک لە پەرستنیدا، خوای گەورە دەفەرموێت: { وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ} واتە: {ومن جنۆكە وئادەمیزادم تەنها بۆ ئەوە دروست كردووە كە بەندایەتی من بكەن -من بپەرستن-} [فاطر:١٨].

١٧. ئاینی ئیسلام ڕێزی لە مرۆڤ گرتووە (بە پیاوان وئافرەتانەوە)، وهەموو مافێکی بە مرۆڤ داوە وکردوویەتی بە بەرپرسیار لەسەر بژاردەکانی وکردەوەکانی وهەڵسوکەوتەکانی، ولێپرسینەوە وبەپرسیاریەتی خستووەتە ئەستۆ سەبارەت بە هەرکردەوەیەک کە زیان لە خۆی یان بە خەڵکی بگەیەنێت.

ئاینی ئیسلام ڕێزی لە مرۆڤ گرتووە -پیاو یان ئافرەت بێت-، خوای گەورە مرۆڤی خوڵقاندووە بۆ ئەوەی ببێت بە جێنشین لەسەر زەویدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً } واتە: {(بیریان بێنەرەوە) کاتێک کە پەروەردگاری تۆ بە فریشتەکانی ووت: بەڕاستی من جێنشینێک دروست دەکەم لەسەر زەوی} [البقرة:٣٠].

ئەم ڕێزلێنانە هەموو نەوەی ئادەمێک -هەموو مرۆڤێک- دەگرێتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: { وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا } واتە: {سوێند بە خوا بێگومان ڕێزمان لە نەوەی ئادەم گرت ولە ووشکانی ولە دەریادا هەڵمان گرتن (بە سواری وبۆ سەفەر کردن و ڕۆزی پاک وخاوێنمان پێداون وفەزڵمان داون بەسەر زۆرێک لەوانەی کە دروستمان کردوون بە فەزڵێکی گەورە} [الإسراء:٧٠].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ } واتە: {سوێند بە خودا بەڕاستی مرۆڤمان لە جوانترین شێوەدا دروستکرد} [التين:٤].

خـوای گەورە نەهـی لە مـرۆڤ کـردووە کە خـۆی بـکـات بە شـوێنکەوتوویەکی زەلیل وسـەرشـۆڕ بۆ پەرسـتراوێک، یان شـوێنی کەسـێك بکەوێت و بەڕەهایی گوێڕایەڵی بکات جگە لە خوای گەورە، پەروەردگار دەفەرموێت: {وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّـهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ (١٦٥) وکەسانی وا هەیە لە خەڵکی کە هاوبەشـی زۆر بۆ خودا پەیدا دەکەن خۆشـیان دەوێن وەک خۆشـەویستی ئیمانداران بۆ خودا، بەڵام ئەوانەی بڕوایان هێناوە زۆر زیاتر خوایان خۆش دەوێت ئەگەر ببینن ئەوانەی سـتەمیان کردوە (بە هاوبەش پەیدا کردن بۆ خودا) کاتێک کە چاویان دەکەوێت بە سـزای خودا دەزانن کە هەرچی دەسـەڵات هەیە هەمووی بۆ خودایە وبێگومان سـزای خودا زۆر سـەختە (١٦٥)إِذۡ تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُواْ وَرَأَوُاْ ٱلۡعَذَابَ وَتَقَطَّعَتۡ بِهِمُ ٱلۡأَسۡبَابُ (١٦٦) کـاتێـک کە ئەو کەسـانەی خەڵـک شـوێنیـان کەوتون لە دونیـادا (واتە سـەرۆکە گومڕاکـارەکـان) یەخە هەڵئەتەکێنن لەوانەی (لە دونیـادا) دوایـان کەوتوون وە سـزای (دۆزەخیـان بەچـاوی خۆیـان) بینـی وە هەموو پەیوەندیەکیان پچڕایەوە (١٦٦)} [البقرة].

شـوێنکەوتووان وئەوانەی خەڵکی شـوێنیان دەکەون (کە لەسـەر شـتی پوچ وبەتاڵن) ؛ خوای گەورە حـاڵیـان بە بەتـاڵ وپوچەڵ ودۆڕاو باسـدەکات لە ڕۆژی قیامەتدا، دەفەرموێت: { قَالَ الَّذِينَ اسْـتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْـتُضْـعِفُوا أَنَحْنُ صَـدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُم بَلْ كُنتُم

مُّجْرِمِينَ (٣٢) خۆبەگەورەزانەکان دەڵێن بە ئەوانەی ژێردەســتە ولاواز کرابوون ئایا ئێمە ڕێگریمان کردن لە ڕێنمونی دوای ئەوەی بۆتان هات (نەخێر وا نییە) بەڵکو خۆتان تاوانبار بوون (٣٢) وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَن نَّكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٣٣) ژێر دەستەو چەوساوەکان دەڵێن بەوانەی خۆبەگەورەزان بوون (نەخێر وا نییە) بەڵکو پیلانی (ئێوە) بە شــەو وبە ڕۆژ (چەواشــەی کردین) کاتێك فەرمانتان پێ دەکردین بۆ ئەوەی بێ باوەڕ بین بە خودا وهاوبەش وشــەریکی بۆ دابنێین هەموویان پەشــیمانی دەشــارنەوە کاتێك کە ســزای دۆزەخ دەبینن وزنجیر وتەوقمان کردە گەردنی بێباوەڕان ئایا تۆڵەیان لێ دەســێندرێت جگە لە سزای ئەوەی دەیانکرد (٣٣)} [سبأ:٣٢ – ٣٣].

لە دادپەروەری خودا -ســبحانە وتعالی- ئەوەیە کە بانگخواز وپێشــەوا گومڕاکەرەکان تاوانی خۆیان هەڵدەگرن، وتاوانی ئەوانەیش هەڵدەگرن کە گومڕایان کردوون بە نەزانینەوە لە ڕۆژی قیامەتدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ} واتە: {بۆ ئەوەی باری گوناهی خۆیان بە تەواوی هەڵبگرن لە ڕۆژی دوایدا لەگەڵ هەندێک لە باری گوناهی ئەوانەی کە ئەمان گومڕایان دەکردن بەبێ زانیاری بێداربن زۆر بەدە ئەوەی کە هەڵیدەگرن (ولە ئەستۆی دەگرن)} [النحل:٢٥].

ئاینی ئیسلام هەموو مافێکی بەخشیووە بە مرۆڤەکان وبۆیانی زامن کردووە لە دونیا وقیامەتدا، ولە مەزنترین مافەکان کە ئاینی ئیسلام بەخشیوویەتی وزامنی کردووە بریتیە لە: مافی خودا لە سەر بەندەکان، ومافی بەندەکان لەسەر خودا : «لە موعازەوە -ڕەزای خوای لێبێت- دەڵێت: لە پشتی پێغەمبەرەوە بووم -صلى الله عليه وسلم- (لە سەر پشتی ئاژەڵێک بوون)، پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «ئەی موعاز»، ئەویش ووتی: «من لێرەم لە خزمەتتدام ئەی پێغەمبەری خودا»، سێجار هەردوو لا ئەم قسانەیان دووبارە کردەوە وپاشان پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «ئایا دەزانی مافی خودا لەسەر بەندەکان چییە؟»، ئەویش (موعاز) ووتی: «نەخێر»، -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «مافی خودا لەسەر بەندەکان ئەوەیە کە بیپەرستن وهیچ هاوەڵ وشەریکێکی بۆ بڕیار نەدەن لە پەرستنیدا»، پاش ماوەیەک فەرمووی: «ئەی موعاز»، ووتم:«من لێرەم لە خزمەتتدام ئەی پێغەمبەری خودا»، فەرمووی: «ئایا دەزانی مافی بەندەکان لەسەر خودا ئەوەیە ئەگەر ئەوەیان ئەنجامدا (ئەگەر خودا بپەرستن بەبێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک) ؛ سزایان نەدات».[صحيح البخاري: ٦٨٤٠].

ئاینی ئیسلام ؛ پاراستنی ئاینی هەق ونەوە وسامان ونەفس وناوبانگی (شەرەفی) بۆ مرۆڤ زامن کردووە، -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «خودا خوێنتان وماڵتان (سامانتان) وناوبانگتانی (شەرەف وناموستانی) لەسەر یەکتر حەرامکردووە وەکو حەرامی ئەم

ڕۆژە وئەم مانگە وئەم شـارەتان». [صـحيح البخاري: ٦٥٠١]، وپێغەمبەر -صـلى الله عليه وسـلم- ئەم پەیمانە مەزنەی ئاشـكرا كرد لە حەجی ماڵئاواییدا كە زیاتر لە سـەد هەزار لە هاوەڵان ئامادەی بوون، وئەم واتایانەی دووبارە كردەوە ودووپاتی لەسـەر كردەوە لە ڕۆژی قوربانیدا لە حەجی ماڵئاوایی.

ئاینی ئیسلام مرۆڤی كردووە بە بەرپرسیار بەرامبەر هەموو بژاردە وكردەوە وهەڵسوكەوتەكانی، خوای گەورە دەفەرموێت: { وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا } واتە: { وهەموو مرۆڤێك (لە ڕۆژی دواییدا) كردەوەی خۆیمان كردووەتە گەردنیەوە (چاكە یان خراپە بێـت) ولە ڕۆژی دواییدا بۆی دەردەهێنن نامەیەك كە بە كراوەیی (وهەموو كردەوەكانی تێدا نووسراوە) ودەیبینێت } [الإسراء:١٣].

هەركردەوەیەك خێر یان شـەڕ بێت خوای گەورە وایلێدەكات بە گەردنی خودی كەسـەكەوە بێت، بۆیە هیچ كەسـێك لێپرسـینەوەی لێناكرێت سەبارەت بە كردەوەی یەكێكی تر، ویەكێكی تر لێپرسینەوەی لێناكرێت سەبارەت بە كردەوەی كەسی یەكەم، پەروەدگار دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ} واتە: {ئەی ئادەمیزاد تۆ بێگومان تێكۆشەریت بەرەو پەروەردگارت بەتێكۆشـان (بە ئەنجامدانی چاكە وخراپە) ! ئەوسا پێی دەگەیت} [الانشقاق:٦].

وهەروەها پەروەردگار دەفەرموێت: {مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ} واتە: {هەركەسێك كاری چاكە

بکات (قازانجەکەی) بۆ خۆیەتی هەر کەسیش خراپە بکات (زیانەکەی) بۆ خۆیەتی وپەروەردگارت ستەم لە بەندەکانی ناکات} [فصلت:٤٦].

ئاینی ئیسلام بەرپرسیاریەتی دەخاتە ئەستۆی مرۆڤ ئەگەر هەرکردەوەیەک ئەنجامبدات کە ببێتە هۆی زیانگەیاندن بە نەفسی خۆی یان زیانگەیاندن بە خەڵکانی تر، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا} واتە: {وهەرکەسێک گوناهێکی (گەورە) بکات بێگومان (زیانی) ئەو گوناهە هەر بۆ خۆیەتی وخودا هەمیشە زانای کاردروستە} [النساء:١١١].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا} واتە: {هەر لەبەر ئەوەی (کە لەو داستانەدا باسکرا) پێویستمان کرد لەسەر نەوەی ئیسرائیل کە بێگومان بڕیار ئەمەیە ئەوەی تەنها کەسێک بکوژێت (بە مەرجێک لە تۆڵەی کەسێکی کوژراودا نەبێت یان تۆڵەی خراپە کاری وئاژاوە نانەوە نەبێت لەسەر زەویدا) ئەوە وەک ئەوە وایە هەموو خەڵکی کوشتبێت} [المائدة:٣٢].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەرنەفسێک بە ستەملێکراوی کوژرا بێت؛ ئەوا بەشێک لە خوێنەکەی لەسەر یەکێک لە کوڕەکانی ئادەمە، چونکە ئەو یەکەم کەس بوو کە تاوانی کوشتنی هێنایە ئاراوە». [صحيح مسلم: ٥١٥٠].

١٨. وله ئاینی ئیسلامدا ئافرەت وپیاو یەکسانن له ڕوانگەی بەرپرسیاریەتی وپاداشت وسزادان.

له ئاینی ئیسلامدا ئافرەت وپیاو یەکسانن له ڕوانگەی کردەوە ئەنجامدان وبەرپرسیاریەتی وپاداشت وسزادان، خوای گەورە دەفەرمویێت: {وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا} واته: {کەسێکیش کردەوە چاکەکان جێبەجێ دەکات له نێر یان له مێ له هەمان کاتدا ئەو کەسە بڕوادار بێت ئەوە ئەوانە دەچنە بەهەشتەوە وبچووکترین ستەمیان لێناکرێت (ئەگەر هێندەی ئەو درز وچاڵە بچووکەیش بێت که لەسەر پشتی ناوکە خورمادایە)} [النساء :١٢٤].

وپەروەردگار دەفەرمویێت: {مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} واته: {هەرکەسێک له نێر یان له مێ کردەوەی چاکی کردبێت وبیکات وبڕواداریش بووبێت ئەوە سوێند بە خودا بە ژیانێکی خۆشیان پێدەبەخشین و سوێند بێت پاداشتیان بدەینەوە بە چاکتر لەوەی که ئەوان ئەنجامیاندەدا}[النحل:٩٧].

وهەروەها -سبحانه وتعالی- دەفەرمویێت: {مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ} واته: {هەر کەسێك کاری خراپەی کرد بێت هەر بەئەندازەی خراپەکەی سزا دەدرێت هەر کەسیش چاکەی کرد بێت ئافرەت بێت یان پیاو (بەو مەرجەی) باوەڕدار بێت ئا

ئەوانە دەچنە بەهەشــتەوە لەوێدا بەبێ ژمارە وحیســاب ڕزق و ڕۆزییان پێ دەدرێت} [غافر:٤٠].

وخـوای گـەورە دەفـەرمـوێـت: {إِنَّ الْمُسْــلِمِينَ وَالْمُسْــلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّــادِقِينَ وَالصَّــادِقَاتِ وَالصَّــابِرِينَ وَالصَّــابِرَاتِ وَالْخَاشِــعِينَ وَالْخَاشِــعَاتِ وَالْمُتَصَــدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا} واتە: {بەڕاســتی پیـاوە موســڵمانەکـان وئـافـرەتە موســڵمانەکـان وپیـاوە بـاوەڕدارەکـان وئـافـرەتە بـاوەڕدارەکـان وپیـاوانی هەمیشــە گوێڕایەڵ وئافرەتانی هەمیشە گوێرایەڵ وپیاوە ڕاستگۆکان وئافرەتە ڕاستگۆکان و پیـاوان وئـافـرەتـانی خۆگر وبە ئـارام وپیـاوانی لە خودا ترس وژنـانی لە خودا ترس و پیاوان وئافرەتانی بەخشــندە و پیاوان وئافرەتانی ڕۆژووگر، پیـاوان وئـافـرەتـانی داوێن پـاك، وپیـاوانێـک کە زۆر یـادی خوا دەکەن وئـافـرەتـانێـک کە زۆر یـادی خـوا دەکەن خـودا ئـامـادەی کـردووە بـۆ هەموویان لێخۆشبوون وپاداشتی گەورە} [الأحزاب:٣٥].

١٩. ئاینی ئیسلام ڕێزی لە ئافرەت گرتووە وئافرەتانی بە هاوتای پیاوان داناوە (مەگەر لە هەندێک حوکمی شەریعەت وئەو شتانە نەبێت کە پەیوەندی بە سروشتی پیاو وئافرەتەوە هەیە)؛ واجبی کردووە پیاو خەرجی بکات لەسەر هاوسەرەکەی ئەگەر لە توانایدا هەبوو، وباوک واجبە خەرجی بکات لەسەر کچەکانی، وکوڕەکان لەسەر دایک وخوشکیان ئەگەر باڵغ بوون وتوانایان هەبوو، وئافرەت لەسەر مێردەکەی.

پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئافرەتان هاوتای پیاوانن». [رواه الترمذي: ١١٣]. (مەگەر لە هەندێک حوکمی شەریعەت وئەو شتانە نەبێت کە پەیوەندی بە سروشتی پیاو وئافرەتەوە هەیە)، ولە ڕێزلێنانی ئاینی ئیسلام بۆ ئافرەت ئەوەیە کە واجبە لەسەر کوڕ کە پێداویستیەکانی دایکی دابین بکات وبۆی جێبەجێ بکات ئەگەر لە توانایدا هەبوو.

پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەو دەستەی دەبەخشێت بەرزترە -سەرەتا ببەخشە بە ئەوانەی کە خەرجیان لەسەرت واجبە-: دایکت وباوکت وخوشکت وبرات وپاشان کەسەکانی ترت بە پێی نزیکیان» [رواه: أحمد و النسائي]. باسی پلەوپایەی دایک وباوک دەکرێت بە ئیزنی خودا لە بڕگەی ژمارە (٢٩).

لە ڕێزلێنانی ئاینی ئیسلام بۆ ئافرەت ئەوەیە کە واجبە لەسەر مێردەکەی پێداویستیەکانی بۆ جێبەجێ بکات وخەرجی لەسەر بکات ئەگەر لە توانایدا هەبوو، خوای گەورە دەفەرموێت: {لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ

مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا} واته: {با دەوڵەمەند بە پێی دەوڵەمەندیی خەرجی بکات وهەر کەسێك کەم دەست وهەژار بوو با بە پێی ئەوەی کە خوا پێی بەخشیوە خەرجی بکات، خوا داوا لەکەس ناکات مەگەر بە پێی ئەوە نەبێت کە پێی بەخیشووە (لە توانا) بێگومان خوا دوای تەنگانە ئاسانی دەهێنێت} [الطلاق:٧].

پیاوێک پرسیاری لە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- کرد: ئایا مافی خێزانی یەکێک لەسەر مێردەکەی چییە؟ ئەویش -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «خۆراکی پێببەخشیت ئەگەر خۆت خۆراکت خوارد، وجلی پێببەخشیت ئەگەر خۆت جلت لەبەرکرد، وبە لێدان لە دەموچاوی نەدەیت، وجوێنی پێنەدەیت». [رواه أحمد].

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- هەندێک لە مافەکانی ئافرەتانی لەسەر مێردەکانیان ڕوونکردەوە: «ئەرکی ئەوان لەسەر ئێوە ئەوەیە کە ڕزق (خۆراک) وجلیان پێببەخشن بەچاکە (بە پێی پێویست ودادپەروەری)». [صحيح مسلم].

و-صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «بەسە بۆ مرۆڤ هێندە تاوانبار بێت ؛ ئەوانە پشتگوێ بخات (کە واجبە لەسەری خۆراک وپێداویستیان بۆ دابین بکات)». [رواه: أحمد و النسائي].

خەتابی -ڕەحمەتی خوای لێبێت- دەڵێت: (کاتێک دەفەرموێت: -من يقوت: واتا: ئەوانەی واجبە لەسەری خۆراک وپێداویستیان بۆ دابین بکات-، وبە شێوەیەکی تر مانای ئەوەیە کە بەو کەسەی خێر

دەكات دەفەرمویت: خێرێک مەکە هیچ فەزڵ وپاداشتێکی نییە بەهۆی ئەوەی تۆ نابەخشیت بە خێزانەکەت؛ لەوەیە بەم خێرکردنە گوناهبار ببیت، چونكە تۆ هیچ شتێک نابەخشیت بە خێزانەکەت بەڵام خێر دەکەیت!).

لە ڕێزلێنانی ئاینی ئیسلام بۆ ئافرەت ئەوەیە كە خەرجی ودابینکردنی پێداویستیەکانی کچ لەسەر باوكیەتی (پێش ئەوەی هاوسەرگیری بکات)، واتا ئەگەر ئافرەتەکە سەرپەرشتیاری (وەلی ئەمری) هەبێت واجبە لەسەری پێداویستی وخەرجییەکانی ئەو ئافرەتە دابین بکات ؛ ئینجا برای یان باوکی یان مێردی بێت، واجب نییە لەسەر ئافرەتەکە کە خۆی هەوڵبدات بۆ دابینکردنی بژێوی وپێداویستیەکانی ژیانی کە ئەمیش زۆر سوودی تری هەیە بۆ کۆمەڵگا، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ} واته: {دایکان شیر بدەن بە منداڵەکانیان دوو ساڵی تەواو (ئەمە) بۆ کەسێکە کە بیەوێت شیری تەواو بدات لەسەر باوکەکەیە بە باشی ڕۆزی وکاڵا وپێداویستی دایکەکان دابین بکات} [البقرة:٢٣٣].

خوای گەورە ڕوونیکردووەتەوە كە لەسەر باوک واجب وئەرکە کاتێک منداڵی دەبێت ؛ واجبە خۆراک وجلی بۆ دابین بکات بە پێی پێویست ودادپەروەری، خوای گەورە دەفەرموێت: {فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ} واته: {ئەگەر ئەو ژنە تەڵاقدراوانە شیریان بە منداڵەکانتان داو گۆشیانکردن، ئەوا هەق وماف وکرێی خۆیانیان

پێبدەن(واتە: ئەگەر ژنە تەڵاق دراوەکە داوای کرێی کرد، دەبێت پیاوەکە کرێی شیرپێدانەکەی پێبدات)} [الطلاق:٦].

بۆیە خوای گەورە واجبی کردووە کە باوک کرێی شیرپێدانی منداڵ بدات، وئەمیش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە خەرجی وپێداویستیەکانی منداڵ لەسەر دایک وباوک واجبە، وئەم فەرموودەیە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە خەرجی ودابینکردنی پێداویستیەکانی دایک ومنداڵەکانیان واجبە لەسەر باوک: لە عائیشەوە -ڕەزای خوای لێبێت- دەڵێت: هند بە پێغەمبەری ووت -صلى الله عليه وسلم-: ئەبو سوفیان پیاوێکی ڕەزیلە پێویستمە لە پارە وسامانەکەی دەربکەم، پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- پێی فەرموو: «ئەوەندە دەربهێنە کە خۆت ومنداڵەکەت پێویستتانە بە چاکە (بە دادپەروەرییەوە)». [رواه البخاري].

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەزڵ وپاداشتی دابینکردنی پێداویستیەکانی کچ وخوشک وخێزانی ڕوونکردووتەوە، کە دەفەرموێت: «هەرکەسێک (دوو کچ یان سیان، دوو خوشک یان سیان) بەخێو بکات (پەروەردەیان بکات وپێداویستەکانیان دابین بکات)، هەتا ئەوان لێی جیا دەبنەوە (بە هاوسەرگیری کردنیان یان مردنیان) یان خۆی بمرێت؛ ئەوا من وئەو کەسە (بەخێوکارە) وەکو ئەم دووانە دەبین (لە بەهەشتدا)، وئاماژەی بۆ پەنجەی شایەتمان وپەنجەی ناوەڕاست کرد». [السلسلة الصحيحة: ٢٩٦].

٢٠. مردن ؛ نەمان وتیاچوون نییە بۆ هەتاهەتایە، بەڵکو دەرچوونە لە شـــوێنی کردەوە ئەنجامدان بۆ شـــوێنی پاداشـــت وەرگرتن، ومردن لاشــە وڕۆح دەگرێتەوە، ومردنی ڕۆح ئەو کـاتەیە کە لە لاشــە جیـا دەبێتەوە وپاشـــان بۆی دەگەڕێتەوە لە پاش زیندووبوونەوە لە ڕۆژی قیامەتدا، ولە پاش مردن ڕۆح ناچێت بۆ نێو لاشــەیەکی تر ودووبارە ژیانێکی نویێ ناژێت لە نێو لاشەی مرۆڤێکی تردا.

خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صـــلی الله علیه وســـلم-) بڵێ فریشـــتەی گیان کێشـــان کە گیان کێشـــانی ئێوەی پێســـپێردراوە دەتـان مرێنێـت لە پـاشـــان بـۆ لای پەروەردگـارتـان دەگەڕێندرێنەوە} [السجدة:١١].

مردن؛ لاشــە وڕۆح دەگرێتەوە، ولاشــە دەمرێت کاتێک ڕۆح لێی جیا دەبێتەوە، وپاشـان بۆ ناو لاشــەکە دەگەڕێتەوە کاتێک خوای گەورە مردووەکان زیندوو دەکاتەوە لە ڕۆژی قیامەتدا، هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێـت: {اللَّـهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَـا وَالَّتِي لَمْ تَمُـتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِـكُ الَّتِي قَضَىٰـ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِـلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَـمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِـكَ لَآيَـاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} واتە: {خودا گیـانەکـان دەکێشـێـت لەکـاتی مردنیـانـدا وئەوەی نەمردبێـت لەکـاتی خەوتنیدا، ئەمجا ئەو (گیانانە) ڕادەگرێت بڕیاری مردنی داوە وئەوانی تر ڕاناگرێت (چونکە دەبێ زیندوو بن) تا ماوەیەکی دیاریکراو، بەڕاستی لەمەدا چەند بەڵگە هەیە بۆ ئەو کەسانەی بیردەکەنەوە} [الزمر:٤٢].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ڕۆح کاتێک دەردەهێنرێت (لە لاشە)، چاو سەیری دەکات (کاتێک بەرەو ئاسمان دەچێت)» [رواه مسلم: ٩٢٠]. وپاش مردن مرۆڤ لە ژیانی کردەوە کردن دەچێت بەرەو ژیانی پاداشتدانەوە (بە چاکە وخراپە)، هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت: {إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ} واتە: {گەڕانەوەی هەمووتان هەر بۆ لای ئەوە بەڵێنی خوا هەق وڕاستە بێگومان خوا لەسەرەتاوە دروستکراوان دووبارە دروست دەکاتەوە دوای (مردنیان) بۆ ئەوەی پاداشتی ئەوانە بداتەوە کە بڕوایان هێناوە وکردەوەی چاکیان کردووە بە دادگەرانە وئەوانەی باوەڕیان نەهێناوە بۆیان هەیە خواردنەوەی کوڵاو وکوڵی زۆر گەرم وسزای سەختی ئازاردەر لەبەرئەوەی لە دونیادا کافر وبێباوەڕ بوون} [یونس:٤]. وڕۆح لە پاش مردن ناچێت بۆ نێو لاشەیەکی تر، وبانگەشەی لاشەگۆڕکێی ڕۆحەکان (استنساخ الأرواح) هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نەهاتووە لە لایەن پێغەمبەرانەوە -عليهم السلام-، وهەروەها هیچ بەڵگەیەکی ئەقڵی وهەستپێکراو ئاماژە بۆ ئەم بیروباوەڕە پوچەڵە ناکات.

٢١. ئاینی ئیسلام بانگەشە دەکات بۆ باوەڕهێنان بە بنچینە مەزنەکانی ئیمان کە بریتیە لە: باوەڕهێنان بە خودا وفریشتەکان وکتێبە ئاسمانییەکان وەکو تەورات وئینجیل وزەبوور -پێش دەستکاری کردنیان وگۆڕینیان- وبە قورئان، وباوەڕهێنان بە هەموو پێغەمبەران -علیهم السلام- وباوەڕهێنان بۆ کۆتا پێغەمبەر کە موحەمەدە -صلى الله عليه وسلم-، وباوەڕهێنان ڕۆژی دوایی -قیامەت-، ودەبێت بزانین کە ئەگەر ژیانی دونیا کۆتایی بووایە وببڕایەتەوە وژیانێکی تر نەبووایە ئەوا بوونمان تەنها بۆ گاڵتە وگەپ وبێ هۆ بوو، وباوەڕهێنان بە قەزا وقەدەر.

ئاینی ئیسلام بانگەشە دەکات بە باوەڕهێنان بە بنچینە مەزنەکانی ئیمان؛ ئەوانەی کە هەموو پێغەمبەران بانگەشەیان بۆ کردوون -علیهم السلام-، ئەم بنچینانەش بریتین لە:

یەکەم: باوەڕهێنان بەوەی کە تەنها الله پەروەردگارە وخوڵقێنەرە وڕۆزیدەرە، وئەو گەردوونە ئەم بەڕێوەی دەبات وتەنها ئەو شایستەی پەرستنە، وپەرستنی جگە لە (الله) پوچەڵ وبەتاڵە؛ بۆیە تەنها ئەو زاتە مەزنە شاییستەی پەرستنە بە بێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک لە پەرستنیدا، پەرستن قبوڵکراو نییە بە دوو مەرج نەبێت: دەبێت بە دڵسۆزییەوە تەنها بۆ ئەو زاتە مەزنە ئەنجامبدرێت، وبە گوێرەی سونەتی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بێت، پێشتر بەڵگەکانی ئەم بابەتە ڕوونکراوەتەوە لە بڕگەی ژمارە (٨)دا. وخوای گەورە -سبحانه وتعالى- ئەم بنچینە مەزنانەی لە زۆر ئایەتی قورئانی پیرۆزدا باسکردووە،

لەوانە کە دەفەرموێت: {آمَنَ الرَّسُـولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ} واتە: { (پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڕوای هێنا بەو پەیامەی کە بۆی نێردراوە لە پەروەردگاریەوە لەگەڵ بڕواداران هەموو بڕوایان هێناوە بە خودا وبە فریشتەکانی وبە پەیامەکانی وبە پێغەمبەرانی جیاوازی ناکەین لە نێوان هیچ یەکێک لە پەیامبەران (بڕواداران) ووتیان: (پێغەمبەر ئاینی خودای پێ گەیاندین) ئێمەش بیستمان فەرمانبەرداریمان کرد داوای لێخۆشبوونت لێدەکەین ئەی پەروەردگارمان وهەر بۆ لای تۆیە گەڕانەوەمان } [البقرة:٢٨٥].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ} واتە: {چاکە ئەوە نییە کە ڕوو بکەنە بەرەو ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بەڵکو چاکە ئەوەیە کە مرۆڤ بڕوای بە خوا و بە ڕۆژی دوایی و بە فریشتەکان و بە کتێبەکان و بە پێغەمبەران ببێت وسامانی خۆی ببەخشێت لەگەڵ ئەوەی کە -سامانەکەیشی- خۆش دەوێت بە خزمان و بە هەتیوان و بە بێنەوایان (هەژاران) و بە ڕێبوارانی کەم دەست و بە سواڵکەران و لەڕێی ئازاد

کردنی کۆیلەکاندا و نوێژی بەچاکی ئەنجامدابێت و زەکاتی دابێت و لە پەیمان بەجێ گەیەنەران بێــــت کاتێک کە پەیمانیان دابێت و خۆڕاگران لەکاتی تەنگدەستی و نەخۆشی و لەکاتی جەنگدا ئا ئەوانەن کە ڕاستیان کرد و هەرئەوانەن پارێزکاران (تەقواداران)} [البقرة:١٧٧].

پەروەردگار بانگەوازی دەکات بۆ باوەڕهێنان بە ئەم بنچینانە، وئەوەی کوفر وبێباوەڕ بێت پێیان ئەوا گومڕا بووە؛ گومڕابوونێکی ڕوون وئاشــکرا، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} واتە:{ئەی کەســانێک کە باوەڕتان هێناوە بەردەوام بن لەســەر باوەڕ بەخوا و پێغەمبەرەکەی و بەو قورئانەی ناردوویەتیە خوارەوە بۆ پێغەمبەرەکەی و بەو کتێبانەش کە پێشتر ناردوویەتیە خوارەوە, و هەر کەســێک بێ باوەڕ بێت بە خوا و بە فریشــتەکانی و بە کتێبەکانی و بە پێغەمبەرەکانی و بە ڕۆژی دوایی ئەوا بەڕاســتی گومڕا بووە بە گومڕاییەکی زۆر دوور (لەڕاستی)} [النساء:١٣٦].

وله فەرموودەیەک کە عومەری کوڕی خەتاب -ڕەزای خوای لێبێت- دەیگێڕێتەوە، دەڵێت: «کاتێک دانیشــتبووین لای پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- پیاوێک دەرکەوت وهاتە لامان، جلەکەی زۆر ســپی وقژی زۆر ڕەش بوو وبەوە ناکات کەسێکی موســافیر بێت وکەســیش لە ئێمە نایناســێت هات دانیشــت لە بەرامبەر پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ودەســتەکانی لە ســەر قاچەکانی خۆی دانا،

و ووتی: ئەی موحەمەد ئیسلام چییە؟ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: ئەوەیە کە شاهێدی بدەیت بە (لا إله إلا الله ومحمداً رسول الله)، ونوێژ ئەنجام بدەیت وزەکات بدەیت وڕۆژووی ڕەمەزان بگریت وحەج بکەیت بۆ ماڵی خودا ئەگەر توانیت، ووتی: ڕاست دەکەیت، پێشەوا عومەر دەڵێت: (سەیر بوو بە لامانەوە، پرسیاری لێدەکرد ودەیووت ڕاست دەکەیت). پاشان پیاوەکە ووتی: هەواڵم پێبدە سەبارەت بە ئیمان؟ -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: ئیمان ئەوەیە باوەڕ بهێنیت بە خودا وفریشتەکانی وکتێبەکانی وپێغەمبەرانی وڕۆژی دوایی، وباوەڕت هەبێت بە قەدەر بە خێر وشەڕی، ووتی: ڕاست دەکەیت، هەواڵم پێبدە سەبارەت بە ئیحسان (پلەی چاکەکاری لە پەرستندا)؟ -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: خودا بپەرستیت وەکو ئەوە بێت کە بیبینیت خۆ ئەگەر تۆ ئەو نەبینیت ئەوا ئەو تۆ دەبینێت، ووتی: هەواڵم پێبدە سەبارەت بە کاتی ڕوودانی قیامەت (الساعة)؟ -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: ئەوەی پرسیاری لێکراوە زاناتر نیە لەو کەسەی پرسیار دەکات، ووتی: هەواڵم پێبدە سەبارەت بە نیشانەکانی (نیشانەکانی ڕوودانی قیامەت)؟ -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: -کەنیزەك گەورەکەی خۆی لێ دەبێت: أنْ تلِدَ الأَمَةُ ربَّتَها- (ئەم بەشەی فەرموودە چەند ڕاقەیەکی تری بۆ کراوە لەوانەش: منداڵەکان ببن گەورە وسەردار بە سەر بەخێوکارەکانیانەوە -دایک وباوکیانەوە-، یان بە واتای ئەوە دێت کە کەنیزەکەکان ئەو منداڵەی کە دەیانبێت دەبن بە پادشا)، وببینیت کە کەسانی پێ پەتی وڕووتی هەژار

کە شـوانێتی دەکەن بینای بەرز دروسـت بکەن، پاشـان پیاوەکە چوو، وعومەر دەڵێت: بۆ ماوەیەک ماینەوە پاشان پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: ئەی عومەر دەزانیت ئەوە کێ بوو پرسیاری دەکرد؟ ووتم: خودا وپێغەمبەرەکەی دەزانن، -صـلى الله عليه وسـلم- فەرمووی: ئەوە جبریل بوو هات بۆ ئەوەی ئاینەکەتان فێر بکات». [صحيح مسلم: ٨].

لەم فەرموودەیەدا جبریل -عليه السـلام- هات بۆ لای پێغەمبەر موحەمەد -صـلى الله عليه وسـلم- وپرسـیاری پلەکانی ئاینی لێیکرد وئەوانیش بریتین لە: ئیسلام وئیمان وئیحسان، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- وەڵامی دایەوە وپاشان بە هاوەڵانی فەرموو ئەوە جبریل بوو هاتبوو بۆ ئەوەی ئاینەکەتان فێر بکات. ئەم ئیسـلامە پەیامی خودایە کە جبریل هێناویەتەتی وپێغەمبەر موحەمەدیش -صـلى الله عليه وسلم- بە خەڵکی ڕاگەیاندووە وهاوەڵانیش -ڕەزای خوایان لێبێت- پاراستوویانە و لەپاش ئەو بە خەڵکیان گەیاندووە.

دووەم: بـاوەڕهێنـان بە فریشـتەکـان کە ئەوان جیهـانێکی نەبینراون -غەیبین- وخوای گەورە لەسـەر شـێوەیەکی دیـاریکراو دروسـتیانی کردووە، وئەرکی مەزنی پێسـپاردوون ولە مەزنترین ئەو ئەرکـانەش گەیـانـدنی پەیـامەکـانی خودایە بۆ پێغەمبەران -عليهم السلام-، وبەڕێزترینی فریشتەکان جبریلە -عليه السلام-، وبەڵگەی زۆر هەیە لەسـەر دابەزینی جبریل -عليـه السـلام- بۆ هێنـانی وەحی بۆ پێغەمبەر -صـلى الله عليه وسـلم- لە قورئان وسـونەتدا، ولەوانەش

خوای گەورە دەفەرموێت: {يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ} واتە: {فریشتە دەنێرێتە خوارەوە بە وەحی بە فەرمانی خۆی بۆ هەر کەسێک لە بەندەکانی کە خۆی بیەوێت بەوەی کە خەڵکی بترسێنن کە بەڕاستی بێجگە لە من هیچ پەرستراوێکی هەقی تر نییە کەواتە هەر لە من بترسن} [النحل:٢].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ (١٩٢) و بەڕاستی ئەم (قورئانە) دابەزێنراوی پەروەردگاری جیهانیانە (١٩٢) نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ (١٩٣) جوبرەیلی ئەمین هێنایە خوارەوە (١٩٣) عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ (١٩٤) بۆ سەر دڵی تۆ بۆ ئەوەی لە ترسێنەران بیت (١٩٤) بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ (١٩٥) بە زمانێکی عەرەبی ڕوون و پاراو (١٩٥) وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ (١٩٦) و بەڕاستی (باسی قورئان) لە کتێبی پێغەمبەرەکانی پێشوودا هەیە (١٩٦)}[الشعراء:١٩٢-١٩٦].

سێیەم: باوەڕهێنان بە کتێبانەی کە لە لایەن خوداوە دابەزیووە وەکو تەورات وئینجیل وزەبور -پێش ئەوەی دەستکاری بکرێن وبگۆڕدرێن- وقورئانی پیرۆز، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} واتە:{ئەی کەسانێک کە باوەڕتان هێناوە بەردەوام بن لەسەر باوەڕ بەخوا و پێغەمبەرەکەی و بەو قورئانەی ناردوویەتیە خوارەوە بۆ پێغەمبەرەکەی و بەو کتێبانەش کە پێشتر ناردوویەتیە خوارەوە, و هەر کەسێک بێ باوەڕ بێت بە خوا و بە فریشتەکانی و بە

کتێبەکانی و بە پێغەمبەرەکانی و بە ڕۆژی دوایی ئەوا بەڕاســتی گومڕا بووە بە گومڕاییەکی زۆر دوور (لەڕاستی)} [النساء:١٣٦].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَـدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ (٣) ناردوویەتیە خوارەوە بۆت قورئان بە ڕاستی ودروستی بە ڕاست دانەری هەموو ئەو (کتێبانەیە) لە پێشیدا بوون وتەورات وئینجیلی ناردە خوارەوە (٣) مِن قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَـدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ (٤) لە پێش قورئانـدا بە ڕێنمونی بۆ خەڵکی ناردیە خوارەوە وفورقانی دابەزاند (واتە: جیاکەرەوەی ڕاست و ناڕاست؛ مەبەست پێی قورئانە) بێگومان ئەوانەی کە بێباوەڕ بوون بە ئایەت و بەڵگەکانی خودا سـزای سـەختیان بۆ هەیە لە قیامەتدا، وخودا شـکۆدارە وبە توانایە وخاوەنی تۆڵە وسزایە (٤) } [آل عمران:٣-٤].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {ءَامَنَ ٱلرَّسُـولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيۡهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓـئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّن رُّسُـلِهِۦۚ وَقَالُواْ سَـمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ غُفۡرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِـيرُ} واتە: {پێغەمبەر -صـلى الله عليه وسـلم- بڕوای هێنا بەو پەیامەی کە بۆی نێردراوە لە پەروەردگاریەوە لەگەڵ بڕواداراندا هەموو بڕوایان هێناوە بە خوا وبە فریشـتەکانی وبە کتێبەکانی (پەیامەکانی) وبە پێغەمبەرانی جیاوازی ناکەین لە نێوان هیچ یەکێک لە پەیامبەران (بڕواداران) ووتیان: (پێغەمبەر ئاینی خوای پێگەیاندین ئێمەش) بیستمان فەرمانبەرداریمان

کرد داوای لێخۆشبوونت لێدەکەین ئەی پەروەردگارمان وهەر بۆ لای تۆیە گەڕانەوەمان} [البقرة:٢٨٥].

وهەروەها الله -سبحانه وتعالى- دەفەرموێت: {قُلْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ} واتە: { (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: ئێمە بڕوامان هێناوە بە خوای گەورە, وبەوەی نێردراوەتە خوارەوە بۆمان وبەوەی کە نێردراوەتە خوارەوە بۆ ئیبراهیم وئیسماعیل وئیسحاق یەعقوب وکوڕانی یەعقوب وبەوەی کە دراوە بە موسا وعیسا وەپێغەمبەرەکانی تر لە پەروەردگاریانەوە جیاوازی ناکەین لەنێوان هیچ کامێک لەم پێغەمبەرانە وئێمە بۆ خوای گەورە ملکەچین (گەردن کەچین -گوێڕایەڵین ومسوڵمانین-)} [آل عمران:٨٤].

چوارەم: واجبێتی باوەڕهێنان بە هەموو پێغەمبەرانی خودا -عليهم الصلاة والسلام-، ودەبێت مسوڵمان باوەڕی وابێت کە هەموویان نێردراو وپەیامبەرن لە لایەن خوداوە کە پەیام وئاین وشەریعەتی خودا دەگەیەنن بە ئومەتەکان، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ}واتە: {(ئەی موسڵمانان بڵێن: بڕوامان هێنا بە خوا و بە ئەو قورئانەی کە بۆ خۆمان نێردراوەتە خوارەوە، وبەو نامەیەی کە نێردراوە بۆ ئیبراهیم وئیسماعیل وئیسحاق

ویەعقوب وکوڕەکانی یەعقوب وبەوەی کە دراوە بە موسا وعیسا وبەوەی کە دراوە بە هەموو پێغەمبەران لە لایەن پەروەدگاریانەوە جیاوازی ناکەین لە نێوان هیچ کامێکیاندا وئێمە فەرمانبەردار وگوێڕایەڵی خوداین} [البقرة: ١٣٦].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيۡهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَـٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ أَحَدٖ مِّن رُّسُلِهِۦۚ وَقَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ غُفۡرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيۡكَ ٱلۡمَصِيرُ} واتە: {پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بڕوای هێنا بەو پەیامەی کە بۆی نێردراوە لە پەروەردگاریەوە لەگەڵ بڕواداراندا هەموو بڕوایان هێناوە بە خوا وبە فریشتەکانی وبە کتێبەکانی (پەیامەکانی) وبە پێغەمبەرانی جیاوازی ناکەین لە نێوان هیچ یەکێک لە پەیامبەران (بڕواداران) ووتیان: (پێغەمبەر ئاینی خوای پێگەیاندین ئێمەش) بیستمان فەرمانبەرداریمان کرد داوای لێخۆشبوونت لێدەکەین ئەی پەروەردگارمان وهەر بۆ لای تۆیە گەڕانەوەمان} [البقرة:٢٨٥].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ: ئێمە بڕوامان هێناوە بە خوای گەورە، وبەوەی نێردراوەتە خوارەوە بۆمان وە بەوەی کە نێردراوەتە خوارەوە بۆ ئیبراهیم وئیسماعیل وئیسحاق یەعقوب وکوڕانی یەعقوب وبەوەی کە دراوە بە موسا وعیسا وپێغەمبەرەکانی

تر لە پەروەردگاریانەوە جیاوازی ناکەین لە نێوان هیچ کامێک لەم پێغەمبەرانە وئێمە بۆ خوای گەورە ملکەچین (گەردن کەچین وگوێڕایەڵین -مسوڵمانین-)} [آل عمران:٨٤].

ودەبێت مسوڵمان باوەڕ بهێنێت بە کۆتا پێغەمبەر کە موحەمەدە -صلى الله عليه وسلم- ودوايين پەيامبەر ونێردراوی خودایە -عليهم الصلاة والسلام-، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ لَمَآ ءَاتَيۡتُكُم مِّن كِتَٰبٖ وَحِكۡمَةٖ ثُمَّ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مُّصَدِّقٞ لِّمَا مَعَكُمۡ لَتُؤۡمِنُنَّ بِهِۦ وَلَتَنصُرُنَّهُۥۚ قَالَ ءَأَقۡرَرۡتُمۡ وَأَخَذۡتُمۡ عَلَىٰ ذَٰلِكُمۡ إِصۡرِيۖ قَالُوٓاْ أَقۡرَرۡنَاۚ قَالَ فَٱشۡهَدُواْ وَأَنَا۠ مَعَكُم مِّنَ ٱلشَّٰهِدِينَ} واتە: {کاتێک کە خودا پەیمانی وەرگرت لە پێغەمبەران کە هەرچیم پێدان لە نامە وحیکمەت وشەریعەت لە پاشان پێغەمبەرێکتان بۆ هات کە بڕواهێنەرە بەو پەیامەی کە لە لاتانە دەبێت بڕوای پێ بهێنن ویارمەتی بدەن، خودا فەرمووی: ئایا دانتان نا بەم پەیمانەدا؟ و لەسەر ئەوە پەیمانی منتان وەرگرت پێغەمبەران ووتیان: بەڵێ دانمان پێدانا وپەیمانمان بەست، خودا فەرمووی: کەواتە ئێوە بە شاهێد بن ومنیش لەگەڵ ئێوە یەکێکم لە شاهێدان} [آل عمران:٨١].

ئاینی ئیسلام باوەڕهێنان بە هەموو پێغەمبەران واجب دەکات بە شێوەیەکی گشتی، وهەروەها باوەڕهێنان بە کۆتا پێغەمبەر کە موحەمەدە -صلى الله عليه وسلم- واجب دەکات، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله

عليه وسلم-) بڵێ ئەی خاوەن کتێبەکان -مەبەست گاوڕ وجووەکانە- ئێوە لەسەر هیچ شتێک نین هەتا بە ڕێک وڕاستی پەیڕەوی تەورات وئینجیل نەکەن هەروەها ئەو قورئانەی کە هێنراوەتە خوارەوە بۆتان لە لایەن پەروەردگارتانەوە} [المائدة:٦٨].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) پێیان بڵێ: ئەی خاوەن پەیامەکان وەرن بۆ لای وتەیەکی ڕاست و(یەکسان) لە نێوان ئێمە وئێوەدا کە جگە لە خوا هیچ نەپەرستین وهیچ شتێک نەکەین بە هاوبەشی (لە پەرستنیدا) وهەندێکمان هەندێکمان بە پەروەردگار دانەنێین ئەمجا ئەگەر پشتیان هەڵکرد ئێوەش بڵێن: ئێوە شاهید بن کە ئێمە فەرمانبەردار وگوێڕایەڵ وملکەچی خوداین} [آل عمران:٦٤].

ئەوەی کافر وبێباوەڕ بێت بە یەک پێغەمبەر وەکو ئەوە وایە بێباوەڕ بووبێت بە هەموو پێغەمبەران -عليهم السلام-، بۆیە خوای گەورە سەبارەت بە حوکم وبڕیاری لەسەر قەومی نوح دەفەرموێت: {كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ} واتە: { گەلی نوح پێغەمبەرانیان بە درۆزن دانا (بڕوایان پێنەکردن) } [الشعراء:١٠٥].

وئاشکرایە کە لە پێش نوح هیچ پەیامبەرێک -نێردراوێک: رسول- نەهاتووە، لەگەڵ ئەمەیشدا کاتێک کە قەومەکەی بە درۆیان خستەوە ئەم بە درۆخستنەوەیە وەکو بەدرۆدانان وبێباوەڕی بوو بە هەموو

پێغەمبەران، چونکە بانگەواز وئامانجی هەموو پێغەمبەران یەک مەبەستە.

پێنجەم: باوەڕهێنان بە ڕۆژی دوایی واتا قیامەت، ولە کۆتایی ئەم ژیانەدا خودا فەرمان دەکات بە فریشتەیەک بەناوی ئیسرافیل -علیە السلام-، وئەویش فوو دەکات بە نێو کەڕەنا (صور)دا بۆیە هەموو ئەوانە دەمرن کە خودا ویستی لەسەر مردنیانە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ} واتە: {کاتێك فووکرا بەکەڕەنادا (بە شەیپوردا) دەکرێت یەکسەر هەموو ئەوانەی لە ئاسمانەکان وزەویدان دەمرن مەگەر کەسانێك خودا بیەوێت (نەمرن) پاشان جارێکی تر فوو دەکرێت بە کەڕەنادا جا لە پڕ هەموو ڕاست دەبنەوە چاوەڕوان دەکەن} [الزمر:٦٨].

کاتێک هەموو ئەوانەی لە ئاسمانەکان وزەویدان تیا دەچن ودەمرن جگە لە ئەوانەی کە خودا بیەوێت (کە نەمرن) ؛ خوای گەورە ئاسمانەکان وزەوی دەپێچێتەوە، پەروەردگار دەفەرموێت: {يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ} واتە: {(بیهێنەوە بیریان) ئەو ڕۆژەی کە ئاسمانەکان دەپێچینەوە وەک پێچانەوە (لولکردنی) تۆماری کتێب وپەرتوکێک وەک یەکەمجار چۆن دروستمان کرد (بە ڕووت وقووتی)، پاش مردنیش ئەو (دروستکردنە) دووبارە دەکەینەوە ئەوە بەڵێنێکە (جێبەجێ کردنی

لەسەر ئێمەیە بێگومان ئێمە (ئەو بەڵێنە) بەدی دەهێنین} [الأنبياء:١٠٤].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ} واتە: {(کافران) خوایان نەناسیووە (بە گەورەیان نەزانی) بەو جۆرەی شیاویەتی لە ڕۆژی دواییدا هەموو زەوی لە چنگی ئەودایە (بەدەست خوایە) وئاسمانەکانیش بە دەستی ڕاستی ئەو پێچراونەتەوە (لەم ئایەتەدا جێگیرکردن سیفەتی دەستی ڕاست بۆ خودا هاتووە ئێمە باوەڕمان پێیەتی، بەبێ هیچ پێچواندن و بەبێ لێکدانەوە وشێوەکەی نازانین، تەنها خودا دەیزانێت) خودا پاك وبڵندترە لەو شەریک وهاوبەشانەی کە ئەوان بۆ خودا بڕیاری دەدەن} [الزمر:٦٧].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «الله لە ڕۆژی قیامەتدا ئاسمانەکان بە دەستی ڕاستی دەپێچێتەوە ودەفەرموێت: «من پادشام لە کوێن سەرکوتکەرەکان -ملهوڕەکان-؟ لە کوێن خۆبەگەورزانەکان؟ پاشان زەوییەکان بە دەستی چەپی دەپێچێتەوە ودەفەرموێت: من پادشام لە کوێن سەرکوتکەرەکان؟ لە کوێن خۆبەگەورزانەکان؟». [رواه مسلم].

پاشان خوای گەورە فەرماندەکات بە فریشتەکە بۆیە جارێکی تر فوو دەکات بە کەڕەناکەدا وخەڵکی هەمووی زیندوو دەبنەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ} واتە:

{پاشــان جارێکی تر فوو دەکرێت بە کەڕەنادا جا لە پڕ هەموو ڕاســت دەبنەوە وچاوەڕوان دەکەن} [الزمر:٦٨].

ئەگەر خوای گەورە خەڵکی زینـدوو بکـاتەوە؛ کۆیـان دەکـاتەوە (حەشریان دەکات) بەرەو لێپرسـینەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَلِكَ حَشْـرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ} واتە: {ڕۆژێك دێت زەوی لە ئاسـت ئەوانەی (مردوون) قڵیش دەبات بەپەلە (دێنە دەرەوە) ئەو کۆکردنەوە بەلای ئێمەوە ئاسانە} [ق:٤٤].

وپەروەردگـار دەفەرموێـت: {يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّـهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّـهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ} واتە: {ڕۆژێـك کە هەموو (لە گۆڕەکانیان دێنە دەرەوە) ئاشـکرا دەبن هیچ شـتێکیان لە خودا پەنهان نابێت (خوا دەفەرمووێت) ئەمڕۆ پادشـایەتی ودەسـەڵات بۆ کێیە (وەڵام نـادرێتەوە)، (خۆی وەڵام دەداتەوە و دەفەرمووێـت): هەر بۆ خوای تاك وتەنهایە کە بە سەر هەموو شتێکدا زاڵە} [غافر:١٦].

لەم ڕۆژەدا خوای گەورە لێپرسـینەوە لە هەموو خەڵکی دەکات، ومـاف بۆ سـتەملێکراوان دەگەڕێنـدرێتەوە لە کەسـی سـتەمکـار، وپاداشـتی هەموو مرۆڤێک دەداتەوە بە ئەندازەی کردەوەکانی، خوای گەورە دەفەرموێـت: {الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَـبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَـابِ} واتە: {ئەمڕۆ هەموو کەس پاداشـت یان سـزا دەدرێتەوە بە گوێرەی ئەوەی ئەنجامیداوە ئەمڕۆ سـتەم کردن نییە لە کەس، بەڕاستی لێپرسینەوەی خودا بەپەلە وخێرایە} [غافر:١٧].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {إِنَّ اللَّهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا} واتە: {بە ڕاستی خودا بە ئەندازەی گەردیلەیەک ستەم ناکات وئەگەر چاکەیەک هەبێت (خودا) پاداشتەکەی چەندجارە دەکاتەوە ودەیبەخشێت لە لایەن خۆیەوە پاداشتێکی گەورە} [النساء:٤٠].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (٧) ئەمجا هەرکەسێك بە ئەندازەی هەرە وورديلەيەك چاکەی کردبێت دەيبينێتەوە (٧) وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (٨) و هەرکەسێك بە ئەندازەی هەرە وورديلەيەك خراپەی کردبێت دەيبينێتەوە (٨)} [الزلزلة:٧-٨].

ودەفەرموێت: { وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ} واتە: {وئێمە دادەنێین تەرازووەکانی دادپەروەری (کە کردەوەی پێ دەکێشرێت) لە ڕۆژی قیامەتدا ئەمجا هیچ کەس کەمترین ستەمی لێناکرێت با کێشی (کردەوەکەی) هێندەی تۆوی خەرتەلەیەکیش بێت ئێمە دەیهێنین وبەسە کە ئێمە ژمێریاری (کردەوەی بەندەکان) بین} [الأنبياء:٤٧].

پاش زیندووبوونەوە ولێپرسینەوە پاداشت هەیە، بۆیە ئەوەی ئیمانی هێنابێت وخێر وکردەوەی چاکەی ئەنجامدابێت ؛ ئەوا نیعمەت وخێری بەردەوامی بۆ هەیە کە هەرگیز لێی دانابڕێت بۆ هەتاهەتایە لە بەهەشتدا، وئەوەی کافر وبێباوەڕ بێت وشەڕ وخراپەی کردبێت ئەوا

سـزای هەتاهەتایی بۆ هەیە لە دۆزەخدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ (٥٦) دەسەڵات وپاشایەتی لەو ڕۆژەدا تەنها بۆ خودایە لە نێوانیاندا دادوەری دەکات ئەمجا ئەو کەسانەی باوەڕیان هێناوە وکردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوە لە بەهەشتانی پڕ لە ناز ونیعمەتدان (٥٦) وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ (٥٧) وئەو کەسانەی بێباوەڕ بوون وئایەتەکانی ئێمەیان بە درۆ دەزانی بۆ ئەوانە سزای ڕیسواکەر وسەرشۆڕکەر هەیە (٥٧)} [الحج:٥٦-٥٧].

دەبێت بزانین ئەگەر ئەم ژیانە کۆتایی بووایە، ئەوا ئەم ژیان وبوونە تەنها بۆ گاڵتە وگەپ وبێ هۆ بوو، خوای گەورە دەفەرموێت: {أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ} واتە: {ئایا ئێوە گومانتان وا بووە کە بێگومان ئێوەمان بە بێ هۆی (بۆ یاری وگاڵتە وگەپ) دروستکردووە، و (وا گومانتان دەبرد) بێگومان ئێوە ناگەڕێنەوە بۆلای ئێمە؟} [المؤمنون:١١٥].

شەشەم: باوەڕهێنان بە قەزا وقەدەر، ئەمیش بریتیە لەوەی واجبە مرۆڤ باوەڕی وابێت کە خودا هەموو شتێک کە ڕوویداوە وڕوودەدات لە داهاتوودا لەم گەردوونەدا ؛ پێی دەزانێت وزانستی سەبارەتی هەیە، وخوای گەورە هەموو ئەم ڕووداوانەی نووسیووە پێش دروستکردنی ئاسمانەکان وزەوی، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا

يَـابِسٍ إِلَّا فِي كِتَـابٍ مُّبِينٍ} واته: {وكليلى هەموو نهێنيەكـان هەر لاى خودايە كەس نايانزانێت جگە لە (خودا) و(خودا) دەزانێت چی لە وشكانی ودەريـادا هەيە وهەرگەڵايەک بكەوێتە خوارەوە خـودا پێی دەزانێـت وهەردانەوێڵەيەک لە تـاريكيەكـانی زەويـدا بێـت وهەرتەڕ و وشـــكێک هەبێـت هەر هەموويـان لە كتێبی ئـاشــكران لە (لوح المحفوظ) دان} [الأنعام:٥٩].

زانسـتی خودا دەوری هەموو شـتێكی داوە وزانسـتی بە هەموو شتێک هەيە، خوای گەورە دەفەرموێت: {اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّـهَ عَلَىٰ كُـلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّـهَ قَدْ أَحَـاطَ بِكُـلِّ شَيْءٍ عِلْمًا} واته: {خودا زاتێكە كە حەوت ئاسـمانی دروسـتكردووە وبە وێنەی ئەوان زەويشـی دروسـتكردووە، فەرمانی خودا لە نێوانياندا دادەبەزێت تا چاك بزانن كە خودا بەسـەر هەموو شـتێكدا بە دەسـەڵات وبە توانايە وبێگومان خودا (بە زانسـت وزانيـاری) دەوری هەموو شـــتێـكـی داوە (واته: ئـاگـاداری هەموو بوونەوەرەكانە)} [الطلاق:١٢].

هەرشتێک يان ڕووداوێک ڕووبدات لەم گەردوونەدا؛ ئەوا لە پاش ويست وخواست (ئيرادەت) ودەسەڵاتی خودا بووە، وهەروەها لە پاش دروستكردن وبەديهێنان وئاسان كردنی هۆكارەكان بووە لە لايەن خوای گەورەوە، پەروەردگار دەفەرموێت: {الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا } واته: { ئەو زاتەی كە دەسـەڵاتی بەسـەر ئاسـمانەكان وزەويدا

هەیە وهەموو موڵکی ئەون وهیچ منداڵی بۆ خۆی بڕیار نەداوە وکەس شــەریک وهاوبەشــی نییە لە فەرمانڕەوایی وحوکم وموڵکدا وهەموو شتێکی دروستکردووە وئەندازەی بۆ دیاری کردووە (بە چاکی لە هەموو ڕوویەکەوە) } [الفرقان:٢].

هەموو کردەوەکانی پەروەردگار ئەوپەڕی حیکمەتی تێدایە کە خەڵکی هەرگیز نـاتوانن درکی پێبکەن ولێی تێبگەن، خـوای گەورە دەفەرموێـت: {حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ} واتە: {(قورئـان) هەمووی حیکمەتێکی تەواوە بەڵام ترسـاندنی ترسـێنەران (بۆ قەومێکی بێباوەڕ) ســوودی نییە} [القمر:٥]. وپەروەردگار دەفەرموێـت: {وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} واتە: {ئەو (خـودا) زاتێکە بەدیهێنـانی دەسـتپێکردووە لە پاشـان (دوا مردنی) دووبارە دروسـتی دەکاتەوە ئەم (دروسـت کردنەوەی دووەم) لە لای خودا ئاسـانترە وهەر تەنها بۆ ئەوە (هەموو) سـیفەتێکی بەرز وبڵند لە ئاسـمانەکان وزەویدا وهەر ئەو شکۆدار ودانایە} [الروم:٢٧].

خوای گەورە خۆی بە دانا وبە حیکمەت وەسـفکردووە، ونـاوی (الحکیم) واتا -دانا-ی لە خۆی ناوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ } واتە: {خودا شـاهێدی دەدات (واتە ڕایدەگەیەنێت وبە بەڵگە دەیچەسپێنێت) کە بەڕاستی هیچ پەرستراوێکی بە هەق وڕاست نییە کە شـایسـتەی پەرسـتن بێـت جگە لە ئەو زاتە مەزنە نەبێـت

وفریشـــتەکانیش شـــاهێدی دەدەن (واتە: دانیپێدا دەنێن) وخـاوەن زانســـتەکان (زانایان)یش شـــاهێدی دەدەن (واتە: باوەڕی چەســـپاویان هەیە)، خودا هەمیشـه دادپەروەری ڕاگرتووە، هیچ پەرسـتراوێکی هەق وڕاســت نییە کە شـایســتەی پەرسـتن بێت جگە لە ئەو وخودا شـکۆدار ودانایە} [آل عمران:١٨].

خوای گەورە لە قورئـانی پیرۆزدا ســـەبارەت بە گفتوگۆی عیســا -علیه الســلام- لەگەڵ پەروەردگاری لە ڕۆژی قیامەتدا دەفەرموێت: کە عیسا -علیه السلام- دەفەرموێت: {إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَـإِنَّـكَ أَنـتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} واتە: {ئەگەر ســزایـان بـدەیـت، ئەوە بێگومان بەندەی خۆتن وئەگەر لێشـیان خۆش بیت ئەوە بێگومان تەنها خۆت شـکۆدار ودانایت} [المائدة:١١٨]. کاتێک موسـا -علیه السـلام- لە شـــوێنێکی تەنیشـــتی کێور (تور -الطور-) بوو؛ خوای گەورە -ســـبحانە وتعـالی- بـانگی کرد وفەرمووی: {يَا مُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} واتە: {ئەی موسـا بەڕاسـتی ئەوەی (بانگی کردی) منم خودای شـکۆدار ودانا} [النمل:٩].

خوای گەورە قورئانی پیرۆزی بە حیکمەت -دانایی- وەسفکردووە، هەروەکو -ســبحانە وتعالی- دەفەرموێت: {الر ۚ كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّـلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ} واتە: {بە (ئەلیف، لام، ڕا) دەخوێندرێتەوە خودا زاناترە بە ماناکەی، ئەمە کتێبێکە پتەو داڕێژراوە ئایەتەکانی پاشان ڕوون کراونەتەوە لە لایەن (خودای) دانا وزاناوە} [هود:١]. وخوای گەورە دەفەرموێت: {ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ

إِلَٰهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا} واتە: {ئەوەی (کـــە باســکرا) هەندێکە لەو دانـایی وحیکمـەتەی کە پەروەردگارت نیگای کردووە بۆت وهــیچ پــەرستراوێکی تر لەگەڵ خوادا مەپەرستە ئەگینا فڕێ دەدرێیتە نـێو دۆزەخەوە بە لـۆمەکراوی ودوورخراوەیـی لە بەزەیـی وڕەحـمەتـی خودا} [الإسراء:٣٩].

٢٢. پێغەمبەران -علیهم الســلام- پارێزراون (مەعســومن) لەو پەیـامـانەی کە دەیگەیەنن لە لایەن خوداوە، وهەروەهـا پارێزراون لە توشـبوون بە هەرشـتێک کە ئەقڵی تەندروسـت وڕەوشـتی جوان ڕەتی بکاتەوە، وپێغەمبەران گەیاندنی پەیامەکانی خودایان پێسـپێردراوە بۆ بەنـدەکـانی، وپێغەمبەران هیچ تـایبەتمەنـدییەکی پەروەردگـارێتی یـان خودایەتی (ئولوهیەت:پەرسـتن)یان نییە، بەڵکو ئەوان مرۆڤێکن وەکو هەمـوو مـرۆڤەکـان بەڵام جیـاوازییـان لەوەدایە کە خـودا وەحییـان (سروشیان) بۆ دەنێرێت کە پەیامەکانی خودای تێدایە.

پێـغەمبەران -علـیهـم الســلام- پـارێزراون (مەعسـومـن) لەو پەیامانەی کە دەیگەیەنن لە لایەن خوداوە، چونکە خوای گەورە باشترین وچـاکترین ئـادەمیزاد هەڵـدەبژێرێـت بـۆ ئەوەی پەیـامەکـانی خـودا بگەیەنێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ} واتە: {خودا لە فریشـتەکاندا نێردراو هەڵدەبژێرێت هەروەها لە خەڵکیشـدا بەڕاسـتی خودا بیسـەر وبینایە}

[الحج:٧٥]. وهەروەها پەروەردگار دەفەرموێت: {إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحٗا وَءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمۡرَٰنَ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ} واتە: {بێگومان خودا هەڵیبژاردووە ئادەم ونوح وخانەوادەی ئیبراهیم وخانەوادەی عیمران بەسەر هەموو جیهانیاندا} [آل عمران:٣٣].

هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: {قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّي ٱصۡطَفَيۡتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِي وَبِكَلَٰمِي فَخُذۡ مَآ ءَاتَيۡتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ} واتە: {(پەروەردگار) فەرمووی: ئەی موسا بێگومان من تۆم هەڵبژاردوە بەسەر هەموو خەڵکیدا بە پەیامەکانم وقسەکردنم (لەگەڵت ڕاستەوخۆ) کەواتە ئەوەی پێم بەخشیوویت توند دەستی پێوە بگرە ولە سوپاسگوزاران بە} [الأعراف:١٤٤]. وپێغەمبەران -عليهم السلام- دەزانن کە ئەوەی بۆیان دادەبەزێت وەحیە لە لایەن خوداوە، وئەو فریشتانە دەبینن کە وەحی دەهێنن، خوای گەورە دەفەرموێت: {عالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا (٢٦) هەر خودا زانا بە نهێنیەکان وکەس ئاگادار ناکات بەسەر نهێنی خۆیدا (٢٦) إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا (٢٧) مەگەر بۆ پێغەمبەرێك کە خۆی ڕازی بێت، جا بێگومان خودا لە پێشەوە وپشتیەوە پاسەوان (لە فریشتە) دەنێرێت (٢٧) لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا (٢٨) تا بزانێت کە پەیامی خودای خۆیان گەیاندووە وخودا ئاگادارە بەوەی کە لایانە وهەموو شتێکی (لەسەریان) ژماردووە بە هەڵژماردن (٢٨)} [الجن:٢٦-٢٨].

وخوای گەورە فەرمانی پێیانکرد بەوەی کە پەیامەکانی خودا بگەیەنن وبانگەوازی بۆ بکەن، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ} واتە: {ئەی (پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) ڕایبگەیەنە (بە خەڵک) ئەوەی هێنراوەتە خوارەوە بۆت لە لایەن پەروەردگارتەوە, وئەگەر وانەکەیت ئەوا پەیامەکەی خودات ڕانەگەیاندووە وبە جێت نەهێناوە، وخودا تۆ دەپارێزێت لە خەڵکی (کە بتکوژن) بێگومان خودا ڕێنمونی بێباوەڕان ناکات (هیدایەتیان نادات)} [المائدة:٦٧]. وهەروەها دەفەرموێت: {رُّسُلاً مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعدَ ٱلرُّسُلِ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا} واتە: {پێغەمبەرانمان ناردووە بۆ ئەوەی کە موژدەدەر وترسێنەر بن بۆ ئەوەی بۆ خەڵکی نەبێت بەڵگە بەسەر خوداوە بهێنن دوای (ناردنی) پێغەمبەران وخودا هەمیشە شکۆدار ودانایە} [النساء:١٦٥].

پێغەمبەران -عليهم الصلاة والسلام- تەقوادارترین ولە خودا ترسترین مرۆڤ بوون ؛ بۆیە هیچ شتێک بۆ سەر پەیامەکەی خودا لە لایەن خۆیانەوە زیاد ناکەن وهیچیشی لێ کەم ناکەنەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ (٤٤) ئەگەر (پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بە ناوی ئێمەوە هەندێك (وتەی) هەڵببەستایە (٤٤) لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ (٤٥) بێگومان ئێمە بە دەستی خۆمان تۆڵەمان لێدەسەند (٤٥) ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ (٤٦) لە پاشان ڕەگی دڵیمان

دەبڕی (٤٦) فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ (٤٧) وهیچ کەسێک لە ئێوە نەیدەتوانی بەرگری لێبکات (٤٧)} [الحاقة:٤٤-٤٧].

ئیبن کەثیر -ڕەحمەتی خوای لێبێت- دەڵێت: خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا} واتە: {خۆ ئەگەر پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- هەندێك قسە و گوفتاری بە ناوی ئێمەوە هەڵبەستایە} ؛ واتا ئەگەر بەو شێوەیە بووایە کە موشریک وبێباوەڕەکان بانگەشە دەکەن، بەشێوەیەک شتێکی زیاد بکردایە بۆ پەیامەکەی خودا یان لێی کەم بکردایەتەوە لە لایەن خودی خۆیەوە، و بانگەشەی ئەوەی بکردایە کە خودا ئەمەی فەرمووە -لە کاتێکیشدا ئەوە ڕاست نەبێت- ؛ ئەوا بەپەلە سزامان دەدا، بۆیە خوای گەورە فەرمووی: {لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ} واتە: {ئەوا بە دەستی ڕاست دەیبەینەوە (تۆڵەی لێدەسێنین وسزای دەدەین)}، ووتراوە: مەبەست لە باسکردنی دەستی ڕاست ئەوەیە چونکە بەهێزترە لە کاتی تۆڵەسەندنەوەدا، ووتراوە: ئێمە تۆڵە لە ئەو دەسێنین سەرەتا بە لای ڕاستی (لاشەی) دەستپێدەکەین.

هەروەها پەروەردگار دەفەرموێت: {وَإِذۡ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ ءَأَنتَ قُلۡتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيۡنِ مِن دُونِ ٱللَّهِۖ قَالَ سُبۡحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنۡ أَقُولَ مَا لَيۡسَ لِي بِحَقٍّۚ إِن كُنتُ قُلۡتُهُۥ فَقَدۡ عَلِمۡتَهُۥۚ تَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِي وَلَآ أَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِكَۚ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلۡغُيُوبِ (١١٦) مَا قُلۡتُ لَهُمۡ إِلَّا مَآ أَمَرۡتَنِي بِهِۦٓ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمۡۚ وَكُنتُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا مَّا دُمۡتُ فِيهِمۡۖ فَلَمَّا تَوَفَّيۡتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ (١١٧)} واتە: {خودا (لە ڕۆژی قیامەتدا) دەفەرموێت: ئەی عیسای

کوڕی مەریەم ئایا تۆ ووتووتە بە خەڵکی کە من ودایکم بە دوو پەرستراو دابنێن (وبمانپەرستن) لە جیاتی خودا؟ (عیسا) ووتی پاک وبێگەردی بۆ تۆ ئەی خودایە نابێت وناگونجێت بۆ من شتێک بڵێم کە بە هیچ شێوەیەک مافی من نییە ئەگەر من ئەو قسەیەم کردبێت ئەوە بەڕاستی تۆ ئاگات لێیە چونکە تۆ ئەوەی لە نەفسم دایە دەیزانی بەڵام من نازانم و بێ ئاگام لەوەی کە لە نەفسی تۆدایە بەڕاستی تەنها تۆ زانای تەواوی بە هەموو نهێنیەک (١١٦) هیچم پێ نەوتوون بێجگە لەوە نەبێت کە تۆ فەرمانت پێکردووم کە تەنها خودا بپەرستن کە پەروەردگاری من وئێوەیشە ومن شایەت وچاودێر بووم بە سەریانەوە تا لە ناویاندا بووم ئەمجا کاتێک تۆ منت بردەوە (و بەرزت کردمەوە بۆ ئاسمان) هەر خۆت چاودێر بووی بەسەریانەوە, وخۆت ئاگادار وشاهێدی بەسەر هەموو شتێکەوە (١١٧)} [المائدة:١١٦-١١٧].

لە فەزڵی خودا بەسەر پێغەمبەرانەوە -عليهم الصلاة والسلام- ئەوەیە کە خوای گەورە جێگیریان دەکات لەسەر ڕێبازی وڕاست وگەیاندنی پەیامی هەق، خوای گەورە دەفەرموێت: {قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ (٥٤) (پێغەمبەر هود -عليه السلام-) ووتی: بەڕاستی من خودا دەکەم بە شاهێد وئێوەش شاهێد بن کە بەڕاستی من بەریئم ودوورم لەوەی کە ئێوە دەیکەنە هاوبەش وشەریک بۆ خودا (٥٤) مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ (٥٥) جگە لە خودا جا هەمووتان پیلانم لێبگێڕن لە پاشان مۆڵەتیشم مەدەن (ولێم مەوەستن) (٥٥) إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا

هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ (٥٦) بەڕاستی من پشتم بە خودا بەســتووە کە پەروەردگاری من وپەروەردگاری ئێوەیشــە گیانلەبەرێک نییە لە ژێر ڕکێفی خوای گەورەدا نەبێت (بگری پێشــە سـەریەتی) بەڕاستی پەروەردگارم لەسەر ڕێگەیەکی ڕاستە (٥٦)} [هود ٥٤-٥٦].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِن كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لَّاتَّخَذُوكَ خَلِيلاً (٧٣) وبە ڕاستی نزیک بوو ئەوانە لاتدەن و وەرتگێڕن لە ئەوەی کە نیگامان کرد بۆت بۆ ئەوەی جگە لە قورئان شــتێک بە ناوی ئێمەوە هەڵبەســتیت (ئەگەر گوێڕایەڵیان بوویتایە) ئەوە لەو کاتەدا دەیان کردیت بە دۆســت وخۆشــەویستی خۆیان و (گومڕایان دەکردیت) (٧٣) وَلَوْلَا أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلاً (٧٤) خۆ ئەگەر ئێمە تۆمان دامەزراو نەکردایە بەڕاستی نزیک بوو لەوەی کەمێک بە لایاندا بچیت (٧٤) إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا (٧٥) جا بێگومان ئەو کاتە پێمان دەچەشتی دوو بەرامبەر (سزای) ژیان دوو بەرامبەر (سزای) مردن پاشـان دەســتت نەدەکەوت یارمەتیدەرێک بەرامبەر بە ئێمە (کە بەرگری ئەو سزایەت لێ بکات) (٧٥)} [الإسراء:٧٣-٧٥].

ئەم ئایەتانە وئەوانەی پێشووتر بەڵگە وشاهێدن لەسەر ئەوەی کە قورئان لە لایەن خوای گەورە دابەزیووە؛ چونکە ئەگەر لە لایەن پێغەمبەر موحەمەد بووایە -صلى الله عليه وسلم- ئەوا هاوشێوەی ئەم قســانەی تێدا نەدەبوو کە ئاراســتەی ئەو کراوە. وخوای گەورە

-سبحانه وتعالى- پێغەمبەرانی دەپارێزێت لە خەڵکی، پەروەردگار دەفەرمووێت: {يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ} واتە: {ئەی (پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) ڕایبگەیەنە (بە خەڵک) ئەوەی هێنراوەتە خوارەوە بۆت لە لایەن پەروەردگارتەوە, وئەگەر وانەکەیت ئەوا پەیامەکەی خودات ڕانەگەیاندووە وبە جێت نەهێناوە، وخودا تۆ دەپارێزێت لە خەڵکی (کە بتکوژن) بێگومان خودا ڕێنمونی بێباوەڕان ناکات (هیدایەتیان نادات)} [المائدة:٦٧].

وپەروەردگار دەفەرمووێت: {وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُم مَّقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لاَ يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلاَ تُنظِرُونِ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) دەنگوباس وهەواڵی نوح -عليه السلام- یان بۆ بخوێنەرەوە کاتێک بە گەلەکەی ووت: ئەی گەلەکەم ئەگەر بە لاتانەوە قورس وگرانە مانەوەم لەناوتاندا وئامۆژگاری کردنم بۆتان بە ئایەتەکانی خودا ئەوا من پشتم بە خودا بەستووە ئێوەش کار وبڕیاری خۆتان کۆ بکەنەوە لەگەڵ هاوبەشەکانتاندا ئەمجا با کار وبڕیارەکانتان شاراوە نەبێت بە لاتانەوە (بەڵکو با ئاشکرا بێت) پاشان پەلامارم بدەن وماوەم مەدەن} [یونس:٧١].

خوای گەورە سەبارەت بە وتەی موسا وهارون -عليهما السلام- لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت: کە موسا وهارون -عليهما السلام-

فەرموویانە، وپاشـان خودا وەڵامیان دەداتەوە: {قَالاَ رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفرُطَ عَلَينَا أَو أَن يَطغَىٰ (٤٥) هەردووکیان ووتیان ئەی پەروەردگارمان بەڕاستی ئێمە دەترسین دەستدرێژی بکاتە سەرمان پێش ئەوەی ئێمە هیچ بڵێین یان زیاتر یاخی وسەرکەش ببێت (٤٥) قَالَ لاَ تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسمَعُ وَأَرَىٰ (٤٦) (خودا) فەرمووی: مەترسن بەڕاستی من لەگەڵتانم دەبیستم ودەبینم (٤٦)} [طه].

پەروەردگار ئەوەی ڕوونکردووەتەوە کە پێغەمبەرانی دەپارێزێت -علیهم السلام- لە دوژمنانیان بۆیە ناتوان زیانیان پێبگەیەنن، وخوای گەورە باسی ئەوەی کردووە کە کۆتا وەحی (قورئان وسونەت) دەپارێزێت بۆیە کەس ناتوانێت بۆیان زیاد بکات یان لێیان کەم بکاتەوە یان دەستکاریان بکات وبیانگۆڕێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ} واتە: {بێگومان هەر ئێمە قورئانمان ناردۆتە خوارەوە وبەڕاستی هەر ئێمەش دەیپارێزین} [الحجر : ٩].

پێغەمبەران -علیهم السلام- پارێزراون (مەعسومن) لە تووشبوون بە هەرشتێک کە پێچەوانەی ئەقڵی تەندروست وڕەوشتی جوان بێت؛ خوای گەورە وەسف وستایشی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەکات ودەفەرموێت: {وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ} واتە: {وبە ڕاستی تۆ لەسەر ڕەوشت وئاکار وخوویەکی ئێجگار بەرز وگەورەیت} [القلم:٤].

هەروەها سەبارەتی دەفەرموێت: {وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجنُونٍ} واتە: {وهاوڕێکەتان (کە موحەممەدە -صلى الله عليه وسلم-) شێت نییە

(وەکو ئەوەی ئێوە دەیڵێن)} [التكوير:٢٢]؛ وئەمیش بۆ ئەوەی پەیامەکەی خودا بە جوانترین شێوە بگەیەن وپێغەمبەران -علیهم السلام- سپێردراون بە گەیاندنی فەرمانەکانی خودا بۆ بەندەکان وهیچ تایبەتمەندیەکی پەروەردگارێتی یان خودایەتیان نییە بەڵکو ئەوان مرۆڤن وەکو هەموو مرۆڤەکانی تر، وتەنها جیاوازییان لەوەدایە کە خودا پەیامیان بۆ دەنێرێت لە ڕێگەی وەحی، خوای گەورە دەفەرموێت: {قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ} واتە: {پێغەمبەرەکانیان پێیان ووتن ئێمە هەر مرۆڤین وەکو ئێوە بەڵام خودا منەت دەنێت بەسەر هەرکەسێک لە بەندەکانیدا کە بیەوێت (دەیکاتە پێغەمبەر) وئێمە هەرگیز ناتوانین موعجیزە وبەڵگەیەکتان بۆ بهێنین مەگەر پاش ئیزن ومۆڵەتی خودا نەبێت وبا بڕواداران پشت هەر بە خودا ببەستن} [إبراهيم:١١].

خوای گەورە فەرمانی کردووە بە پێغەمبەرەکەی موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- کە بە ئومەتەکەی بفەرموویت: {قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا} واتە: {بڵێ: من تەنها مرۆڤێکم وەکو ئێوە بەڵام من وەحیم (سروشم) بۆ دێت سەبارەت بە ئەوەی بەڕاستی پەروەردگاری ئێوە پەروەردگارێکی تاک وتەنهایە جا هەرکەسێک بەتەمایە بگەڕێتەوە بۆ لای پەروەردگاری (لە قیامەتدا) ئەوا

با کردەوەی چاک بکات وکەس نەکاتە هاوبەش وشـــەریکی پەروەردگار لە پەرستنیدا} [الکهف:١١٠].

٢٣. وئاینی ئیســلام بانگەوازی دەکات بۆ تەنها پەرســتنی خودا ئەویش بە بنچینەی پەرســتنە مەزنەکان کە بریتین لە: ١/نوێژ کردن: کە پێکهاتووە لە وەســتان -قیام- وڕکوع وســوجدە بردن ویادی خودا وستایشـکردنی ونزاکردن، مسـوڵمان لە ڕۆژێکدا دەبێت پێنج جار نوێژ بکـات، وهەموو جیـاوازییەکـان نـامێنێـت لە نوێژدا کـاتێـک هەژار ودەوڵەمەنـد وســەرۆک وخەڵـکـی هەمـووی پـێـکەوە لە یەک ڕیـزدا ڕادەوەستن بۆ ئەنجامدانی نوێژ. ٢/ وزەکاتدان: ئەمیش ڕێژەیەکی کەمە لە سامان -بە پێی چەند مەرج وڕێژەیەک کە خوای گەورە بڕیاری لەسەر داوە- کە واجبە لە ســاماندارەکان دەربهێندرێت وبدرێت بە هەژارەکان وئەو چینانەی کە دیاریکراوە ؛ لە شــەریعەتدا لە ســاڵێکدا یەک جار. ٣/ ڕۆژووگرتن: بریتیە لە خۆگرتنەوە لە ئەو شــتانەی ڕۆژوو دەشــکێنن بە درێژایی ڕۆژەکـانی مـانگی ڕەمەزان، کە مرۆڤ خۆی پەروەردە دەکـات لەســەر ئیرادەت وبەهێزی وئارامگرتن. ٤/حەج کردن: ئەمیش بریتیە لە مەبەستی سـەردانیکردنی ماڵی خوای گەورە بۆ جێبەجێکردنی هەندێک دروشــم وپەرســتنی دیاریکراو لە شــاری مەککەی پیرۆز، لەســەر ئەو کەســانە واجبە کە لە توانـایـانـدا هەیە (توانـایـی دارایی وجەســتەیی)، یەکێک لە جوانییەکانی حەجکردن ئەوەیە کە هەمووی بە یەک ئاراســتە

داوا لە خودا دەکەن وهیچ جیاوازییەک نامێنێت لە نێوان مرۆڤەکاندا وبە یەک شێوە پەرستنەکان ئەنجامدەدەن.

ئاینی ئیسلام بانگی مرۆڤ دەکات بۆ پەرستنی خودا بە ئەنجامدانی پەرستنە مەزنەکان وجگە لەم پەرستنانە، ئەم پەرستنە مەزنانە خوای گەورە واجبی کردبوو لەسەر هەموو پێغەمبەران -عليهم الصلاة والسلام- وئومەتەکانیان، ومەزنترین پەرستنەکان بریتین لە:

یەکەم: نوێژکردن، خوای گەورە لەسەر مسوڵمانان فەرزی کردووە هەروەکو چۆن لەسەر پێغەمبەران -عليهم السلام- وئومەتەکانی پێشوو فەرزی کرد، وفەرمانی کرد بە پێغەمبەر ئیبراهیمی خەلیل -عليه السلام- کەماڵەکەی (مسجد الحرام) پاک بکاتەوە بۆ تەوافکاران ونوێژخوێنان ئەوانەی لە ڕکوع وسوجدەدان، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ} واتە: {کاتێک کە کەعبەمان گێڕا بە پەناگەی خەڵکی وجێی ئارامی وئاسایش (پێمان ووتن) شوێنی ئەو بەردەی ئیبراهیم -عليه سلام- لە سەری ڕادەوەستا -لە کاتی دروست کردنی کەعبە- بکەنە جێگای نوێژ وسپاردمان بە ئیبراهیم وئیسماعیل کە ماڵەکەم پاک بکەنەوە بۆ ئەوانەی کە بە دەوری کەعبەدا دەسوڕێنەوە، وبۆ ئەوانەی کە تێیدا دەمێننەوە، هەروەها بۆ ڕکوع بەران وسوجدە بەران} [البقرة:١٢٥].

الله لەسەر موسا -علیه السلام- واجبی کرد هەر لەو کاتەی یەکەمجار بانگی موسای کرد، کە دەفەرموێت: { إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى (١٢) بەڕاستی من پەروەردگاری تۆم دەی پێڵاوەکانت دابکەنە (لەبەر ڕێزی شوێنەکە) چونکە بێگومان تۆ لە شیوی پیرۆزی (تووا - طووا) دایت (١٢) وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ (١٣) من تۆم هەڵبژاردووە (بۆ پێغەمبەرایەتی) کەواتە گوێ بگرە بۆ ئەوەی نیگا دەکرێت (بۆت) (١٣) إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (١٤) بەڕاستی هەر من خوام هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بە هەق وڕاست جگە لە من کەواتە من بپەرستە بە چاکی نوێژ ئەنجامبدە بۆ ئەوەی یادی من بکەیتەوە (١٤)} [طه].

پەروەردگار سەبارەت بە وتەکانی عیسا -علیه السلام- سەبارەت بەوەی کە خودا فەرمانی پێکردووە بە ئەنجامدانی نوێژ وزەکات لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە عیسا -علیه السلام- فەرموویەتی: {وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا} واتە:{وپیرۆز وفەرداری کردووم لە هەرجێگایەکدا بم وفەرمانی پێداوم بە نوێژکردن وبە زەکاتدان هەتا لە ژیاندام وزیندووم } [مریم:٣١].

نوێژکردن لە ئاینی ئیسلامدا بریتیە لە وەستان -قیام- وڕکوع بردن وسوجدە بردن ویادی خوای گەورە وستایشکردنی ونزا وپاڕانەوە، مسوڵمان لە ڕۆژێکدا دەبێت پێنج جار نوێژ ئەنجامبدات، خوای گەورە دەفەرموێت: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ} واتە: {ئاگاداری نوێژەکانتان بن وبیانپارێزن و(بە تایبەتی) نوێژی

ناوەڕاست (کە نوێژی عەسرە) ولە نوێژدا بوەستن بۆ خودا بە ئەوپەڕی ملکەچیەوە (بە بێ قسەکردن)} [البقرة:٢٣٨].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ ۖ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا} واتە:{(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) نوێژ ئەنجامبدە لە کاتی لادانی خۆر (لە ناوەڕاستی ئاسمان) هەتا (هاتنی) تاریکی شەو هەروەها نوێژی بەیانی (ئەنجامبدە) بەڕاستی قورئان خوێندنی نوێژی بەیانی هەمیشە دەبینرێت -ئامادەی دەبن وشاهێدی لەسەر دەدرێت- (لەلایەن فریشتەکانی شەو و ڕۆژەوە)} [الإسراء:٧٨].

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «لە ڕکوع بردندا خودا بە مەزن وشکۆدار دابنێن*، ولە سوجدە بردندا** هەوڵ وکۆششی زۆر بدەن بۆ نزا کردن چونکە پێدەچێت زیاتر وەڵامتان بدرێتەوە» *(مەزندانان: (واتا بڵێن: زیکری بە مەزندانانی خودا بخوێنن: "سبحان ربي العظيم" ولەگەڵ ئەم زیکرە دەکرێت زیکری تریش بخوێندرێت بەڵام خوێندنی ئەم زیکرە واجبە)، **(سوجدە بردندا: دەبێت لە سوجدە بردنیشدا زیکری بە بڵند ومەزندانان بخوێندرێت ئەویش ووتنی: "سبحان ربي الأعلى"یە ولەگەڵ ئەم زیکرە دەکرێت زیکری تریش بخوێندرێت بەڵام خوێندنی ئەم زیکرە واجبە، وهەروەها سونەتیشە نزای زۆر بکرێت لە سوجدە بردندا) [صحيح مسلم].

دووەم: وزەکاتدان خودا فەرزی کردووە لەسەر مسوڵمانان هەروەکو چۆن فەرزی کردووە لەسەر پێغەمبەرانی پێشوو -عليهم

السلام- وئومەتەکانیان، ئەمیش ڕێژەیەکی کەمە لە سامان -بە پێی چەند مەرج وڕێژەیەک کە خوای گەورە بڕیاری لەسەر داوە- کە واجبە لە سامانەکان دەربهێندرێت وبدرێت بە هەژارەکان وئەو چینانەی کە دیاریکراوە لە شەریعەتدا لە ساڵێکدا یەک جار، خوای گەورە دەفەرموێت: {خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} واتە: {وەربگرە لە ماڵ ودارایيان (زەکات و خێرکردن -سەدەقە-) تا بەهۆیەوە پاکیان بکەیتەوە (لە گوناهـ و تاوان) و(دڵیان) پوخت وخاوێن دەکەیت بەو ماڵ بەخشینە ودوعا ونزای خێریان بۆ بکە بەڕاستی دوعای تۆ ئارامی ودڵخۆشییە بۆ ئەوان وخودا بیسەر وزانایە} [التوبة:١٠٣].

وکاتێک پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- موعازی بۆ یەمەن نارد -ڕەزای خوای لێبێت- پێی فەرموو: «تۆ دەچیت بۆ لای کەسانێک لە ئەهلی کتێب (جولەکە ونەسڕانیەکان) با یەکەم شت کە بانگەوازی بۆ دەکەیت بریتی بێت لە شاهێدی دان بە (لا إله إلا الله)* وشاهێدی دان بەوەی من پێغەمبەری خودام، ئەگەر لەوەدا گوێڕایەڵ بوون پێیان ڕابگەیەنە کە خودا پێنج فەرزی لە سەریان داناوە لە هەموو ڕۆژ وشەوێکدا، ئەگەر لەوەدا گوێڕایەڵ بوون پێیان ڕابگەیەنە کە خوای گەورە خێرکردن (زەکات)ی لە سەریان فەرز کردووە لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێت ودەدرێت بە هەژارەکان، ئەگەر لەوەدا گوێڕایەڵ بوون ئاگادار بە لە باشترین وچاکترینی پارە وماڵەکانیان نەبەیت، وئاگاداری نزای ستەملێکراو بە چونکە لە نێوان ئەو وخوادا هیچ پەردەیەک نییە».

*(واتە: هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بە هەق وڕاست جگە لە الله) [رواه الترمذي: ٦٢٥].

سێیەم: خوای گەورە ڕۆژووگرتنی فەرزکردووە لەسەر مسوڵمانان هەروەکو چۆن فەرزی کردبوو لەسەر پێغەمبەران ونێردراونی پێشوو -عليهم الصلاة والسلام- وئومەتەکانیان، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ} واتە: {ئەی ئەوانەی کە بڕواتان هێناوە ڕۆژووتان لەسەر نووسراوە وفەرزکراوە هەروەکو چۆن لەسەر ئومەتەکانی پێش ئێوە فەرز کرابوو؛ بۆ ئەوەی خۆتان بپارێزن ولە خودا بترسن} [البقرة:١٨٣].

ڕۆژووگرتن بریتیە لە: خۆگرتنەوە لەو شتانەی کە دەبنە هۆی ڕۆژوو شکاندن لە ماوەی ڕۆژەکانی مانگی ڕەمەزان، وڕۆژووگرتن نەفس ودەروونی مرۆڤ پەروەردە دەکات لەسەر توانا وبەهێزی وئارامگرتن. -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «خوای گەورە دەفەرموێت: «ڕۆژووگرتن بەدڵنیاییەوە بۆ منە ومن پاداشتی لەسەر دەدەمەوە؛ لە بەر من واز لە شەهوەتەکەی (ئارەزووەکەی) وخواردن وخواردنەوەکەی دەهێنێت، وڕۆژووگرتن قەڵغانە (پارێزەرە)، ڕۆژووگر دوو خۆشی بۆ هەیە کە پێیان دڵخۆش وئاسوودە دەبێت: ئەگەر ڕۆژوو بشکێنێت (ئەوا دڵخۆش دەبێت بە ڕۆژوو شکاندنی)، وئەگەر بگاتە لای پەروەردگاری (ئەوا دڵخۆشە بە پاداشتی ڕۆژووگرتنی)» [صحيح البخاري: ٧٤٩٢]،

چوارەم: حەج کردن، خوای گەورە فەرزی کردووە لەسەر مسوڵمانان هەروەکو فەرز کردنی لەسەر پێغەمبەرانی پێشوو -علیهم السلام- وئومەتەکانیان، وخوای گەورە فەرمانی بە پێغەمبەر ئیبراهیمی خەلیل کردووە -علیه السلام- کە خەڵکی بانگ بکات بۆ ئەنجامدانی حەج، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ} واتە: {وجاڕ بدە بەناو خەڵکیدا بۆ حەج کردن دێن بۆ لات (بۆ حەج) بە پیادە وبە سواری هەموو وشترێکی لاواز (لەبەر ئەوەی) کە لە هەموو ڕێگایەکی دوورەوە دێن} [الحج : ٢٧].

خوای گەورە فەرمانی بە پێغەمبەر ئیبراهیم کردووە -علیه السلام- کە ماڵە پارێزراو وبەنرخەکەی (مسجد الحرام) پاک بکاتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ} واتە: {(بیریان بخەرەوە) کاتێک دیاریمان کرد بۆ ئیبراهیم (علیه السلام) جێگای کەعبە (پێمانووت) هیچ شتێک مەکەرە هاوبەشم، وماڵەکەم (مزگەوتی حەرام) پاک بکەرەوە بۆ تەوافکاران وبۆ نوێژخوێنان (بە پێوە) وڕکوعبەران وسوجدەبەران} [الحج:٢٦].

حەج کردن بریتیە لە: مەبەست لە سەردانیکردنی ماڵی خودا (مسجد الحرام) لە شاری مەککە بۆ ئەنجامدانی هەندێک کردەوە دروشم وپەرستنی دیاریکراو لەو شارە پیرۆزەدا یەکجار لە تەمەندا؛ ئەمیش لەسەر کەسێک فەرزە کە توانای دارایی وتەندروستی هەبێت،

خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ} واتە: {خوای گەورەش بڕیاریداوە لەسەر خەڵکی حەج وسەردانی (بيت الحرام) بکەن تەنها لەسەر ئەوانە فەرزە کە توانای (دارایی وتەندروستیان) هەیە، جا ئەوەی کە باوەڕی نەهێناوە، ئەوە با بزانێت بەڕاستی خودا بێ نیازە لە هەموو خەڵکی (پێویستی بە چاکە وپەرستنی کەس نییە)} [آل عمران:٩٧].

لە حەجدا هەموو حاجیە مسوڵمانەکان کۆ دەبنەوە لە یەک شوێندا بە دڵسۆزیەوە پەرستن بۆ پەروەردگار -سبحانە وتعالى- ئەنجامدەدەن، وهەموو حاجیەکان دروشمەکانی حەج جێبەجێ دەکەن بەهەمان شێوە ویەک چۆنیەتی بۆیە لەم شوێنە پیرۆزەدا هیچ جیاوازییەکی ژینگەیی ورەچەڵەکی ورۆشنبیری وئاستی بژێوی ژیان نامێنێت.

٢٤. مەزنترین تایبەتمەندی پەرستنەکان لە ئیسلامدا ئەوەیە کە چۆنیەتی وکاتی ئەنجامدان ومەرجەکانیان ؛ خوای گەورە لە شەریعەتدا فەرمانی پێکردووە وپێغەمبەریش -صلى الله عليه وسلم- گەیاندوویەتی، ومرۆڤ بە هیچ شێوەیەک دەستکاری وگۆڕانکاری تێدا نەکردووە نە بە زیاد کردن ونە بە کەمکردن هەتاوەکو ئەمڕۆش، وئەم پەرستنە مەزنانە هەموو پێغەمبەران -عليهم السلام- بانگەوازییان بۆ کردووە.

مەزنترین تایبەتمەندی پەرستنەکان لە ئیسلامدا ئەوەیە کە چۆنیەتی وکاتی ئەنجامدان ومەرجەکانیان خوای گەورە لە شەریعەتدا فەرمانی پێکردووە وپێغەمبەریش -صلى الله عليه وسلم- گەیاندوویەتی، ومرۆڤ بە هیچ شێوەیەک دەستکاری وگۆڕانکاری تێدا نەکردووە نە بە زیاد کردن ونە بە کەمکردن هەتاوەکو ئەمڕۆش، خوای گەورە دەفەرموێت: {ٱلۡيَومَ أَكمَلتُ لَكُم دِينَكُم وَأَتمَمتُ عَلَيكُم نِعمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلإِسلَٰمَ دِينًا} واتە: {ئەمڕۆ ئایینەکەتانم بۆ تەواو (کاملٌ) کردووە وچاکە ونیعمەتی خۆم بە تەواوی ڕشتووە بەسەرتاندا وڕازی بووم کە ئیسلام ئاینتان بێت} [المائدة:٣]. وخوای گەورە دەفەرموێت: {فَٱستَمسِك بِٱلَّذِي أُوحِيَ إِلَيكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰط مُّستَقِيم} واتە: {کەواتە دەست بگرە بەو قورئانەوەی بۆت نێردراوە بەڕاستی تۆ لەسەر ڕێبازێکی ڕاستیت} [الزخرف:٤٣].

وپەروەردگار سەبارەت بە نوێژکردن دەفەرموێت: {فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ

فَأَقِيمُوا الصَّـلَاةَ إِنَّ الصَّـلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا} واتە: {ئینجا کاتێک نوێژەکانتان ئەنجامدا یادی خوا بکەن بە وەستانەوە و بە دانیشتنەوە و لەسەر تەنیشتتان (بە پاڵکەوتنەوە) جا هەر کاتێک دڵ ئارام بوون (و ترستان نەما) ئەو کاتە نوێژەکانتان بە ڕێک و پێکی بکەن بەڕاستی نوێژ هەمیشە لەسەر باوەڕداران فەرز کراوێکی کات بۆ دیاریکراوە} [النساء:١٠٣].

سەبارەت بە ئەو چینانەی کە زەکاتیان پێدەدرێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَاءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَٱلْغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ} واتە: {بەڕاستی زەکاتدان تەنها (بۆ ئەم کۆمەڵانەیە کە خوای گەورە باسی کردوون) ئەوانیش بۆ بێ نەوایان -ئەوانەی هیچ شتێکیان دەستناکەوێت- وبۆ هەژاران -ئەوانەی هەیانە بەڵام بە پێی پێویستی نییە- وبۆ کرێکارانێک کە زەکات کۆ دەکەنەوە و ئەوانەی دڵیان دادەهێنرێت (بۆ خۆشویستنی ئیسلام) و بۆ ئازاد کردنی بەندە وکۆیلەکان و بۆ قەرزاران و بۆ موجاهیدان وتێکۆشەران لە پێناوی خودا و بۆ ڕێبوارانی پەککەوتە ئەمە پێویست کراوە وفەرزکراوە لەلایەن خواوە، و خوا زانا و کاردروستە} [التوبة:٦٠].

خوای گەورە سەبارەت بە ڕۆژووگرتن دەفەرموێت: { شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِي أُنزِلَ فِيهِ ٱلْقُرْءَانُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْهُدَىٰ وَٱلْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا۟ ٱلْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا۟

ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُم وَلَعَلَّكُم تَشكُرُونَ} واتە: {مانگی ڕەمەزان مانگێکە قورئـانی تێـدا نێردراوەتە خوارەوە بە ڕێنما بۆخەڵکی وبەڵگە گەلێکی ڕۆشن بۆ ڕێنموونی و جیاکردنەوەی (دروست ونادروست) ئینجا هەرکەسێک لە ئێوە مانگی ڕەمەزانی بینی (باڵغ بوو وتەندروستی باش بوو وموسافیر نەبوو) با بەڕۆژوو بێت و هەرکەسێک نەخۆش بوو یان لە سەفەردا بوو با بە ئەندازەی ئەو ڕۆژانە قەزای بکاتەوە لە چەند ڕۆژێکی تردا خوا ئاسانی بۆ ئێوە دەوێت، و گرانی ناوێت بۆتان (قەزای ڕەمەزانتان لەسەر دانرا) تا مانگەکە (بگرن) بەتەواوی و بە گەورە ناوی خوا بەرن لەسەر ئەو ڕێنمونیەی کە کردوونی وتا سوپاسی (خوا) بکەن} [البقرة:١٨٥].

وپەروەردگار سەبارەت بە حەج دەفەرمووێت: {ٱلحَجُّ أَشهُر مَّعلُومَٰت فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي ٱلحَجِّ وَمَا تَفعَلُواْ مِن خَير يَعلَمهُ ٱللَّهُ وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقوَىٰ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُوْلِي ٱلأَلبَٰبِ} واتە:{(کاتی) حەج لە چەند مانگێکی دیاری کراودایە ئەمجا هەرکەسێک لەم مانگانەدا حەجی لەسەر خۆی پێویست کرد با ئیتر نەچێتە لای خێزانی و بەدکاری نەکات و دەمەقاڵێ نەکات لە حەجدا و هەرچی بکەن لە چاکە خوا پێی دەزانێت وتوێشووی (پارێزکاری) ولە خواترسان هەڵبگرن کە باشترین توێشوو لە خوا ترسانە ولە من بترسن ئەی هۆشمەندان} [البقرة:١٩٧]. وهەموو ئەم پەرستنە مەزنانە سەرجەم پێغەمبەران بانگەشەیان بۆ ئەنجامدانیان کردووە -عليهم الصلاة والسلام-.

٢٥. پێغەمبەری ئیسلام ناوی موحەمەدی کوڕی عبداللەیە لە نەوەی ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیمە -علیهم السلام- لە شاری مەککە لە ساڵی ٥٧١ز لە دایکبووە، ولە مەککە وەحی بۆ نێردرا وبوو بە پێغەمبەر، وپاشان کۆچی کرد بۆ مەدینە وبە هیچ شێوەیەک لە شێوەکان بەشداری قەومەکەی نەبوو لە بت پەرستی وکارەکانی سەردەمی جاهیلیەت، تەنها لە کردەوە باشەکان بەشداریان بوو، وهەر لەسەر ڕەوشتی مەزن بوو پێش ئەوەی ببێت بە پێغەمبەر، وقەومەکەی بە (صادق الأمین) واتە (ڕاستگۆی دەستپاک) ناویان دەبرد، وخوای گەورە لە تەمەنی چل ساڵیدا وەحی بۆی نارد وبوو بە پێغەمبەر وپشتیوانی لێی کرد ویارمەتی دا ئەویش بە بەخشینی چەندەها ئایەت ونیشانە وموعجیزە ؛ لە مەزنترینیان قورئانی پیرۆزە کە مەزنترین ئایەت وموعجیزەی پێغەمبەرمانە وموعجیزەیەکە هەتاوەکو ئەمڕۆ ماوەتەوە، وکاتێک خوای گەورە ئاینەکەی بۆ کامڵ کرد وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ئاینەکەی وەکو خۆی بە کامڵی وجوانی گەیاند ؛ لە تەمەنی شەست وسێ ساڵیدا کۆچی دوایی کرد ولە شاری مەدینە لە گۆڕ دانرا، وپێغەمبەر موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- کۆتا پێغەمبەرە کە خوای گەورە ناردی بە هیدایەت وڕۆشنایی وئاینی هەق بۆ ئەوەی خەڵکی دەربهێنێت لە تاریکایی کوفر وبت پەرستی ونەزانین بۆ ڕۆشنایی ونوری تەوحید (یەکخواپەرستی) وئیمان، وخوای گەورە شاهێدی بۆ داوە کە

نـاردوویەتی بۆ بـانگەوازی کردن بۆ لای خوای گەورە بە ئیزنی ئەو زاتە مەزنە.

خوای گەورە بە خـاوەن ڕەوشــتی مەزن وەســفی پێغەمبەری کردووە -صلى الله عليه وسلم-، خوای گەورە سەبارەتی دەفەرموێت: {وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ} واتە:{و بەڕاستی تۆ لەسەر ڕەوشت وخویەکی ئێجگار بەرز وگەورەیـت} [القلم:٤]. وکـاتێک گەیشــت بە تەمەنی چل ســاڵی خوای گەورە پشــتیوانی کرد وســەری خســت ئەمیش بە پێبەخشــینی ئایەت وبەڵگە ونیشــانە وموعجیزە مەزنەکان، ومەزنترین موعجیزەی قورئـانی پیرۆزە، پێغەمبەر -صــلى الله عليه وســلم- دەفەرموێت: «هەموو پێغەمبەرێک موعجیزەی پێ بەخشــــــراوە بۆ ئەوەی خەڵکی باوەڕی پێ بهێنێت، بەڵام ئەوەی بە من بەخشــــــراوە* وەحیە لە لایەن خوداوە بۆیە هیوام ئەوەیە کە زۆرترین شــوێنکەوتووم هەبێت لە ڕۆژی قیامەتدا» *(مەبەســت قورئانی پیرۆزە کە گەورەترین موعجیزەیە) [صحيح البخاري].

قورئانی پیرۆز بریتیە لە وەحی (سروشــی) خودا بۆ پێغەمبەرەکەی -صــلى الله عليه وســلم-، خوای گەورە ســەبارەت بە قورئـانی پیرۆز دەفەرموێـت: {ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ} واتە: {ئەم قورئانە هیچ گومانێکی تێدا نییە (کە لەلایـەن خوای گـەورەوە نـێردراوە) ڕێنیشــاندەری پارێزکار و لە خوا ترســانە (پارێزکاران ولە خوا ترســان بە زانســت وزانیاری بەســوود وکار وکردەوەی چاکە پێدەکەن وســوودی لێوەردەگرن، چونکە ئەوانن لە پەروەردگاریان دەترسـن وشـوێن فەرمان

وڕێنمایەکانی دەکەون)} [البقرة:٢]. وهەروەها خوای گەورە سەبارەت بە قورئانی پیرۆز لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێت: {أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا} واتە: {ئەوە بۆ بیر ناکەنەوە لە قورئان؟ خۆ ئەگەر لەلایەن کەسێکی ترەوە بووایە جگە لە خوا بێگومان دەیانبینی تیایدا جیاوازیی زۆر} [النساء:٨٢].

خوای گەورە بەرەنگاری مرۆڤ وجنۆکە بووەوە بەوەی کە ئەگەر دەتوانن با کتێبێک وەکو قورئانی پیرۆز بهێنن، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ سوێند بە خوا ئەگەر ئادەمی و جنۆکە هەموو کۆببنەوە بۆ ئەوەی وێنەی ئەم قورئانە بهێنن ناتوانن وێنەی بهێنن هەرچەندە پشتیوانی یەکتریش بن} [الإسراء:٨٨].

پەروەردگار بەرەنگاریان بووە بەوەی کە ئەگەر دەتوانن با دە سورەت وەکو سورەتەکانی قورئانی پیرۆز بهێنن، خوای گەورە دەفەرموێت: {أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ} واتە: {یان ئەوانە دەڵێن پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ئەو (قورئانە)ی هەڵبەستووە بڵێ دەی ئێوەش دە سورەتی وەکو ئەو (قورئانە) بهێنن هەڵبەستراو بن وبانگ بکەن (لە پشتیوانیتان) هەرکەس دەتوانن بێجگە لە خوا ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن} [هود:١٣]. بەڵکو خوای گەورە بەرەنگاریان بووەوە بەوەی کە ئەگەر دەتوانن با تەنانەت یەک سورەتیش بێت وەکو

ســـورەتەکانی قورئـانی پیرۆز بیهێنن، خوای گەورە دەفەرموێـت: {وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْـبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَـا عَلَىٰ عَبْدِنَـا فَـأْتُوا بِسُــورَةٍ مِّن مِّثْلِـهِ وَادْعُوا شُـهَدَاءَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ} واتە: {وئەگەر ئێوە لەگومان دان لەم (قــورئــانەی) کەنــاردومــانەتە خــوارەوە بــۆ بەنــدەی خۆمـان(موحەممەد) دەی ســورەتێـک بهێنن بە وێنەی ئەو وبـانگی هاوکارەکانتان بکەن (لە ڕەوانبێژان وشاعیران) بێجگە لە خوا ئەگەر ڕاست دەکەن (وبە فەرموودەی خوای نازانن)} [البقرة:٢٣].

قورئانی پیرۆز تاکە ئایەت ونیشــانە وموعجیزەیە کە ماوەتەوە لە موعجیزە وئـایەتەکـانی پێغەمبەران هەتـاوەکو ئەمڕۆ، وکـاتێـک خوای گەورە ئەم ئاینەی کامڵ کرد بۆ پێغەمبەر -صـلی الله علیه وسـلم- وبە ئەوپەڕی جوانی وکامڵی ئاینەکەی گەیاند؛ پێغەمبەر -صــلی الله علیه وسلم- لە تەمەنی شەست وسێ ساڵیدا کۆچی دوایی کرد ولە شاری مەدینە لە گۆڕ دانرا. وپێغەمبەر موحەممەد -صلی الله علیه وسلم- کۆتا پێغەمبەر -نبي- وکۆتا نێردراوە -رســول-ە، خوای گەورە دەفەرموێـت: {مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُــولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا} واتە: {موحەممەد -صلی الله علیه وسلم- باوکی هیچ یەك لە پیاوانتان نییە (نە زەیدی کوڕی حاریثە و نە هیچ کەســێکی تر) بەڵکو ئەو نێردراوی خوا و کۆتاهەمینی پێغەمبەرانە و خوا بە هەموو شتێك زانایە} [الأحزاب:٤٠].

ولە ئەبی هورەیرەوە -ڕەزای خوای لێبێـت- کە پێغەمبەری خودا -صــلی الله علیه وســلم- دەفەرموێـت: «نمونەی من وپێغەمبەرانی

پێش من وەکو نمونەی پیاوێکە خانوویەکی بە جوانی دروســتکردبێت تەنها شوێنی خشتێکی مابێت لە گۆشەیەکدا، وخەڵکی بە دەوروپشتی خانووەکەدا بســوڕێنەوە وبە لایانەوە جوان بێت ودەڵێن: خۆزگایە ئەو خشتە دابنرێت؟ -صلى الله عليه وسلم-فەرمووی:«من ئەو خشتەم ومن کۆتا پێغەمبەرم». [صحيح البخاري].

ولە ئینجیلدا مەســیح (عیســا) -علیه الســلام- موژدەی داوە بە هـاتنی پێغەمبەر موحەمەد -صــلى الله عليه وســلم-: (ئـایا هەرگیز نەتانخوێندووەتەوە لە پەڕە تۆمارکراوەکاندا -کتێبەکانی پێشوودا- : ئەو بەردەی کە هەموو بنیاتکەرەکان ڕەتیان کردەوە؛ ئێســتا بووە بە بەردی سـەرەکی لە گۆشـەکەدا، ئەمە کردەوەی پەروەردگارە وسـەیرە لە چاوی ئێمەوە -بە لای ئێمەوە-).

لەو تەوراتەی کە لە ئەمڕۆدا هەیە وتەیەکی تێـدایە کە خودا بە موســا -علیه الســلام- دەفەرموێت: (پێغەمبەرێک بەرز دەکەمەوە لە نێو براکانیان، وەکو تۆیە و وتەی خۆم دەکەمە نێو دەمی، بۆیە هەموو شــتێـک دەگەیەنێـت کە من بۆی دەنێرم -بە وەحی-). وپێغەمبەر موحەمەد -صــلى الله عليه وســلم- خوای گەورە ناردی بە هیدایەت وئاینی هەق وشــاهێدی بۆی داوە کە لەســەر هەقە وبە ئیزنی خودا وەکو پێغەمبەر وبانگخواز نێردراوە بۆ ئەوەی خەڵکی بانگ بکات بۆ لای الله ، خوای گەورە دەفەرموێت: {لَّٰكِنِ اللَّهُ يَشْــهَدُ بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُ بِعِلْمِـهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْـهَدُونَ وَكَفَىٰ بِاللَّـهِ شَــهِيدًا} واتە: {بەڵام خوا شــاهێدی دەدات لەســەر ئەوەی ئەو قورئانەی ناردوویەتیە خوارەوە

بۆت بە زانینی خۆی ناردوویەتیە خوارەوە و فریشــتەکانیش شــاهێدی دەدەن خوا بەسە کە شاهێد بێت} [النساء:١٦٦].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {هُوَ الَّذِي أَرْسَـلَ رَسُـولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَـهِيدًا} واتە: {خوا ئەو زاتەیە کە پێغەمبەری خۆی ناردووە بە ڕێنموونیی وئاینێکی ڕاست ودروستەوە، هەتا بەسەر هەموو ئاینێکدا سەری بخات هەرچەندە هاوبەش پەیداکەرانیش (موشریکانیش) پێیان ناخۆش بێت} [الفتح:٢٨]. خوای گەورە بە هیدایەت ناردی بۆ ئەوەی خەڵکی دەربهێنێت لە تاریکایی بت پەرستی وکوفر ونەزانین وجەهالەت وخوڕافیات بۆ نور ورۆشنایی تەوحید وئیمان (باوەڕ)، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ} واتە: {خوا ڕێنمونی کەسێکی پێدەکات شوێن ڕەزامەندی ئەو بکەوێت بۆ ڕێگەکانی ئارامی و ئاشتی و دەریان دەهێنێت لەتاریکیەکانی (کوفر وبێباوەڕیەوە) بۆ ناو ڕووناکی (ئیمان و ئیسلام) بە فەرمانی خۆی وڕێنمونیان دەکات بۆ ڕێگای ڕاست} [المائدة:١٦].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {الر كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ } واتە: {بە (ئەلیف لام ڕا) دەخوێنرێتەوە خوا زاناترە بە ماناکەی، ئەمە کتێبکە ناردومانەتە خوارەوە بۆ تۆ (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بۆ ئەوەی خەڵکی ڕزگار بکەیت لەتاریکیەکانەوە بۆ ڕووناکی (لەتاریکی

بێباوەڕیەوە بۆ ڕووناكی باوەڕ وئیمان) بە ئیزنی پەروەردگاریان (ڕێنمونیان بكەیت) بۆ ڕێگای (خوای) بە دەسەڵات وشكۆدار و سوپاس كراو} [إبراهيم:١].

٢٦. وشەریعەتی ئیسلام كە موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- پێی هاتووە كۆتا پەیام وشەریعەتی خودایە، وشەریعەتێكە لە ئەوپەڕی كاملێدایە لە هەموو ڕوانگەیەكەوە، وهۆكاری چاكبوونی دیندارى ودونیای خەڵكیە، وبە پلەی یەكەم پارێزگاری دەكات لە: ئاینی خەڵكی، وخوێنیان (نەفسیان)، وسامانیان، وئەقڵیان ونەوەكانیان، وئاین وشەریعەتی ئیسلام هەڵوەشێنەرەوەی هەموو ئاین وشەریعەتەكانی پێشووە (واتە: نابێت چیتر شەریعەت وئاینەكانی پێشووتر پەیڕەو وكردەوەیان پێبكرێت)؛ هەروەكو چۆن شەریعەت وئاینەكانی پێشووتر یەكتریان هەڵوەشاندنەوە لە ڕوانگەی پەیڕەو كردن وكردەوە پێكردن.

شەریعەتی ئیسلام كە پێغەمبەر موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- پێی هاتووە؛ دواین پەیام وشەریعەتی خودایە، وخوای گەورە بەم پەیامە ئاینی كامڵ كرد ونیعمەتی خۆی ڕژاند بەسەر خەڵكیدا ئەمیش بە ناردنی پێغەمبەر موحەمەد -صلى الله عليه وسلم-، خوای گەورە دەفەرموێت: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} واتە: {ئەمڕۆ ئایینەكەتانم تەواو (كامڵ)

کردووه بۆتـان و چـاکه وبەهره ونیعمەتی خۆم به تەواوی ڕشـــتووه بەسەرتاندا و ڕازی بووم که ئیسلام ئاینتان بێت} [المائدة:٣].

شــەریعەتی ئیســلام له ئەوپەڕی کامڵیدایه وهۆکاری چاکبوونی دینداری خەڵکی ودونیایانه، چونکه هەموو ئەو شــتانەی تێدایه که له شــەریعەتەکانی پێشــوودا هەبوو وتەواو وکامڵی کردن، خوای گەوره دەفەرموێت: {إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّـــرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا} واته: {بەڕاستی ئەم قورئانه ڕێنموونی دەکات بۆ ڕێباز و بەرنامەیەک که ڕاسترینه و موژدەش دەدات بەو باوەڕدارانەی که کردەوه چاکەکان دەکەن که بەڕاســتی پاداشــتی گەورەیان بۆ هەیه} [الإسراء:٩].

شــەریعەتی ئیســلام هـات به لابردن وهەڵوەشـاندنەوەی ئەو قورســی وناڕەحەتیانەی که لەســەر ئومەتانی پێشــوو هەبوو، خوای گەوره دەفەرموێت: {الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُـولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَـعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَـــرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ} واته: {(ئەم ڕەحمەتەی پەروەردگار) بۆ ئەوانەیه که شوێن (پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) دەکەون که پێغەمبەرێکی نەخوێنـدەواره و (لەلایەن پەروەردگـارەوە هاتووه) ئەو کەســه (پێغەمبەرێکه ئەهلی کتێب ســیفەتەکانی دەزانن ودەیناســن) چونکه به نووسراوی لایـانه له تەورات و ئینجیلـدا که

فەرمانیان پێ دەکات بە چاکە و ڕێگرییان لێ دەکات لە خراپە وشــتە پاکەکانیان بۆ حەڵاڵ دەکات وشــتە پیســەکانیان لێ حەرام (قەدەغە) دەکات و بارە قورس وگرانەکان وئەو کۆت و زنجیرانەش کە بەسەریانەوە بوون لەســەریان لای دەبات ئەمجا ئەو کەســانەی کە باوەڕیان بەو (پێغەمبەرە) هێنابێت و ڕێزو قەدریان بۆ دانابێت یارمەتیان دابێت و پشــتیوانیان لێ کردبێت و پەیڕەوی ئەو نوورەیان کردبێت (کە قورئانە) کە لەگەڵیدا نێردراوەتە خوارەوە ئەوان هەموو (کە باســکران) لە ڕزگار بووانن} [الأعراف:١٥٧].

شەریعەتی ئیسلام هەڵوەشێنەرەوەی شەریعەتەکانی پێشووی ئاینی پێغەمبەرانی پێشــووە (واتا: نابێت چیتر کردەوەیان پێبکرێت)، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَــدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْــتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ} واتە: {وئەم قورئانەمان ناردە خوارەوە بۆ تۆ بە هەق وڕاستی وکتێبەکانی پێش خۆی بە ڕاســت دەزانێت وپشــتیوانیان لێدەکات (پێش دەســت تێخســتن وگۆڕینیان لەلایەن جولەکە وگاورەکانەوە) وچاودێریانە کەواتە حوکم وبڕیار بدە لەناو نامەدارەکاندا بەوەی خودا ناردوویەتیە خوارەوە, وشــوێن هەوا وئارەزووی ئەوان مەکەوە لانەدەیت لەو حوکم و بڕیارە هەق وڕاســتەی کە بۆت هاتووە دامان ناوە بۆ هەر ئوممەتێک لە ئێوە

شــەریعەت وڕێگەیەکی ڕوون وئەگەر خودا بیویســتـایە ئێوەی ئەکرد بەیەک ئوممەت وکۆمەڵ بەڵام (نەیکردوون) بۆ ئەوەی تاقیتان بکاتەوە لەو شەریعەت وياسايانەی کە پێی بەخشیوون کەواتە پێشبڕکێ بکەن بۆ ئەو شــتانەی کە چاکن گەڕانەوەتان هەر بۆ لای خودایە بە گشــتی ئەمجا هەواڵتان پێدەدا ســەبارەت بەوەی کە لە ژیانی دونیادا تێیدا جیاواز وناکۆک بوون} [المائدة:٤٨].

قورئانی پیرۆز کە شەریعەتیشی لە خۆگرتووە وەکو بەڕاستدانانێک بۆ کتێبەکانی خودا هاتووە لە پێشــوودا، وفەرمانڕەوایە بەســەریانەوە، وهەڵوەشێنەرەوەیانەوە (واتە نابێت چیتر حوکم بەو پەیامانەی پێشوو بکرێت وەکو: تەورات وئینجیل وجگە لە ئەمانە).

٢٧. خوای گەورە -سبحانه وتعالی- هیچ ئاینێک قبوڵ ناکات جگە لە ئاینی ئیسلام، ئەو ئیسلامەی کە موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- پێی هاتووە، وهەرکەسێک شوێنی ئاین وبەرنامەیەکی تر بکەوێت جگە لە ئیســلام ئەوا لێی قبوڵ نـاکرێـت ولە دۆڕاوەکـان دەبێـت لە ڕۆژی قیامەتدا

خوای گەورە -ســبحـانـه وتعـالی- پاش ئەوەی موحەمەدی نـارد وەکو پێغەمبەرێک -صــلى الله عليه وســلم-؛ هیچ ئـاینێکی تر قبوڵ ناکات جگە لە ئاینی ئیسـلام، ئەو ئیسـلامەی کە موحەمەد -صـلى الله عليه وسلم- پێی هاتووە، وهەرکەسێک شـوێنی ئاین وبەرنامەیەکی تر

بکەوێت جگە لە ئیسـلام ئەوا لێی قبوڵ ناکرێت ولە دۆڕاوەکان دەبێت لە ڕۆژی قیامەتدا. خوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ} واتە: {هەرکەسێک جگە ئاینی پیرۆزی ئیسلام هەر ئاینێکی تر هەڵبژێرێت ئەوا خوای گەورە لێی وەرناگرێت} [آل عمران:٨٥].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ} واتە: { بەڕاستی دینی پەسەندکراو لای خوا (هەر) ئیسلامە دوو بەرەکی نەکەوتە نێوان ئەوانەی کە پەیامیان بۆ هاتبوو مەگەر دوای ئەوە نەبێت کە زانستی ڕاست وتەواویان بۆ هات (ئەم لادانەشیان) لە ڕوانگەی ستەم و حەسوودیەوە بوو لە نێو خۆیاندا جا هەر کەسێک بێباوەڕ بێت بە ئایەتەکانی خوا (کە قورئانە) ئەوا بەڕاستی خوا زوو حسێبی لەگەڵ دەکات} [آل عمران:١٩].

ئاینی ئیسلام ئاینی پێغەمبەر ئیبراهیمی خەلیلی خودا بووە -علیه السلام-، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ ۚ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ} واتە: {کێ ڕوو وەردەگێڕێت لە ئایینی ئیبراهیم -علیه السلام-؟ مەگەر کەسێک کە خۆی گێل ونەفام کردبێت؟ سوێند بێت بێگومان ئیبراهیممان هەڵبژارد لە دونیادا وبێگومان ئەو لە ڕۆژی دواییدا لە چاکەکارانە} [البقرة:١٣٠].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً} واته: {ئایا کێ ئایینی چاکتر و جوانتره (وکێ دیندارتره) لە کەسێک کە ڕووی خۆی یەکلا کردبێتەوە بۆ خوا لە هەمان کاتدا ئەو کەسە چاکەکار بێت و شوێنی ئاینی ئیبراهیم کەوتبێت بەڕاستی و پاکی (کە بە ویستی خۆی لە بەتاڵی وگومڕایی لای داوە بۆ لای ڕاستی) و خوا ئیبراهیمی هەڵبژارد بە دۆست و خۆشەویستی خۆی} [النساء:١٢٥].

وخوای گەورە فەرمانی کردووە بە پێغەمبەر موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- کە بفەرموێت: {قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ} واته: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ بێگومان من پەروەردگارم ڕێنمونی کردووم بۆ ڕێگای ڕاست ئاینێکی زۆر ڕاست و پاک (کە هیچ لاریەکی تیا نییە) ئایینی ئەو ئیبراهیمەیە کە لە هەموو ئایینە ناڕاستەکان لایداوە بۆ پەرستنی خوا بە تەنها وبە هیچ جۆرێک لە هاوبەش پەیداکەران (موشریکان) نەبووە} [الأنعام:١٦١].

٢٨. قورئانی پیرۆز کتێبی خودایه کە بە وەحی ناردی بۆ پێغەمبەر موحەمەد -صلی الله علیه وسلم- و وتەی خودای پەروەردگاری هەموو بوونەوەرەکانە، وخودا ڕکابەرایەتی مرۆڤ وجنۆکەکانی کرد کە کتێبێک هاوشێوەی قورئان یان سورەتێک هاوشێوەی سورەتەکانی بهێنن، وڕکابەرایەتیەکە بەردەوامە هەتاوەکو ئەمڕۆ، وقورئانی پیرۆز وەڵامی زۆر پرسیاری گرنگ دەداتەوە کە جێگای سەرگەردانی وسەرسوڕمانیە لە لای ملیۆنەها مرۆڤ، وقورئانی پیرۆز پارێزراوە هەتاوەکو ئەمڕۆ بەو زمانەی کە پێی دابەزیووە ئەویش زمانی عەرەبیە وتەنانەت پیتێکیشی لێ کەم نەبووەتەوە وچاپکراوە وبڵاوکراوەتەوە، وکتێبێکی مەزنە وپڕە لە موعجیزە کە دەبێت مرۆڤ بیخوێنێتەوە یان واتا وەرگێڕاوەکانی بخوێنێتەوە، هەروەکو چۆن سونەتی پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- وفەرموودەکانی وفێرکردنەکانی وسیرەتی پارێزراوە وگێڕدراونەتەوە بۆمان بە پێی زنجیرەیەک لە گێڕەرەوەی متمانەپێکراو ولە چەندەها کتێبدا چاپکراون بە زمانی عەرەبی ؛ ئەو زمانەی کە پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- قسەی پێی کردووە و وەرگێڕدراون بۆ سەر چەندەها زمان لە جیهاندا، وقورئانی پیرۆز وسونەتی پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- تاکە سەرچاوەن بۆ ئەحکام ویاساکانی ئاین وشەریعەتی ئیسلام، ونابێت کردەوەی ئەو تاکانەی کە خۆیان دەدەنە پاڵ ئیسلام وەکو سەرچاوە دابنرێن؛ بەڵکو تاکە سەرچاوە کە دەبێت لێیەوە فێری

ئەحکامەکانی ئاینی ئیسلام بین بریتیە لە وەحی خودا: قورئانی پیرۆز وسونەتی پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم.

قورئانی پیرۆز ئەو کتێبەیە کە خودا بە وەحی (سروش) ناردی بۆ پێغەمبەرێک کە لە گەلی عەرەبە ئەویش موحەممەدە -صلى الله عليه وسلم- وبە زمانی عەرەبی، وئەم کتێبە وتەی پەروەردگاری هەموو بوونەوەرەکانە -سبحانه وتعالى-، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ (١٩٢) و بەڕاستی ئەم (قورئانە) دابەزێنراوی پەروەردگاری جیهانیانە (١٩٢) نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ (١٩٣) جوبرەیلی ئەمین هێنایە خوارەوە (١٩٣) عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ (١٩٤) بۆ سەر دڵی تۆ بۆ ئەوەی لە ترسێنەران بیت (١٩٤) بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ (١٩٥) بەزمانێکی عەرەبی پاراو ورِوون (١٩٥)} [الشعراء:١٩٢-١٩٥].

وهەروەها دەفەرموێت: { وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ} واتە: {بەڕاستی تۆ (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) قورئانت پێدەدرێ (فێر دەکرێیت) لەلایەن خوای کاردروست و زاناوە} [النمل:٦].

ئەم قورئانە لە لایەن خوداوە نێردراوەتە خوارەوە و بەڕاستدانانی کتێبە ئاسمانیەکانی پێشووە کە خودا ناردوویەتی، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ} واتە: {ڕەوا نییە و ناگونجێت کە ئەم قورئانە هەڵبەسترا بێت وقسەی جگە لە خودا نییە (چونکە کەس ناتوانێت قسەی وا بکات جگە لە خودا) بەڵکو

بەڕاستـــت دانەری ئەو (کتێبـانەی) پێش خۆیەتی (پێش دەســتکـاری کردنیـان) و ڕوونکەرەوەی کتێبە ئـاســمانیەکـانە (ئەم قورئـانە) هیچ گـومـانی تـێدا نـییە لە لایەن پەروەردگـاری جیهـانـیـانەوە هـاتـووە} [یونس:٣٧].

قورئانی پیرۆز زۆربەی ئەو مەســەلانە ڕووندەکاتەوە کە جولەکە وگـاوڕەکـان ســەبـارەتی نـاکۆک بوون لە ئـاینەکەیـانـدا، خوای گەورە دەفەرموێـت: {إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ} واتە: {بەڕاستی ئەم قورئانە دەیگێڕێتەوە بۆ نەوەی ئیسرائیل زۆربەی ئەو مەسەلانەی کە ئەوان تێیدا جیاوازن} [النمل:٧٦].

قورئانی پیرۆز ئەوەندە بەڵگە ونیشانەی ئاشکرا وڕوونی تێدایە کە ببێتە بەڵگە بەســەر خەڵکیەوە ؛ بۆ ئەوەی ئەو ڕاســتی وهەقیقەتـانە بناســن کە پەیوەســتە بە خوای گەورەوە -سـبحانە وتعالی- وئاینەکەی وپاداشــت وســزادانی، خوای گەورە دەفەرموێـت: {وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ} واتە: {ســوێنـد بە خودا بەڕاســتـی لەم قـورئـانەدا هێنـاومـانەتەوە بۆ خەڵکـی هەموو جۆرە نموونەیەك تا پەند وئامۆژگاری لێوەربگرن} [الزمر:٢٧].

وهەروەها پەروەردگار دەفەرموێـت: {وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ وَبُشۡـــــرَىٰ لِلۡمُسۡـلِمِينَ} واتە: {ئێمە قورئـانمان ناردووەتە خوارەوە بۆت کە ڕوونکەرەوەیە بۆ هەموو شـتێک ورێنمونی و میهرەبانی و موژدەیە بۆ موسڵمانان} [النحل:٨٩].

قورئانی پیرۆز وەڵامی ئەو پرسیارانە دەداتەوە کە هۆی سەرگەردان بوونی ملیۆنەها مرۆڤن، قورئانی پیرۆز ڕوونی دەکاتەوە کە چۆن خوای گەورە ئاسمانەکان وزەوی دروستکردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: {أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ} واتە: {ئایا نەیان بینی (نەیانزانیووە) ئەوانەی بێباوەڕن کە ئاسمانەکان و زەوی هەردووکیان پێکەوە لکابوون (ویەک پارچە بوون) ئەمجا لە یەکترمان جیاکردنەوە و فەراهەممان هێنا لەئاو ودروستمان کردووە هەموو شتێکی زیندوو دەی ئایا ئەوانە هەر باوەڕ ناهێنن؟} [الأنبياء:٣٠].

چۆن خوای گەورە مرۆڤی دروستکرد، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ} واتە: {ئەی خەڵکینە ئەگەر ئێوە لە گوماندان دەربارەی زیندووبوونەوە ئەوسا (بزانن) بەڕاستی ئێمە ئێوەمان دروستکردووە لە خاک (خۆڵ) پاشان (نەوەکان) لە دڵۆپە ئاوێک -نوتفەیەک- (دروست دەبن) دواتر (دەبێتە) پارچە خوێنێکی مەیو دوای ئەوە (دەبێتە) پارچە گوشتێک شکڵ و شێوە کێشراو و شکڵ و شێوە نەکێشراو بۆ ئەوەی ڕوونی بکەینەوە بۆ ئێوە و لە

منداڵداندا دەیهێڵینەوە (ڕایدەگرین) ئەو (بێچووەی) بمانەوێت (لەبار نەچێت) تا کاتێکی دیاریکراو پاشان (لەسکی دایکتان) دەرتان دەهێنین بە ساوایی پاشان گەورە دەبن هەتا دەگەنە تەواوی هێز وتواناتان و (لەم تەمەنەدا) هەندێکتان دەمرێندرێت و هەندێکتان دەگەیەنرێنە ئەو پەڕی پیری، بێ سوودترینی تەمەن بۆ ئەوەی نەزانێت و لەبیری نەمێنێت هەرچی کە دەیزانی و زەوی دەبینی (لەزستاندا) خامۆشە و وشک و بێ گیایە جا کاتێک بارانمان بەسەردا باراند زەوی (ڕووەکی لێ دەڕوێت) ودەجوڵێت زەوی هەڵدەدات (بەرز دەبێتەوە) و(زەوی دەڕوێنێ لە هەموو جۆرە (گیا و گوڵێکی) جوان} [الحج: ٥].

چارەنووسی مرۆڤ بەرەو کوێیە؟ وپاداشتی چاکەکار وسزای خراپەکار چییە لە پاش ئەم ژیانە؟ ولە پێشتردا باسی بەڵگەکان کرا سەبارەت بەم بابەتە لە بڕگەی ژمارە (٢٠)، وئایا ئەم بوونە بە ڕێکەوتە یان بەدیهێنراوە بۆ مەبەستێکی پیرۆز؟ خوای گەورە دەفەرموێت: {أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ} واتە: {ئایا ئەوانە ناڕوانن؟ لەو موڵکە گەورە وفراوانەی لە ئاسمانەکان و زەویدا هەیە ولەو شتانەی خوای گەورە دروستی کردوون ولەوانەیە نزیک بوو بێتەوە کۆتایی (ژیان) یان ئینجا بە چی قسەیەک لە پاش قورئان بڕوا دەهێنن} [الأعراف:١٨٥].

وهەروەها دەفەرموێت: { أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ } واتە: {ئایا ئێوە گومانتان وا بووە کە بێگومان ئێوەمان بە

بێ هۆ (بۆ یاری وگاڵتە وگەپ) دروســتکردووە، و (وا گومانتان دەبرد) بێگومان ئێوە ناگەڕێنەوە بۆلای ئێمە؟} [المؤمنون:١١٥].

قورئانی پیرۆز پارێزراوە هەتا ئەمڕۆ بەو زمانەی کە دابەزێندراوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ}واتە: {بێگومان هەر ئێمە قورئانمان ناردۆتە خوارەوە وبەڕاستی هەر ئێمەش دەیپارێزین} [الحجر : ٩]. تەنانەت یەک پیتیشــی لێی کەم نەکراوە وبۆی زیاد نەکراوە، ومەحاڵە کە دژیەکی تێدا بێت یان شــتێکی لێ کەم بکرێتەوە یان شــتێکی بۆ زیاد بکرێت یان بگۆڕدرێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا} واتە: {ئەوە بۆ بیر ناکەنەوە لە قورئان؟ خۆ ئەگەر لەلایەن کەســێکی ترەوە بووایە جگە لە خوا بێگومان دەیانبینی تیایدا جیاوازیی زۆر} [النساء:٨٢].

قورئانی پیرۆز چاپکراوە وبڵاوکراوەتەوە، وکتبێکی مەزنە وپڕە لە موعجیزە ودەبێت مرۆڤ بیخوێنێتەوە وگوێی لێبگرێت یان واتا وەرگێڕاوەکانی بخوێنێتەوە، وهەروەها سـونەتی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- وفەرموودەکانی وفێرکردنەکانی وسیرەتی پارێزراوە وگێڕدراوەتەوە بۆمان بە پێی زنجیرەیەک لە گێڕەرەوەی متمانەپێکراو، ولە چەندەها کتێبدا چاپکراون بە زمانی عەرەبی ئەو زمانەی کە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- قسەی پێی کردووە، و وەرگێڕدراون بۆ سەر چەندەها زمان لە جیهاندا، وقورئانی پیرۆز وسـونەتی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- تاکە سەرچاوەن بۆ ئەحکام ویاساکانی ئاین

وشـەریعەتی ئیسـلام، ونابێت کردەوەی ئەو تاکانەی کە خۆیان دەدەنە پاڵ ئیسـلام وەکو سـەرچاوە دابنرێن؛ بەڵکو تاکە سـەرچاوە کە دەبێتە لێیەوە فێری ئەحکامەکانی ئاینی ئیسـلام بین بریتیە لە وەحی خودا: قورئانی پیرۆز وسـونەتی پێغەمبەر -صـلی الله علیه وسـلم-، خوای گەورە سەبارەت بە قورئانی پیرۆز دەفەرموێـت: { إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِٱلذِّكۡرِ لَمَّا جَآءَهُمۡ وَإِنَّهُۥ لَكِتَٰبٌ عَزِيزٞ (٤١) لَّا يَأۡتِيهِ ٱلۡبَٰطِلُ مِنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَلَا مِنۡ خَلۡفِهِۦۖ تَنزِيلٞ مِّنۡ حَكِيمٍ حَمِيدٖ (٤٢)} واتە: { بەڕاستی ئەوانەی کە قورئانیان بۆ هات وباوەڕیان پێنەهێنا (سزایان دەدەین) کە بەڕاستی کتێبێکی زۆر بەرز وجێگەی ڕێزە (٤١) بەتاڵ وناڕاستی ڕووی تێناکات نە لە ئێستا ونە لە داهاتوودا (گۆڕانکاری بەسـەریدا ڕوونادات: نە بە لێ کەمکردن ونە بە زیادکردن) چونکە نێردراوەتە خوارەوە لەلایەن (خودای) کاردروسـت و ستایشکراوەوە (٤٢)} [فصلت:٤١-٤٢].

وسونەتی پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- وەحیە (سروشە) لە لایەن خوداوە، خوای گەورە سـەبارەت بە سـونەت دەفەرموێت: {وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ} واتە: {وئەوەی پێغەمبەر -صـلی الله علیه وسـلم- پێی دان (فەرمانی پێکردن) وەریبگرن (جێبەجێی بکەن) وئەوەی لێتانی قەدەغەکرد وازی لێ بهێنن (ئەنجامی مەدەن) ولە خودا بترسن بێگومان خوای گەورە سزای سەختە} [الحشر:٧].

٢٩. وئاینی ئیسلام فەرمان دەکات بە چاکەکار بوون بەرامبەر دایک وباوک؛ ئەگەرچیش مسولٌمان نەبن، وئامۆژگاری کردووە بە پەروەردە کردن وئامۆژگاریکردنی منداڵان.

ئاینی ئیسلام فەرماندەکات بە چاکەکاری بەرامبەر دایک وباوک، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا} واتە: {وپەروەردگارت بڕیاریداوە کە هیچ کەس وشتێک نەپەرستن جگە لە ئەو و لەگەڵ دایک و باوکتان چاکەکار بکەن ئەگەر یەکێکیان (باوک یان دایک) یان هەردووکیان لای تۆ پیربوون قسەی ناخۆشیان پێ مەڵێن تەنانەت ئەگەر ئۆفیش بێت وتێیان مەخوڕە و پێیاندا هەڵمەشاخێ (بەڵکو) وتەی نەرم و شیرینیان (لەگەڵدا) بەکاربێنە} [الإسراء:٢٣].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ} واتە: {وفەرمانمان داوە بە ئادەمی (بە چاکی هەڵسوکەوت کردن لەگەڵ) دایك و باوکیدا دایکی هەڵی دەگرێ بە دووگیانی (پێی لاواز دەبێ) لاوازی لە دوای لاوازی و بڕینەوەی لە شیر لە (دوا تەمەنی) دوو ساڵیەوە (و فەرمانمان بەئادەمی دا) کە سوپاسگوزاری من (خوا) وباوک و دایکت بە تەنها بۆ لای منە گەڕانەوەتان} [لقمان:١٤].

وهەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: {وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ } واتە: {وئێمە ئامۆژگاری ئادەمیمان کرد بە چاکە کردن لەگەڵ دایك وباوکیدا، دایکی بە نارەحەتی وئازارەوە هەڵی گرتووە و بە ئازار ونارەحەتیش بوویەتی، ماوەی دووگیان بوون (ی دایك) پێیەوە هەتا شیر برینەوەی سی مانگە تا دەگاتە تافی لاوی (پێگەیشتوی لاشەیی و ژیری) و دەگاتە چل ساڵی، دەڵێ ئەی پەروەردگار ئیلهامم پێببەخشە تا سوپاسگوزار وشوکرانە بژێری ئەو بەهرە ونیعمەتانەت بکەم کە ڕشتوتە بە سەر من و دایك وباوکمدا و (ئیلهامم پێببەخشە) بۆ ئەوەی کردەوەی چاکە ئەنجام بدەم کە تۆ پێی ڕازی بیت، نەوەکانیشم چاك و ساڵح بکە، بێگومان بۆلای تۆ گەڕاومەتەوە و بەڕاستی من لە موسوڵمانی گەردن کەچم (ملکەچم)} [الأحقاف:١٥].

لە ئەبی هورەیرەوە -ڕەزای خوای لێبێت- دەڵێت: پیاوێک هات بۆ لای پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم-، و ووتی:ئەی پێغەمبەری خودا، ئایا کێ شایستەترە بۆ ئەوەی کە هاوەڵی چاک بم بەرامبەری؟ فەرمووی: «دایکت»، ووتی پاش ئەوەی کێ؟ فەرمووی: «دایکت»، ووتی: پاش ئەوەی کێ؟ فەرمووی: «دایکت»، ووتی: پاش ئەو کێ؟ فەرمووی: «باوکت» [صحيح مسلم].

ئەم ئامۆژگاریکردنە بە چاکەکاری بەرامبەر دایک وباوک دەبێت جێبەجێ بکرێت ئەگەر مسوڵمان بن یان مسوڵمانیش نەبن، لە

ئەسماائی کچی ئەبوبەکرەوە دەڵێت: «دایکم کە موشریک بوو، لەگەڵ کوڕەکەی هات بۆ ئەوەی سەردانیم بکات لە ماوەی پەیمانی لە نێوان قوڕەیش وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-، بۆیە پرسیارم لە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- کرد و ووتم: دایکم بە ویستی خۆی هاتووە، ئایا بە چاکی مامەڵەی لەگەڵدا بکەم؟ ئەویش -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «بەڵێ، بە چاکی مامەڵەی لەگەڵدا بکە». [صحيح البخاري]، بەڵکو ئەگەر دایک وباوک هەوڵیاندا کە منداڵەکەیان لە پاش مسوڵمان بوون هەڵگەڕێتەوە وکافر بێت؛ ئەوا لێرەدا ئیسلام فەرمانی پێدەکات کە نابێت گوێڕایەڵی دایک وباوکی بکات لەمەدا ولە هەر تاوانێکی تریشدا، بەڵکو دەبێت لەسەر ئیمان ودینداریەکەی بەردەوام بێت؛ لەگەڵ ئەمەشدا دەبێت بەرامبەر دایک وباوکی باش بێت وبە چاکە مامەڵەیان لەگەڵدا بکات، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشۡرِكَ بِي مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡم فَلَا تُطِعۡهُمَا وَصَاحِبۡهُمَا فِي ٱلدُّنۡيَا مَعۡرُوفٗا وَٱتَّبِعۡ سَبِيلَ مَنۡ أَنَابَ إِلَيَّۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرۡجِعُكُمۡ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ} واتە: {وئەگەر (باوك و دایکت) ئەوپەڕی هەوڵیاندا لەگەڵت بۆ ئەوەی شتێك بکەیت بە هاوبەش من کە هیچ زانیارییەکت پێی نییە ئەوا گوێڕایەڵییان مەکە بەڵام لە دونیادا زۆر بە چاکی هاوڕێیەتی وهەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکە وشوێن ڕێبازی کەسێك بکەوە کە بە دڵسۆزی گەڕاوەتەوە بۆ لای من (لە دوارۆژدا) گەڕانەوەتان تەنها بۆ لای منە ئینجا هەواڵتان پێدەدەم سەبارەت بەو کردەوانەی کە دەتانکرد} [لقمان:١٥].

ئاینی ئیسلام ڕێگری ناکات لە چاکەکاری بەرامبەر کەسی موشریک ئەگەر خزم بێت یان خزم نەبێت؛ بەڵام بە مەرجێک دژی مسولمانان وئاینەکەیان نەبێتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {لَّا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ} واتە: {خودا نەهیتان لێناکات لەگەڵ ئەوانەی کە جەنگیان لەگەڵ نەکردوون لەسەر ئەم دینە ودەریان نەکردوون لە جێگا وشوێن وخاك و وڵاتی خۆتان کە چاکەیان لەگەڵ بکەن ودادگەربن لەگەڵیاندا بەڕاستی خودا ئەوانەی خۆش دەوێت کە دادگەرن} [الممتحنة:٨].

ئاینی ئیسلام فەرماندەکات بە ئامۆژگاری کردن وفێرکردنی منداڵەکان، ومەزنترین ئامۆژگاری کە پێویستە دایک وباوک فێری منداڵەکانیان بکەن بریتیە فێرکردنیان سەبارەت بە مافەکانی پەروەردگاریان لەسەریان، هەروەکو پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فێری کوڕی مامی کرد (عبداللەی کوڕی عەباس) -ڕەزای خوایان لێبێت- : «ئەی کوڕ (ئەی غوڵام)، ئایا هەندێک وشەت فێر بکەم کە بەهۆیانەوە خودا سوودت پێبگەیەنێت؟» ووتم: بەڵێ (فێرم بکەم)، فەرمووی:«سنوورەکانی شەریعەتی خودا بپارێزە؛ ئەوا خودا دەتپارێزێت، سنوورەکانی شەریعەتی خودا بپارێزە؛ ئەوا دەبینیت خودا لە پێشەوە لە گەڵ تۆدا دەبێت، خودا بناسە (لە خودا بترسە) لە کاتی خۆشی وئاساییدا؛ لە کاتی ناخۆشی تەنگانەدا وەڵامت دەداتەوە، ئەگەر داوات کرد؛ ئەوا تەنها داوا لە خودا بکە، وئەگەر داوای یارمەتی

وپشـتیوانیت کرد؛ ئەوا تەنها داوای یارمەتی وپشـتیوانی لە خودا بکە» [رواه أحمد ٤/٢٨٧].

خوای گەورە فەرمانی بە دایک وباوک کردووە کە منداڵەکانیان فێر بکەن سـەبارەت بە ئەو شـتانەی کە سـوودیان پێدەگەیەنێت لە ئاینەکەیان ولە دونیایان، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ عَلَيۡهَا مَلَـٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ} واتە: {ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە خۆتان وکەسـوکارتان بپارێزن لە ئاگرێك کە سـووتەمەنیەکەی ئادەمی وبەردە، سـەرپەرشـتی ئەو (ئاگری دۆزەخە) چەند فریشـتەیەکی زبر وتوندوتیژی وان کە نافەرمانی خودا ناکەن لەوەی کە فەرمانیان پێدەدات وچ فەرمانێکیان پێبدرێت ئەنجامی دەدەن} [سورة التحريم:٦].

سەبارەت بەم ئایەتە کە خوای گەورە دەفەرموێت: {قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا} واتە: {ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە خۆتان وکەسـوکارتان بپارێزن لە ئاگری دۆزەخ}، عەلی -ڕەزای خوای لێبێت- لە تەفسـیری ئەم ئایەتە پیرۆزەدا دەڵێـت: (پەروەردەیان بکەن وفێریان بکەن).

پێغەمبەر -صـلی الله علیه وسـلم- فەرمانیکردووە بە باوکان کە ڕۆڵەکانیان فێری نوێژکردن بکەن بۆ ئەوەی لەسـەر ئەنجامدانی نوێژکردن پەروەردە ببن، پێغەمبەر -صـلی الله علیه وسـلم- دەفەرموێت: «فەرمانی نوێژکردن بە منداڵەکانتان بکەن؛ لە تەمەنی

حەوت ساڵیاندا» [رواه أبو داود]، و -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەمووتان بەرپرسیارن، وهەریەکێکتان بەرپرسیارە بەرامبەر ژێردەستەکەی: دەسەڵاتدار (ئەمیر) بەرپرسیارە بەرامبەر ژێردەستەکەی، پیاو بەرپرسیارە بەرامبەر خێزانەکەی، وئافرەت بەرپرسیارە بەرامبەر ماڵی مێردەکەی ومنداڵەکانی، خزمەتکار بەرپرسیارە بەرامبەر ماڵ وسامانی گەورەکەی، وهەمووتان بەرپرسیارن وبەرپرسن بەرامبەر ژێردەستەکانتان». [صحيح بن حبان: ٤٤٩٠].

ئاینی ئیسلام فەرمانی بە باوک کردووە بە خەرجی کردن ودابینکردنی پێداویستیەکانی دایک ومنداڵەکان وپێشتر ئەمە باسکراوە لە بڕگەی ژمارە (١٨)، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەزڵی خەرجکردنی لەسەر منداڵەکان ڕوونکردووەتەوە کە دەفەرموێت: «باشترین دینار (پارە) کە کەسێک خەرجی بکات پارەیەکە کە لە سەر منداڵەکانی خەرجی بکات، وپارەیەک لە سەر ئاژەڵەکەی خەرجی بکات لە پێناو خوای گەورە (لە جیهاددا)، وپارەیەک خەرجی بکات لەسەر هاوڕێکانی لە پێناو خوای گەورە» ئەبو قیلابە دەڵێت: «وسەرەتا بە منداڵەکان دەستی پێکرد، وکێ لەو پیاوە گەورەترە کە خەرجی دەکات لەسەر منداڵەکانی بۆ ئەوەی بیانپارێزێت لە هەژاری وسوودیان پێبگەیەنێت ودەوڵەمەند بن» [صحيح مسلم: ٩٩٤].

٣٠. ئاینی ئیسلام فەرماندەکات بە دادپەروەر بوون لە وتە وکردەوەدا تەنانەت ئەگەر بەرامبەر دوژمنانیش بێت.

خوای گەورە -سبحانه وتعالى- وەسف دەکرێت بە ئەوپەڕی دادپەروەری لە کردەوەکانی وبەڕێوەبردنی لە نێوان بەندەکان، وئەو زاتە پیرۆزە لەسەر ڕێگای ڕاستە لەو شتانەی فەرمانی پێدەکات ونەهی لێدەکات ولە دروستکردن (خوڵقاندن) ولە قەدەر وقەزا وبڕیارەکانیدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} واتە: {خودا شاهێدی دەدات (واتە ڕایدەگەیەنێت وبە بەڵگە دەیچەسپێنێت) کە بەڕاستی هیچ پەرستراوێکی بە هەق وڕاست نییە کە شایەنی پەرستن بێت جگە لە ئەو زاتە مەزنە نەبێت وفریشتەکانیش شاهێدی دەدەن (واتە: دانیپێدا دەنێن) وخاوەن زانستەکان (زانایان)یش شاهێدی دەدەن (واتە: باوەڕی چەسپاویان هەیە)، خودا هەمیشە دادپەروەری ڕاگرتووە؛ هیچ پەرستراوێکی هەق وڕاست نییە کە شایەنی پەرستن بێت جگە لە ئەو وخودا شکۆدار ودانایە} [آل عمران:١٨].

وخودا فەرمان بە دادپەروەری دەکات، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ} واتە: {بڵێ پەروەردگارم فەرمانی بە دادپەروەری داوە} [الأعراف:٢٩]. وهەموو پێغەمبەرانی خودا دادپەروەریان هێناوە وبەرپایان کردووە -عليهم الصلاة والسلام-، خوای گەورە دەفەرموێت: {لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ} واتە: {سوێند بەخوا بەڕاستی ئێمە پێغەمبەرانی خۆمانمان

ناردووە بە بەڵگە وموعجیزەی ڕوونەوە و کتێبی (ئاسمانی) وتەرازوی دادمان لەگەڵدا ناردن بۆ ئەوەی خەڵکی بە دادگەری ڕەفتار بکەن (لەناو خۆیاندا)} [الحدید:٢٥]، تەرازوو بریتیە لە دادپەروەری لە وتەکان وکردەوەکاندا.

ئاینی ئیسلام فەرماندەکات بە دادپەروەر بوون لە قسەکان وکردەوەکاندا تەنانەت ئەگەر بەرامبەر دوژمنانیش بێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا ۚ وَإِن تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا} واتە: {ئەی کەسانێک کە باوەڕتان هێناوە بەردەوام زۆر دادگەر بن لەبەر خوا شاهێدی بدەن با شاهێدیەکە دژ بە ئێوەش بێت یان دژی باوک ودایک و دژی خزمە نزیکەکانتان (بێت) ئەگەر (شاهێدی لەسەر دراوەکە) دەوڵەمەند بێت یان هەژار (شاهێدیەکە هەر بدەن) چونکە خوا بەرژەوەندی وسوودی ئەوان باشتر دەزانێت کەواتە شوێن ئارەزوو مەکەون بۆ ئەوەی لە هەق لانەدەن وئەگەر (شاهێدیەکە) پێچەوانە بدەن یان نەیدەن و گوێی پێنەدەن ئەوا بەڕاستی خوا هەمیشە بە کارەکانتان ئاگادارە} [النساء:١٣٥].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا ۘ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ} واتە: {با خەشم و قینتان لە کۆمەڵێک واتان لێنەکات بەهۆی ئەوەی کاتی خۆی

نەیانهێشت تەواف بە دەوری کەعبە بکەن؛ دەست درێژی بکەن و کۆمەکی یەکتری بکەن لە سەر چاکە و پارێزگاری و لە خوا ترسان و کۆمەکی یەکتر مەکەن لەسەر تاوان و دەست درێژی و لە خوا بترسن بێگومان تۆڵە وسزای خوا بەتینە} [المائدة:٢].

وخوای گەورە دەفەرمویێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ} واتە: {ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە زۆر بە ڕێکوپێکی هەستن بەئەنجامدانی فەرمانەکانی خوا شاهێدیدەر بن بە داد و ڕاستی با ڕق و کینەتان لەدەستە و کۆمەڵێک هانتان نەدات لەسەر ئەوەی ڕاست نەڕۆن و دادگەر نەبن دادگەربن ئەوە نزیکترە لە پارێزکاری (تەقواداری)} [المائدة:٨].

ئایا لە یاسای گەلەکان یان ئاینی خەڵکی لە ئەمڕۆدا ؛ شتی وەکو ئەمە دەبینین کە بریتیە لە شاهێدی دان بە هەق و ووتنی ڕاستی هەتا تەنانەت ئەگەر لەسەر نەفسی خۆت ودایک وباوک وکەسە نزیکەکانیش بێت، وفەرمانکردن بە دادپەروەر بوون بەرامبەر دوژمن ودۆست.

پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمانی کردووە بە دادپەروەر بوون لە نێوان منداڵەکاندا، عامر دەڵێت: گوێم لە نوعمانی کوڕی بەشیر بوو -ڕەزای خوای لێبێت- کە لەسەر مینبەر دەیووت: (باوکم دیاریەکی پێدام)، بەڵام عەمرەتی کچی ڕەواحە -دایکی نوعمان- ووتی: (من ڕازی نیم لەسەر ئەم دیاری بەخشینە هەتاوەکو پێغەمبەر -صلى

الله عليه وسلم- شاهێدی لەسەر دەدات)، باوکم -بەشیر- چوو بۆ لای پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- و ووتی: (من دیاریەکم بەخشی بە کوڕەکەم -نوعمان- کە دایکی -عەمرەتی کچی ڕەواحە- پێی بەخشی، وداوای لە من کرد کە تۆ بکەم بە شاهێد لەسەر ئەمە)، ئەویش -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «ئایا هەمان شتت بەخشی بە هەموو منداڵەکانت؟»، ئەویش (بەشیر) ووتی: نەخێر، پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «تەقوای خوا بکەن -لە خوا بترسن- ، ودادپەروەر بن لە نێوان منداڵەکانتان»، گێڕەرەوەی فەرموودەکە دەڵێت: وپاشان (بەشیر) گەڕایەوە ودیاریەکەی وەرگرتەوە. [صحيح البخاري: ٢٥٨٧].

دادپەروەری تاکە هۆکارە بۆ پاراستنی سەقامگیری خەڵک و وڵاتان، بەبێ دادپەروەری خەڵک هەست بە سەلامەتی ناکات لە سەر دین و ژیان و منداڵ و شەرەف و ماڵ و وڵاتیان. هەر لەبەر ئەم هۆیە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمانی بە موسڵمانان کرد کە کۆچ بکەن بۆ حەبەشە، پاش ئەوەی لەسەر دەستی کافرەکانی مەککە دەچەوسێندرانەوە. هۆکاری هەڵبژاردنی حەبەشە ئەوە بوو کە پاشاکەی دادپەروەر بوو و هیچ کەس لە ژێر دەسەڵاتی ئەودا ستەمی لێ نەکرابوو.

٣١. ئاینی ئیسلام فەرماندەکات بە چاکەکار بوون بەرامبەر بە هەموو بوونەوەرەکان، وبانگەشە دەکات بۆ ڕەوشت وکردەوە جوانەکان.

ئاینی ئیسلام فەرماندەکات بە چاکەکاری بەرامبەر هەموو خەڵکی، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ} واتە: {بەڕاستی خوا فەرمان دەدات بە دادگەری وبە چاکە وبە بەخشین بە خزم وکەسوکار} [النحل:٩٠]. وخوای گەورە دەفەرموێت: {الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} واتە: {ئەوانەی ماڵ دەبەخشن (لە پێناوی خوادا) لە کاتی خۆشی (دەوڵەمەندی) وناخۆشیدا ورقی بەتینی خۆیان دەخۆنەوە و دەبوورن لە خەڵکی وخوداش چاکەکارانی خۆشدەوێت} [آل عمران : ١٣٤].

وپێغەمبەر موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «خوای گەورە چاکەکاری لە سەر هەموو شتێک نووسیوە، ئەگەر کوشتاریەکتان کرد؛ ئەوا بە چاکی ئەنجامی بدەن، وئەگەر سەربڕینێکتان کرد؛ ئەوا بە چاکی ئەنجامی بدەن، وبا یەکێک لە ئێوە چەقۆکەی تیژ بکات بۆ ئەوەی نارەحەتی لە سەر سەربڕاوەکە لابدات». [صحيح مسلم: ١٩٥٥].

ئاینی ئیسلام بانگەشە دەکات بۆ ڕەوشتە جوانەکان وکردەوە چاکەکان، خوای گەورە سەبارەت بە سیفەتی پێغەمبەر موحەمەد -صلى الله عليه وسلم- لە کتێبەکانی پێشووتردا دەفەرموێت: {الَّذِينَ

يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ} واتە: {(ئەم ڕەحمەتەی پەروەردگار) بۆ ئەوانەیە کە شوێن (پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم-) دەکەون کە پێغەمبەرێکی نەخوێندەوارە و (لەلایەن پەروەردگارەوە هاتووە) ئەو کەسە (پێغەمبەرێکە ئەهلی کتێب سیفەتەکانی دەزانن ودەیناسن) چونکە بە نووسراوی لایانە لە تەورات و ئینجیلدا کە فەرمانیان پێ دەکات بە چاکە و ڕێگرییان لێ دەکات لە خراپە وشتە پاکەکانیان بۆ حەڵاڵ دەکات وشتە پیسەکانیان لێ حەرام (قەدەغە) دەکات و بارە قورس وگرانەکان وئەو کۆت و زنجیرانەش کە بەسەریانەوە بوون لەسەریان لای دەبات ئەمجا ئەو کەسانەی کە باوەڕیان بەو (پێغەمبەرە) هێنابێت و ڕێزو قەدریان بۆ دانابێت یارمەتیان دابێت و پشتیوانیان لێ کردبێت و پەیڕەوی ئەو نوورەیان کردبێت (کە قورئانە) کە لەگەڵیدا نێردراوەتە خوارەوە ئەوان (کە باسکران) لە ڕزگار بووانن} [الأعراف:١٥٧].

وپێغەمبەری خودا -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «ئەی عائیشە، خودا میهرەبانە، وبە بەزەیی ونەرم ونیان بوونی -میهرەبانی- خۆشدەوێت؛ وئەوەی لەسەر میهرەبانی ونەرم ونیان بوون دەیبەخشێت؛ ئەوەندە بەهۆی توند بوون وهەرشتێکی ترەوە نابەخشێت» [صحيح مسلم: ٢٥٩٣]. وهەروەها -صلی الله علیه

وسلم- دەفەرموێت: «خوای گەورە حەرامی کردووە لەسەرتان: خراپەکاری بەرامبەر دایکان، وکوشتنی کچان، (وجێبەجێ نەکردنی ئەرک ومافێک لەسەری بێت وداواکردنی مافێک کە هی خۆی نەبێت -یان ووتراوە: [ومنعَ وهاتِ] واتا/ نەبەخشین وجێبەجێ نەکردنی ئەو شتانەی خودا فەرزی کردووە ببەخشرێت، داواکردنی ئەو شتانەی کە خودا حەرامی کردووە-). وخودا حەز ناکات لە: قسە هێنان وبردن -قسە زۆر کردن-، وزۆر پرسیار کردن، وبە فیڕۆدانی سامان» [صحيح البخاري: ٢٤٠٨].

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ناچنە بەهەشتەوە هەتا ئیمان نەهێنن، وئیمان (باوەڕ) ناهێنن هەتا یەکترتان خۆش دەوێت، ئایا شتێکتان پێ بڵێم کە بەهۆیەوە یەکتریان خۆش دەوێت؟ سەلام کردن بڵاو بکەنەوە لە نێوانتاندا». [صحيح مسلم: ٥٤].

٣٢. ئاینی ئیسلام فەرمان بە ڕەوشتە جوانەکان دەکات وەکو ڕاستگۆیی وپاراستنی سپاردە (ئەمانەت) وداوێن پاکی وشەرم کردن وئازایەتی وبەخشندەیی وبەخشین وڕێزلێنان ویارمەتیدانی خاوەن پێویستیەکان ویارمەتیدانی کەسانی لێقەوماو وتێرکردنی برسیەکان وچاکبوون بەرامبەر دراوسێ وگەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی ونەرم ونیانی بەرامبەر ئاژەڵەکان.

ئاینی ئیسلام فەرمان دەکات بە ڕەوشتە جوان وچاکەکان، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «نێردراوم بۆ ئەوەی ڕەوشتە جوانەکان تەواو وکامڵ بکەم» [صحيح الأدب المفرد ٢٠٧]، و -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەو کەسەی لە لای من خۆشەویستترە ولە دانیشتنی من نزیکترە لە ڕۆژی قیامەتدا ئەو کەسەتانە کە جوانترین ڕەوشتی هەیە، وئەوەی زیاتر ڕقم لێیەتی ولە دانیشتنی من دوورتر دەبێت لە ڕۆژی قیامەتدا -لە بەهەشتدا- (ئەم جۆرە کەسانەن): [سەرسارەکان] ئەوانەی زۆر قسە دەکەن -بە بێ سوود-، و [موتەشەدیقەکان] ئەوانەی قسە فراوان وقووڵ دەکەن بە ناهەق (بۆ گاڵتە کردن بە خەڵکی)، و[موتەفەیقیهەکان]» ووتیان: ئەی پێغەمبەری خودا [سەرسارەکان] و[موتەشەدیقەکانمان] زانی، ئەی [موتەفەیقیهەکان] کێن؟، -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «ئەوانەی خۆبەگەورەزانن». [السلسلة الصحيحة: ٧٩١].

لە عبداللەی کوڕی عەمرو -ڕەزای خوایان لێبێت- دەڵێت: پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- کەسێکی جوێندەر و جوێن فرۆش

نەبوو، ودەیفەرموو: «باشــترین وخێرترینتـان ئەوانەن کە جوانترین ڕەوشتیان هەیە». [صحيح البخاري: ٣٥٥٩].

ئایەت وفەرموودەی تریش زۆرن کە بەڵگەن لەســەر ئەوەی کە ئاینی ئیسلام ئامۆژگاری دەكات بە ڕەوشتە جوانەکان وکردەوە چاکەکان بە شـێوەیەکی گشـتی. ولەو ئاکارە بەرزانەی کە ئاینی ئیسـلام فەرمانی پێـدەکـات بریتیە لە: ڕاســتگۆیی، پێغەمبەری خودا -صــلى الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «دەستبگرن بە ڕاستگۆییەوە، چونکە ڕاستگۆیی ڕێنیشاندەرە بەرەو چاکەکاری، وچاکەکاری ڕێنیشاندەرە بەرەو بەهەشت، وکەسـێک ڕاسـتگۆیە وبەردەوام بە دوای ڕاسـتگۆییدا دەگەڕێت؛ هەتا لای خوای گەورە بە ڕاستگۆ لە قەڵەم دەدرێت» [صحیح مسلم: ٢٦٠٧].

لەو ڕەوشــتە جوانانەی کە ئیســلام فەرمانی پێکردووە بریتیە لە پاراستنی سپاردە (ئەمانەت)، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا} واتە: {بەڕاســتـی خوا فەرمانتان پێ دەکات بەدانەوەی گشت سپاردەکان بۆ خاوەنەکانیان} [النساء:٥٨].

لەو ڕەوشــتە جوانانەی کە ئیســلام فەرمانی پێکردووە بریتیە لە داوێن پـاکی وپـاکیزەیی وخۆ دوورگرتن لە پیس وبۆگەنی تـاوانەکـان، پێغەمبەر -صـلى الله علیه وسـلم- دەفەرموێت: «سـێ کۆمەڵ مافە لەسـەر خوای گەورە کە یارمەتیان بدات: ویەکێک لەوانەی کە باسـیکرد: ئەو کەسەی دەیەوێت هاوسەرگیری بکات بۆ ئەوەی داوێنی خۆی پاک ڕابگرێت» [سنن الترمذي: ١٦٥٥].

ولە نزاکانی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ئەوە بوو کە دەیفەرموو: «اللهُمَّ إِنيِّ أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى» واتە: «خودایە، من داوای هیدایەت، وتەقواداری، وداوێن پاکی، ودەوڵەمەندیت لێدەکەم» [صحيح مسلم: ٢٧٢١].

لەو ڕەوشتە جوانانەی کە ئیسلام فەرمانی پێکردووە بریتیە لە شەرم کردن (الحياء)، پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «شەرم کردن هیچ شتێک ناهێنێت جگە لە خێر» [صحيح البخاري: ٦١١٧]، وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەموو ئەهلی -شوێنکەوتووانی-ئاینێک ڕەوشتێکیان (ڕەوشتێکی تایبەتیان) هەیە، وڕەوشتی (تایبەتی) ئەهلی ئیسلام -مسوڵمانان- بریتیە لە شەرم کردن» [شعب الإيمان/ البيهقي: ٦/٢٦١٩].

لەو ئاکارە جوانانەی ئاینی ئیسلام فەرمانی پێدەکات؛ بریتیە لە ئازایەتی، لە ئەنەسەوە -ڕەزای خوای لێبێت- دەڵێت: «پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- باشترین وئازاترین وبەخشندەترین مرۆڤ بوو لە نێو خەڵکیدا، وجارێکیان خەڵکی مەدینە تووشی ترس بوون بەڵام پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- پێشیان کەوت بە سواری ئەسپێکەوە (بۆ ئەوەی دڵنیایان بکاتەوە ونەترسن)» [صحيح البخاري: ٢٨٢٠]. وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- پەنای بە خودا دەگرت لە ترسنۆکی، بۆیە دەیفەرموو: «اللَّهُمَّ إِنيِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الجُبْنِ» واتە: «خودایە، من پەنات پێدەگرم لە ترسنۆکی» [صحيح البخاري: ٦٣٧٤].

لەو ڕەوشــتە جوانانەی کە ئیســلام فەرمانی پێکردووە بریتیە لە بەخشــین وســەخاوەت وڕێـزلـێـنـان (خـزمەتـکـردن)، خـوای گەورە دەفەرمویێت: {مَّثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَــبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَـبْعَ سَـنَابِلَ فِي كُلِّ سُـنبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَـاعِفُ لِمَن يَشَـاءُ وَاللَّـهُ وَاسِــعٌ عَلِيمٌ} واتە: {وێنەی (خێری) ئەوانەی کە مـاڵی خۆیـان دەبەخشــن لە ڕێی خوادا وەک دەنکە (تۆوێـک) وایە (ڕوابێـت) وحەوت گوڵی گرتبێـت لەهەر گوڵێـکـدا ســەد دانەی تێدا بێـت وخوا لەمەش زیاتری دەکات بۆ هەرکەسـێک کە خۆی بیەوێت وە خوا خاوەن بەهرەی فراوانی زانایە (ئاگادارە)} [البقرة:٢٦١].

بەخشندەیی ڕەوشتی پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- بوو، لە ئیبن عەبـاســەوە -ڕەزای خوایـان لێبێـت- دەڵێـت: «پێغەمبەری خودا -صـلی الله علیه وسـلم- بەخشـندەترین وسـەخیترین کەس بوو لە نێو خەڵکیدا، ولە مانگی ڕەمەزانیشــدا بەخشــندەتر بوو زیاتر لە هەموو کـاتەکـانی تر، کـاتێـک جبریـل -علیـه السـلام- دەهـات بۆ لای، جبریـل هەموو شــەوێـکی مـانـگی ڕەمەزان فێری قـورئـانـی پیرۆزی دەکرد وپێداچوونەوەی بۆ دەکرد، بۆیە پێغەمبەری خودایش -صـلی الله علیه وســلم- ســەخیتر بوو لە خێرکردندا زیاتر لە خێرایی شــنە بای نێردراو» [صحيح البخاري: ١٩٠٢].

لەو کردەوە چاکـانەی کە ئـاینی ئیســلام فەرمـانی پێـدەکـات: یارمەتیدانی خاوەن پێویســتیەکان ویارمەتیدانی کەســانی لێقەوماو وتێرکردنی برســیەکـان، وچـاکبوون بەرامبەر دراوســێ وگەیـانـدنی

پەیوەندی خزمایەتی ونەرم ونیانی بەرامبەر ئاژەڵەکان. لە عبداللەی کوڕی عەمرو -ڕەزای خوایان لێبێت- دەڵێت: «پیاوێک پرسیاری لە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- کرد: چی کردەوەیەک لە ئیسلامدا باشترین وچاکترینە؟ -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «خواردن ببەخشیت وسەلام بکەیت لە هەرمسوڵمانێک بیناسیت یان نەیناسیت». [صحيح البخاري: ١٢]. و-صلى الله عليه وسلم- دەفەرمویت: «پیاوێک بە ڕێگایەکدا دەڕۆیشت وزۆر تینووی بوو، وبیرێکی دۆزیەوە ودابەزی وئاوی لێ خواردەوە وپاشان دەرچوو و(بینی) سەگێک زمانی دەرهێناوە لە تینوێتیدا لە خۆڵی خاکەکە دەخوات، پیاوەکە ووتی: ئەم سەگە تینوویەتی وەکو چۆن من تینووم بوو، بۆیە دابەزی بۆ نێو بیرەکە وخوفەکەی (پێڵاوەکەی) پڕ کرد (لە ئاو) وبە دەمی گرتی (هەتا هاتە سەرەوە)، ودای بە سەگەکە، وبۆیە خوای گەورە سوپاسی پیاوەکەی کرد بەهۆی ئەم کردەوەیە ولە تاوانەکانی خۆش بوو»، ووتیان: ئەی پێغەمبەری خودا ئایان پاداشتمان بۆ دەنووسرێت بەهۆی چاکەکردن بەرامبەر ئاژەڵەکان؟ ئەویش -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «بەڵێ، (چاکەکردن) بەرامبەر هەموو بوونەوەرێک پاداشتی لەسەرە» [صحيح بن حبان: ٥٤٤].

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەو کەسەی پێداویستیەکانی بێوەژن وهەژار جێبەجێدەکات وەکو کەسی موجاهید وتێکۆشەر وایە لە پێناو خوای گەورە یان وەکو ئەو کەسە وایە لە

شـــەودا (بەردەوام) شـــەونوێژ دەکـات و لە ڕۆژدا (بەردەوام) بەڕۆژوو دەبێت». [صحيح البخاري: ٥٣٥٣]،

ئـاینی ئیسـلام پێداگیری دەکـات لەسـەر مـافی خزم وکەسـە نـزیکەکـان وگەیـانـدنـی پەیـوەنـدی خـزمـایەتـی واجـبە، خـوای گەورە دەفەرموێـت: {النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِـهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَـامِ بَعْضُـهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَـابِ اللَّـهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَـاجِرِينَ إِلَّا أَن تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُم مَّعْرُوفًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا} واتە: {پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- لە خودی بڕواداران بۆ خۆیان لە پێشـتـرە خێزانەکانیشـی دایکی باوەڕدارانن و ئەوانەی (بە ڕەچەڵەک -نەسـەب-) خزمی یەکترن (ئەگەر موسـڵمان بن) لە قورئانی خوا بۆ یەکتری لە پێشـترن (میرات لە یەکتر بەرن) لە ئیمانـداران و کۆچەران (کە خزم نین) مەگەر خۆتان چاکەیەك (بەخشین یان وەسێتێك) بۆ دۆسـت و خۆشـەویسـتانتان بکەن ئەو بڕیارە لە قورئان (یان لە لوح المحفوظ دا) نووسراوە} [الأحزاب:٦].

ئاینی ئیسلام هەڕەشە وهۆشداری داوە سەبارەت بە پچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی و لەگەڵ خراپەکاری نانەوە لەسـەر زەویدا باسـی کردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: {فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ (٢٢) جا ئایا ئێوە بەتەمان (ئەی ناپاکان ئەگەر پشـت هەڵبکەن (لە ئیسـلام وجیهاد) لە زەویدا ئاژاوە وخراپە بەرپابکەن وە هەرچی پەیوەندی خزمایەتیە بیبچڕێنن (٢٢) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ (٢٣) ئا ئەوانە ئەو کەسانەن کە

خوا نەفرەتی لێکردوون وە کەڕی کردوون وچاویانی کوێر کردووە (٢٣)} [محمد:٢٢-٢٣]. وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەو کەسەی پەیوەندی خزمایەتی بپچڕێنێت ناچێتە بەهەشتەوە». [صحيح مسلم: ٢٥٥٦]. ئەو خزمانەی کە واجبە پەیوەندی هەبێت لەگەڵیان وسەردانیان بکرێت: دایک وباوک، برا، خوشک، داپیرە، باپیرە، مام، خاڵ، پور (میمک).

ئاینی ئیسلام گرنگی دەدات بە مافی دراوسێ ئەگەرچیش کافر بێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا} واتە: {بەس خوا بپەرستن، و هیچ شتێک مەکەن بە هاوبەشی هەروەها لەگەڵ دایک و باوکتاندا چاک بن و لەگەڵ خزم و نزیکان و هەتیوان و هەژاران وهاوسێی خزم و هاوسێی بێگانە یا دوور و هاوڕێی هەمیشەیی یا هاوڕێی سەفەر و ڕێبوار و ئەوانەی بوون بە موڵکتان (چاک بن لەگەڵیاندا) بەڕاستی خوا خۆشی ناوێت ئەو کەسەی کە خۆ بەزلزان وشانازیکار بێت} [النساء:٣٦]. پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «جبریل بەردەوام وەسیەت وئامۆژگاری دەکردم سەبارەت دراوسێ هەتا گومانم وابوو کە دەبێتە میراتگریش». [صحيح أبي داود: ٥١٥٢].

٣٣. ئاینی ئیسلام شتە پاکەکانی حەڵاڵ کردووە لە خواردن وخواردنەوەکان وفەرمانی کردووە بە پاکژکردنەوەی دڵ ولاشە وماڵ، وهەروەها هاوسەرگیری حەڵاڵکردووە، و بەهەمان شێوە فەرمانی بە پێغەمبەران کردووە -علیهم السلام-، بۆیە ئەوان تەنها فەرمانی شتی پاک بە خەڵکی دەکەن.

ئاینی ئیسلام خواردن وخواردنەوە پاکەکانی حەڵاڵ کردووە، پێغەمبەری خودا -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «ئەی خەڵکینە، خوای گەورە پاک وپیرۆز (دووره لە کەموکورتی) وهیچ شتێک قبوڵ ناکات مەگەر پاک نەبێت، وفەرمانی کردووە بە ئیمانداران هەروەکو چۆن فەرمانی کردووە بە پێغەمبەرانیش، بۆیە خوای گەورە فەرموویەتی: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} [المؤمنون: ٥١]، {ئەی نێردراوانی خودا لە خۆراکی پاک و(حەڵاڵ) بخۆن وکردەوەی چاک بکەن،چونکە بەڕاستی من بەوەی ئێوە دەیکەن زانام (ئاگادارم)}، وفەرموویەتی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} [البقرة: ١٧٢]، واتە: {ئەی ئەو کەسانەی کە بڕواتان هێناوە بخۆن لەو خواردەمەنیە پاکانەی کردوومانە بە ڕۆزیتان وسوپاسی خودا بکەن ئەگەر ئێوە هەر ئەو دەپەرستن}، پاشان پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- باسی پیاوێکی کرد کە قژی گڤ وتێکچووە بە سەریەکدا وجلەکەی خۆڵ وتۆزاویە، ودەستی بەرز دەکاتەوە بەرەو ئاسمان، (ودەڵێت:) ئەی پەروەردگار (یا رب)، ئەی پەروەردگار (یا رب)، وخواردنەکەی حەرامە، وخواردنەوەکەی حەرامە،

وجلەکەی بە پارە حەرام کڕیویەتی ولە بەریدایە، ولاشەی خۆراکی حەرامی پێدراوە، چۆن وەڵامی ئەو جۆرە کەسە دەدرێتەوە؟». [صحيح مسلم: ١٠١٥].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ کێ ڕازاندنەوە وجوانی و (نازونیعمەتە خواییەکانی حەرام کردووە کە خودا بۆ بەندەکانی دروستی کردووە هەروەها ڕۆزی وخۆراکە پاک وخۆشەکان (کێ حەرامی کردوون) (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) پێیان بڵێ: ئەوانە بۆ بڕواداراانە لە ژیانی دونیادا (بێباوەڕانیش لە پەنای ئەواندا بەشداری دەکەن)، بەڵام لە ڕۆژی دوایيدا تایبەتە بە بڕواداران بەم شێوەیە ئایەتەکانمان باس دەکەین وڕوونی دەکەینەوە بۆ گەل وکۆمەڵێک کە دەزانن وتێدەگەن} [الأعراف:٣٢].

ئاینی ئیسلام شتە پاکەکانی حەڵاڵ کردووە لە خواردن وخواردنەوکان وفەرمانی کردووە بە پاکژکردنەوەی دڵ ولاشە وماڵ، وهاوسەرگیری حەڵاڵکردووە، و بەهەمان شێوە فەرمانی بە پێغەمبەران کردووە -عليهم السلام-، بۆیە ئەوان تەنها فەرمانی شتی پاک بە خەڵکی دەکەن، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ} واتە: {وخودا لە ڕەگەزی

خۆتان هاوسەری بۆ بەدی هێناون ولە ژن وهاوسەرەکانتان کوڕ ونەوەی بۆ فەراهەم هێناون وڕزق وڕۆزی پاک وخۆشی پێداون دەی ئایا ئەوان هەر بە ناهەق وبەتاڵ باوەڕ دێنن وبە چاکە ونیعمەتەکانی خودایش بێباوەڕ وسپڵەن} [النحل:٧٢].

وپەروەردگار دەفەرمویت: {وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (٤) وە پۆشاکت بە پاك ڕابگرە (٤) وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (٥) بەردەوام بە لە وازهێنان لە بت پەرستی و گوناهەکان (٥)} [المدثر:٤-٥]. وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەرکەسێک هێندەی کێشی گەردیلەک خۆبەگەورەزانین لە ناو دڵیدا هەبێت ناچێتە بەهەشتەوە»، پیاوێک ووتی: کەسێک حەز دەکات جلەکەی ڕێکوپێک بێت، ونەعلەکەی ڕێکوپێک بێت؟ -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «خوای گەورە جوانە، وجوانیشی خۆشدەوێت، خۆبەگەورەزانین: بریتیە لە ڕەتدانەوەی هەق وبە کەمزانینی خەڵکی -بە چاوی سووک سەیرکردنی خەڵکی-» [صحيح مسلم: ٩١].

٣٤. ئاینی ئیسلام ئەو تاوانانەی حەرامکرد کە بە بنچینەی حەرامکراوەکان دادەنرێن وەکو: شیرک وهاوبەشدانان بۆ خودا وکوفر وبێباوەڕی، وبت پەرستی، وقسەکردن بەناوی خوداوە بە بێ زانست، وکوشتنی منداڵەکان، وکوشتنی ئەو نەفسانەی کە کوشتنیان حەرامکراوە، وخراپەکاری نانەوە لەسەر زەویدا، وتاوان وخراپە ئاشکرا ونهێنیەکان وزینا کردن ونێربازی، ومامەڵکردن بە ڕیبا (سوو)، وخواردنی گۆشتی ئاژەڵی مرداروەوە بوو (جگە لە ئاژەڵانی نێو دەریا وکولە)، وخواردنی گۆشتی ئەو ئاژەڵەی بۆ -لەبەر- بتەکان وگۆڕەکان سەربڕاوە، وخواردنی گۆشتی بەراز، وهەموو شتە پیس وبۆگەنەکان، وخواردنی ماڵی هەتیوەکان بەناهەق، وفێڵکردن لە تەرازوو وکێشان، وپچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی، وپێغەمبەران -علیهم السلام- کۆک ویەک دەنگن سەبارەت بە حەرامکردنی ئەم تاوانە حەرامکراوەکانە.

ئاینی ئیسلام ئەو تاوانانەی حەرامکرد کە بە بنچینەی حەرامکراوەکان دادەنرێت وەکو: شیرک وهاوبەشدانان بۆ خودا وکوفر وبێباوەڕی، وبت پەرستی، وقسەکردن بەناوی خوداوە بە بێ زانست، وکوشتنی منداڵەکان، خوای گەورە دەفەرموێت: { قُلۡ تَعَالَوۡاْ أَتۡلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمۡ عَلَيۡكُمۡۖ أَلَّا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗاۖ وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُم مِّنۡ إِمۡلَٰقٖ نَّحۡنُ نَرۡزُقُكُمۡ وَإِيَّاهُمۡۖ وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَۖ وَلَا تَقۡتُلُواْ ٱلنَّفۡسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلۡحَقِّۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ (١٥١) (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بڵێ وەرن با بیخوێنمەوە (بۆتان) ئەوەی پەروەردگارتان (حەرام) و یاساغی کردووە

لەسەرتان (فەرمانیداوە کەوا) هیچ شتێک نەکەن بە هاوبەش بۆی و لەگەڵ باوک و دایکدا ئاکار چاک و ڕەفتار جوان بن و منداڵەکانتان مەکوژن لەبەر هەژاری و نەبوونی ئێمە ڕۆزی ئێوە و ئەوانیش دەدەین ونزیکی گوناهـــــــ و کردەوە بەدەکان مەکەونەوە ئەوەی بە ئاشکرا دەکرێت لەو (خراپانە) و ئەوەش بە پەنهان وئەو کەسە مەکوژن کە خوا کوشتنی حەرامکردووە مەگەر هەق بێت (و بکوژرێتەوە لە تۆڵەدا) خوا ئەمانەی بە ئێوە ڕاسپاردووە بۆ ئەوەی تێبگەن (و ژیری خۆتان بەکاربهێنن) (١٥١) وَلَا تَقرَبُواْ مَالَ ٱليَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحسَنُ حَتَّىٰ يَبلُغَ أَشُدَّهُۥ وَأَوفُواْ ٱلكَيلَ وَٱلمِيزَانَ بِٱلقِسطِ لَا نُكَلِّفُ نَفسًا إِلَّا وُسعَهَا وَإِذَا قُلتُم فَٱعدِلُواْ وَلَو كَانَ ذَا قُربَىٰ وَبِعَهدِ ٱللَّهِ أَوفُواْ ذَٰلِكُم وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُم تَذَكَّرُونَ (١٥٢) و نزیکی ماڵی هەتیوان مەکەونەوە مەگەر بەو شێوەی کەجوانتر و چاکتر بێت (بۆ ئەوان) تا باڵغ دەبێت و دەگاتە هێزی خۆی و پێوانە و کێشانە بێ زیاد و کەم ئەنجام بدەن بە دادگەری داوای هیچ ئەرک و فەرمانێک لەکەس ناکەین مەگەر بە ئەندازەی توانای خۆی نەبێت وکاتێک (بۆ شایەتیدان و شتی تر) قسەتان کرد دادوەر وڕاست بن با (لە دژی) خزمی نزیکی خۆشتان بێت وبەڵێن و پەیمانی خوا بە چاکی ببەنە سەر خوا ئەو شتانەی بە ئێوە ڕاسپاردووە بۆ ئەوەی بیر بکەنەوە (١٥٢)} [الأنعام:١٥١-١٥٢].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ} واتە: {بڵێ بێگومان

پەروەردگارم تەنها ئەو کردەوانەی حەرامکردووە کە زۆر بەد و خراپن ئەوانەی کە ئاشکران و ئەوانەش کە نهێنین وگوناهـــ ودەست درێژی بەناهەقی (حەرامکردووە)، و (حەرامی کردووە) شتێک بکەنە هاوبەش بۆ خوا کە بەڵگەی بۆ نەهاتووە, و(حەرامی کردووە) کە بە ناوی خواوە شتانێک بڵێن کە نایزانن} [الأعراف:٣٣].

ئاینی ئیسلام کوشتنی ئەو کەسانەی حەرامکردووە کە کوشتنیان حەرام ونەهی کراوە لە شەریعەتدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَا تَقتُلُواْ ٱلنَّفسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلحَقِّ وَمَن قُتِلَ مَظلُومٗا فَقَد جَعَلنَا لِوَلِيِّهِۦ سُلطَٰنٗا فَلَا يُسرِف فِّي ٱلقَتلِ إِنَّهُۥ كَانَ مَنصُورٗا} واتە: {وە کەسێک مەکوژن کە خوا کوشتنی حەرام کردووە مەگەر بە (هۆیەکی) ڕاست و ڕەوا نەبێت (وەک ئەگەر هاتوو کەسێکی کوشتبوو، یان لە ئاین پاشگەز ببووەوە، یان شووی کردبوو یان ژنی هێنابوو وزینایان کرد) جا هەرکەسێک بە ناهەق و ستەم لێکراوی کوژرا ئەوە دەسەڵاتمان داوە بەخاوەنەکەی (بەسەر بکوژەکەدا) جا با خاوەنەکەی زیادەڕۆیی نەکات لە تۆڵەسەندنەوەدا (ئەگەر عەفووی کرد پاش ئەوە نەچێت تۆڵەی لێ بسەنێتەوە، وە ئەگەر کوشتیەوە بە جوانترین شێوە بیکوژێتەوە و ڕازی بێت بە بڕیاری خوا هەرچۆنێک بێت) چونکە بەڕاستی ئەو (خاوەنە) یارمەتیدراوە} [الإسراء:٣٣].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا} واتە: {وە کەسانێکن کە لەگەڵ خوادا ناپەرستن هیچ پەرستراوێکی

تر و ناکوژن هیچ کەسێک کە خوا کوشتنی ئەوی یاساغ و(حەرام) کردووە مەگەر بەهەق و ڕەوا نەبێت وە زینا وداوێن پیسی ناکەن وە هەر کەسێک ئەو تاوانانە بکات (کە باسکران) سزاکەی وەردەگرێت} [الفرقان:٦٨].

ئاینی ئیسلام نانەوەی ئاژاوە وپشێوەی وخراپەکاری (فەسادی) لەسەر زەویدا حەرامکردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا} واتە: {خراپەکاری مەکەن (مەنێنەوە) لەسەر زەویدا پاش ئەوەی کە خوا چاکی کردووە} [الأعراف:٥٦].

خوای گەورە سەبارەت بە گفتوگۆی شوعەیب -علیه السلام- لەگەڵ قەومەکەی لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە شوعەیب -علیه السلام- فەرموویەتی: {يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ} واتە: {ئەی گەلەکەم بەتەنها خودا بپەرستن هیچ پەرستراوێکتان نییە بێجگە لە ئەو؛ بێگومان لە لایەن پەروەردگارتانەوە بەڵگە وموعجیزەیەکی ڕوون وئاشکراتان بۆ هاتووە کەواتە لە پێوانە وکێشانەتان دا ڕێک وڕاست بن ولە شتومەکی خەڵکی کەم مەکەنەوە (بە دزی) ولە زەویدا خراپەکاری مەنێنەوە (مەکەن) لە پاش چاکردنی ئەوەی باسکرا چاکترە بۆتان ئەگەر ئێوە ئیماندارن} [الأعراف: ٨٥].

وئاینی ئیسلام سیحر کردنی بە هەموو شێوەیەک لە شێوەکان حەرامکردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا

صَنَعُوٓاْ إِنَّمَا صَنَعُواْ كَيۡدُ سَٰحِرٖۖ وَلَا يُفۡلِحُ ٱلسَّاحِرُ حَيۡثُ أَتَىٰ} واتە: {ئەوەی لەدەستی ڕاستتدایە (کە گۆچانەکەتە) فڕێی بدە هەرچی (جادوو) ئەوان کردوویانە قوتی دەدات (هەڵی دەلوشێت) بێگومان ئەوەی ئەوانە کردوویانە تەنها فڕوفێڵی جادووگەرە جادووگەریش سەرکەوتوو نابێت لەهەر کوێوە هاتبێت و(هەرچی بکات)} [طه:٦٩].

وپێغەمبەری خودا -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «خۆتان بپارێزن لە حەوت تاوانە وێرانکەر و لەناوبەرەکە، ووتیان: ئەی پێغەمبەری خودا، ئەوانە چین؟ فەرمووی: شیرک وهاوبەشدانان بۆ خوای گەورە، وسیحرکردن، وکوشتنی نەفسێک کە خوای گەورە حەرامی کردووە بکوژرێت مەگەر بە هەق ومافی خۆی نەبێت، وخواردنی ڕیبا (سوو)، خواردنی ماڵی یەتیم، وڕاکردن لە ڕۆژی جیهاددا (پشتکردنە گۆڕەپانی جەنگ وڕاکردن)، وتۆمەتی زینا هەڵواسین دژی ئافرەتە ئیماندارە داوێن پاکە بێئاگاکان*». *(بێئاگاکان: تاوانی بوهتانکردن دژی پیاوە ئیماندارە داوێن پاکەکانیش دەگرێتەوە، ولەوەیە هۆکاری ئەوە بێت لێرەدا پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- باسی پیاوی نەکردووە چونکە بە زۆری بوهتانی داوێن پیسی دەدرێتە پاڵ ئافرەتان) [صحيح البخاري: ٦٨٥٧].

ئاینی ئیسلام تاوان وخراپەکارییە نهێنی وئاشکراکانی حەرامکردووە وەکو زینا ونێربازی وپێشووتر لە سەرەتای ئەم بڕگەیەدا ئەو ئایەتانە باسکرا کە بەڵگەن لەسەر حەرامبوونی ئەم کارە قێزەوەنانە.

هەروەها ئاینی ئیسلام ڕیبای (سووی) حەرامکردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ (٢٧٨) ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان هێناوە (بە خودا) لە خودا بترسن و وازبهێنن لە پاشماوەی ڕیبا (سوو) ئەگەر ئێوە بڕوادارن (٢٧٨) فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ (٢٧٩) واتە: ئەمجا ئەگەر دەستتان لێهەڵنەگرت کەواتە بزانن وئاگادار بن جەنگ لەگەڵ خودا وپێغەمبەرەکەی ڕادەگەیەنن وئەگەر پەشیمان بوونەوە ئەوا تەنها سەرمایەکانتان بۆ ئێوەیە نە ستەم بکەن (لە خەڵکی) ونە ستەمتان لێدەکرێت (٢٧٩)} [البقرة:٢٧٨-٢٧٩].

خوای گەورە هەڕەشەی جەنگی نەکردووە بەرامبەر تاوانەکانی تر هێندەی هەڕەشە کردن بەرامبەر ئەو کەسەی مامەڵە بە ڕیبا (سوو) دەکات؛ چونکە مامەڵە کردن بە ڕیبا هۆکاری تیاچوونی دینداری و وڵاتەکان وپارە وسامان ونەفسەکانە. وئاینی ئیسلام خواردنەوەی گۆشتی ئاژەڵی مردارەوە بوو وخواردنەوەی خوێن، وخواردنی گۆشتی بەراز وئەو گۆشتانەی حەرامکردووە کە بۆ بتەکان سەربڕدراون؛ لەگەڵ هەندێک گۆشتی تر کە لەم ئایەتە پیرۆزەدا باسکراوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ} واتە: {لەسەرتان یاساغ کراوە -قەدەغە کراوە- (گۆشتی) مردارەوە بوو

وخوێن وگۆشـتی بەراز و ئەو ئاژەڵەی لەکاتی سـەر بڕیندا ناوی جگە لە خوای لەسـەر هێنرا بێت و ئاژەڵی خنکاو (و خنکێنراو) و ئەوەی کە لێی درابێت تا گیانی دەرچووبێت وئەوەی لە بەرزی کەوتبێتە خوارەوە ومرد بێـت وقۆچ لێـدراو (کە بەو قۆچ لێـدانە مردبێـت) وئەوەی دڕنـدە لێی خواردبێت بێجگە لە ئەوەی (پێش مردن) سـەرتان بڕی بێت هەروەها (یاسـاغ کراوە لەسـەرتان) ئەو ئاژەڵەی لەسـەر نێب* یان لەو شـوێنانەدا سـەربڕابێت کە هـانا وهـاوار دەبن بۆ جگە لە خودا و داواکردنی بەش بەخت (و نیاز گرتنەوە) بە تیروپشـک (کە هەموو جۆرە یانێیب وفڕێدانی زار وفـاڵگرتنەوە وقـاوە گرتنەوە وبورجەکـان وهـاوشـێوەی ئەمـانە دەگرێتەوە) (ئەنجـامـدانی) ئەمـانە هەمووی لە فەرمـان دەرچوون و تـاوانە} *(نێـب: چەنـد بەردێـک بوون لە دەوری کەعبە بەپیرۆز سـەیر دەکران و لەلایاندا ئاژەڵیان سەر دەبڕی) [المائدة:٣].

ئاینی ئیسلام خواردنەوەی مەی (سەرخۆشکەرەکان) وهەموو شـتە پیس وبۆگەنەکانی حەرامکردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّـيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٩٠) ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە بێگومان مەی (سەرخۆشکەرەکان) و قومار و ئەو بەردانەی کە کراون بە بـت و ئەو پـارچە دارانەی (کە بەکـاردەهێنرێن بۆ دیـاریکردنی بەش و چارەنووس) ئەوانە پیسن و لە کردەوەی شـەیتانن کەواتە دوورکەونەوە لێی بۆ ئەوەی ڕزگـارتـان بێـت (٩٠) إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّـيْطَانُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِـرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ

الصَّــلَاةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ (٩١) بێگومان شــەیتان هەر ئەوەی دەوێت کە دوژمـنـایەتـی و کـینـە و ڕق بـخـاتە نـێـوانـتـانەوە بەهـۆی مەی (ســەرخۆشــکەرەکان) و قومارەوە وە ڕێگریتان بکات لە یادی خودا و لە نوێژ کردن دەی ئایا ئێوە وازدەهێنن (لەو خراپانە)؟ (٩١)} [المائدة:٩٠-٩١].

پێشــتر ڕوونکرایەوە لە بڕگەی ژمارە (٣١) کە خوای گەورە باســی ئەوە دەکات لە ســیفاتەکانی پێغەمبەر -صــلی الله علیه وســلم- لە تەوراتدا ئەوەیە کە شــتە پیســەکانیان لەســەر حەرام وقەدەغە دەکات، خوای گەورە دەفەرموێـت: {الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُــولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَـهُ مَكْتُوبًـا عِنـدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيـلِ يَـأْمُرُهُم بِـالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَــعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَـانَـتْ عَلَيْهِمْ} واتە: {(ئەم ڕەحمەتەی پەروەردگار) بۆ ئەوانەیە کە شوێن (پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم-) دەکەون کە پێغەمبەرێکی نەخوێنـدەوارە و (لەلایەن پەروەردگـارەوە هاتووە) ئەو کەســە (پێغەمبەرێکە ئەهلی کتێب ســیفەتەکانی دەزانن ودەیناســن) چونکە بە نووسراوی لایـانە لە تەورات و ئینجیلـدا کە فەرمانیان پێ دەکات بە چاکە و ڕێگرییان لێ دەکات لە خراپە وشــتە پاکەکانیان بۆ حەڵاڵ دەکات وشــتە پیســەکانیان لێ حەرام (قەدەغە) دەکات و بارە قورس وگرانەکان وئەو کۆت و زنجیرانەش کە بەسەریانەوە بوون لەسەریان لای دەبات} [الأعراف:١٥٧].

ئـاینی ئیسـلام خواردنی مـاڵی هەتیو (یەتیمی) حەرامکردووە، خوای گەورە دەفەرموێـت: {وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا} واتە: {بیدەنەوە بە هەتیوان (دوای باڵغ بونیان) ماڵ و سـامانیان وە پیس (لە ماڵی خۆتان) مەگۆڕنەوە بە پاک (لە ماڵی ئەوان) وە ماڵەکانیان مەخۆن لەگەڵ مـاڵەکـانی خۆتـان بێگومـان ئەو خواردنە گونـاهێکی گەورەیە} [النسـاء:٢]. وپەروەردگار دەفەرموێت: {إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا} واتە: {بەڕاستی ئەو کەسـانەی کە ماڵی هەتیوەکان دەخۆن بەسـتەم و نارەوا بەڕاسـتی ئەوانە بەس لە سکی خۆیان ئاگر دەخۆن وە لەمەوپاش دەچنە ئاگرێکی بەتین و هەڵگیرساوەوە} [النساء:١٠].

ئاینی ئیسـلام فێڵکردنی لە کێشـان وتەرازوودا حەرامکردووە، خوای گەورە دەفەرموێـت: {وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ (١) هـاوار وتیـاچوون بۆ تەرازوو بازان (١) الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (٢) ئەوانەی کە کـاتێـك پێوانە بکەن (بۆ خۆیـان) لەسـەر (مـاڵی) خەڵکی بەتەواوی وەریدەگرن (٢) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ (٣) بەڵام کاتێك بۆیان پێوانە یـان کێشـانە بکەن کەمیـان پێدەدەن (٣) أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ (٤) ئـایا ئەوانە نـازانن کە بێگومـان زینـدوو دەکرێنەوە؟! (٤) [المطففين:١-٤].

ئـاینی ئیسـلام پچڕانـدنی پەیوەنـدی خزمـایەتی حەرامکردووە وپێشتر باسی ئەمە کرا لە بڕگەی ژمارە (٣١) وئەو ئایەت وفەرموودانەش

باسکرا لەسەر ئەم بابەتە، وپێغەمبەران -علیهم السلام- هەموویان کۆکن لەسەر حەرامکردنی ئەم قەدەغەکراوانە.

٣٥. ئاینی ئیسلام بە شێوەیەکی گشتی نەهی لە هەموو ڕەوشتێکی خراپ وناشیرین دەکات وەکو درۆ وفێڵ وستەم وخیانەت و(پیلانگێڕی شەڕ وخراپە) ودزی وستەم ودەستدرێژی وهەموو ڕەوشتێکی چەوت وپیس وبۆگەنی تر.

ئاینی ئیسلام بە شێوەیەکی گشتی نەهی لە ڕەوشتە خراپ وناشیرینەکان دەکات، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَا تُصَعِّرۡ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمۡشِ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَرَحًا إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخۡتَالٖ فَخُورٖ} واتە: {ڕوو لە خەڵك وەرمەگێڕە وبە فیزەوە مەڕۆ بە سەر زەویدا چونکە بەڕاستی خوا هیچ خۆبەزلزان وشانازیکەرێکی خۆشناوێت} [لقمان:١٨].

وپێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «ئەو کەسەی لە لای من خۆشەویسترە ولە دانیشتنی من نزیکترە لە ڕۆژی قیامەتدا -لە بەهەشتدا-؛ ئەو کەسەتانە کە جوانترین ڕەوشتی هەیە، وئەوەی زیاتر ڕقم لێیەتی ولە دانیشتنی من دوورتر دەبێت لە ڕۆژی قیامەتدا (ئەم جۆرە کەسانەن): [سەرسارەکان] ئەوانەی زۆر قسە دەکەن -بە بێ سوود-، و [موتەشەدیقەکان] ئەوانەی قسە فراوان وقووڵ دەکەن بە ناهەق (بۆ گاڵتە کردن بە خەڵکی)، و[موتەفەیقیهەکان]» ووتیان: ئەی پێغەمبەری خودا [سەرسارەکان] و[موتەشەدیقەکانمان] زانی، ئەی

[موتەفەیقیهەکان] کێن؟، -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «ئەوانەی خۆبەگەورەزانن». [السلسلة الصحيحة: ٧٩١].

ئیسلام نەهی دەکات لە درۆکردن، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي مَنۡ هُوَ مُسۡرِفٞ كَذَّابٞ} واتە: {بێگومان خوا ڕێنمونی کەسێک ناکات کە زێدەڕۆ و درۆزن بێت} [غافر:٢٨]. وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «وئاگاداری درۆ کردن بن، چونکە درۆ کردن ڕێنیشاندەرە بەرەو خراپەکاری، وخراپەکاری ڕێنیشاندەرە بەرەو دۆزەخ، وکەسێک درۆزنە وبەردەوام بەدوای درۆدا دەگەڕێت؛ هەتا لای خوای گەورە بە درۆزن لە قەڵەم دەدرێت». [صحيح مسلم: ٢٦٠٧]. وهەروەها -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «نیشانەکانی کەسی مونافیق (دوو ڕوو) سیانن: ئەگەر قسە بکات؛ درۆ دەکات، وئەگەر پەیمان بدات؛ پەیمانەکە دەشکێنێت، وئەگەر سپاردەیەکی (ئەمانەتێکی) پێ بسپێردرێت؛ خیانەت لە پاراستنی سپاردەکە دەکات». [صحيح البخاري: ٦٠٩٥].

ئاینی ئیسلام نەهی لە غەش وفێڵکردن دەکات، ولە فەرموودەیەکدا هاتووە: «پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- بە لە لای هەندێک خۆراکی دانراودا تێپەڕ بوو ودەستی خستە نێو خۆراکەکەوە ودەستی تەڕی بەرکەوت، وفەرمووی: «ئەمە چییە ئەی خاوەنی خۆراکەکە -فرۆشیاری خۆراکەکە-؟» ووتی: ئەمە باران لێی داوە ئەی پێغەمبەری خودا، فەرمووی: «ئەی بۆچی نایکەیتە سەرەوەی

خۆراکەکە بۆ ئەوەی خەڵکی ببینێت، ئەوەی فێڵ -غەش- بکات لە من نییە» [صحيح مسلم: ١٠٢].

ئاینی ئیسلام نەهی لە ناپاکی وخیانەتکاری وفێڵکردن دەکات، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ } واتە: {ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە ناپاکی مەکەن لەگەڵ خودا و پێغەمبەردا -صلى الله عليه وسلم- وناپاکی مەکەن لە سپاردەکانی ناو خۆتان لە کاتێکدا کە ئێوە دەزانن (ناپاکیە)} [الأنفال:٢٧]. وهەروەها پەروەردگار دەفەرموێت: {ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلۡمِيثَٰقَ} واتە: {ئەوانەی کە پەیمانی خودا دەبەنە سەر وبەڵێن ناشکێنن وهەڵی ناوەشێننەوە} [الرعد:٢٠].

ئەگەر سوپاکان دەربچوونایە بۆ جیهاد کردن؛ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- پێیانی دەفەرموو: «غەزا (هەڵمەتی ڕزگاری کردن) ئەنجامبدەن، ودزی مەکەن لە دەستکەوتەکانی جەنگ، وخیانەت مەکەن، ولاشەی مردووەکان مەشێوێنن، ومنداڵەکان مەکوژن» [صحيح مسلم: ١٧٣١].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەرکەسێک ئەم چوار سیفەتەی تێدا بێت ئەوا مونافیقێکی (دوو ڕوویەکی) تەواوە، و هەرکەسێک یەکێک لەم سیفەتانەی تێدا بێت ئەوا سیفاتێکی مونافیقێتی تێدایە هەتاوەکو وازی لێدەهێنێت -واز لەم سیفەتە ناشیرینە دەهێنێت-: (سیفەتەکان): ئەگەر سپاردەی

(ئەمانەتی) پێ بسپێردرێت خیانەتی لێدەکات، وئەگەر قسە بکات درۆ دەکات، وئەگەر پەیمان بدات دەیشکێنێت وخیانەت دەکات، وئەگەر تووشی گفتوگۆ وناکۆکی ببێت ئەوا لە ڕاستی لادەدات -ستەم لە بەرامبەر دەکات-» [صحيح البخاري: ٣٤]،

ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لە حەسوودی (ئیرەیی)، خوای گەورە دەفەرموێت: {أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا} واته: {یان ئێرەیی (حەسوودی) دەبەن بە خەڵکی؟ لەسەر ئەوەی خوا پێی بەخشیوون (کە پێغەمبەرێتیە) لە فەزڵ و بەهرەی خۆی ئەوە بێگومان داومانە بە نەوەی ئیبراهیم کتێب و پێغەمبەرێتی هەروەها پێمان بەخشین دەسەڵاتێکی گەورە} [النساء:٥٤].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} واته: {زۆر لە خاوەن کتێبەکان (گاوڕ وجولەکەکان) ئاواتە خوازن کە ئێوە بێباوەڕ بن، دوای باوەڕ هێنانتان لەبەر حەسودییەک کە لە دەرونیانەوەیە (ئەمەش) دوای ئەوەی کە ڕاستیەکەیان بۆ ڕوون بووەتەوە بەڵام ئێوە لێیان خۆش بن و چاو پۆشیان لێ بکەن تا خوا فەرمانی خۆی دەنێرێت بێگومان خوا بە دەسەڵاتە بەسەر هەموو شتێکدا} [البقرة:١٠٩].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «دەرد ونەخۆشی ئومەتەکانی پێشووتر بەرەبەرە خۆی دەخشێنێت بەرەو

لاتان: حەســوودی ورق لێبوون -کینەیی- ئەمە تاشــێنەرە ناڵێم موو دەتاشـێت بەڵکو دینداری دەتاشـێت -نایهێڵێـــت-، سـوێند بە ئەوەی نەفســی من بەدەســتە ناچنە بەهەشــتەوە هەتاوەکو ئیمان (باوەڕ) نەهێنن وئیمان نـاهێنن هەتـاوەکو یەکترتـان خۆش دەوێـت، ئـایـا شــتێکتـان پـێ بـڵێم کە ئەمە دەهێنێتە دی وجێگیری دەکـات؟ سەلامکردن لە نێوانتاندا بڵاو بکەنەوە» [سنن الترمذي: ٢٥١٠].

ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لە پیلانی شەڕ وخراپ، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ} واتە: {بەو شێوەیە لە هەموو شـارێکدا گەورەترینی تاوانباریمان کرد (بە دەسـەڵاتدار) بۆ ئەوەی پیلان و فێڵ بکەن لەو شــارانەدا وە فێـڵ وپیلان نـاکەن (لە کەس) بێجگە لە خۆیان بەڵام ئەوان هەستی پـێ ناکەن} [الأنعام:١٢٣].

خوای گەورە بـاســی ئەوە دەکـات کە جولەکەکـان هەوڵیـانـدا بۆ ئەوەی مەسیح (عیسا) -عليه السلام- بکوژن وپیلانیان بۆی گێڕا؛ بەڵام خوای گەورە پیلانی بۆ ئەوان دانـا، پەروەردگـار ڕوونیکردەوە کە پیلانی شــەڕ وخـراپە تەنـهـا بـۆ پـیـلانـدارێـژەرەکە دەگەڕێتەوە، خـوای گەورە دەفەرموێت: {فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (٥٢) ئەمجا کاتێک کە عیســا هەســتی کرد بە بێباوەڕی گەلەکەی ووتی: کێ لەگەڵ مندا دینی خوا ســەردەخات هاوەڵانی (حەوارییەکانی) ووتیان ئێمە ســەرخەری ئاینی خوداین بڕوامان بە خوا هێناوە و تۆ ئەی عیســا

شــاهێد بە کە ئێمە گوێڕایەڵ وملکەچی ئەوین (٥٢) رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُــولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّــاهِدِينَ (٥٣) ئەی پەروەردگارمان ئێمە بـاوەڕمـان هێنـا بەوەی کە نـاردووتەتە خـوارەوە, وە شــوێنکەوتەی پێغەمبەری تۆین؛ خوایە ناومان بنووســە (بمانژمێرە) لەگەڵ بڕوادارانی (یەکتـاپەرســت) دا (٥٣) وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّـهُ ۖ وَاللَّـهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ (٥٤) (جولەکەکان) پیلانیان گێڕا (بۆ کوشــتنی عیســا) خوداش لە بەرانبەردا پیلانی لێ گێڕان وە خواش چاکترین پیلان گێرە (لە بەرانبەر پیلان گێڕاندا بۆ پووچەڵکردنەوەی فڕوفێڵەکانیان) (٥٤) إِذْ قَالَ اللَّـهُ يَا عِيسَــــــىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (٥٥) (بیهێنەرەوە یـادت) کـاتێـک خـوا فەرمووی ئەی عیســـا من تـۆ دەبەمەوە و بەرزت دەکەمەوە بـۆ لای خـۆم وە پـاک کەرەوەی تۆم لە (هـاودەمی) ئەوانەی کە بێبـاوەڕ بوون وە پەیڕەوانی (ڕاســتەقینەی) تۆ بەرز دەکەمەوە بەســەر بێبڕواکاندا هەتا ڕۆژی دوایی پاشـــان گەڕانەوەتـان بۆ لای منە ئەمجا بڕیار دەدەم لە نێوانتـاندا لەو شتانەی کە تیایاندا جیاواز وناکۆکن (٥٥)} [آل عمران:٥٢-٥٥].

خوای گەورە باسی ئەوە دەکات کە قەومی پێغەمبەر ساڵح -عليه السلام- پیلانیان بۆی دانا و ویستیان بیکوژن بەڵام خوای گەورە پیلانی بۆ ئەوان دانا و لەناویانی برد وهەموو قەومەکە تیاچوون، پەروەردگار دەفەرموێت: {قَالُوا تَقَاسَــمُوا بِاللَّـهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَــهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَــادِقُونَ (٤٩) ووتیان (بە یەکتری) ســوێند

بخۆن بە خوا کە بە شەودا هێرش دەکەینە سەر ماڵ و خێزانی (ساڵح و هەموویان لەناو دەبەین) لە پاشان دەڵێین بە کەسوکاری (ساڵح) ئێمە ئاگامان لە کوشتن و تیاچوونی خێزانی ئەو نییە وبێگومان ڕاستیش دەکەین (٤٩) وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (٥٠) ئەوان پیلانی نەخشەیان دارشت بە پیلاندانێکی خراپ (بۆ کوشتنی ساڵح) ئێمەش (لە بەرامبەر پیلانی ئەواندا) پیلانمان گێڕا (بۆ لەناو بردنیان) بە پیلانگێڕانێکی بەهێز لە کاتێکدا ئەوان هەستیان نەدەکرد (٥٠) فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ (٥١) ئەمجا سەرنج بدە سەرەنجامی پیلانی ئەوان چی لێهات چۆن ئێمە ئەوان وقەومەکەیانمان هەموو پێکەوە لەناو برد (٥١)} [النمل:٤٩-٥١].

ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لە دزی کردن، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «زیناکەر کاتێک زینا دەکات ئیماندار نییە، ودز کاتێک دزی دەکات ئیماندار نییە، ومەی خۆر -ئارەق خۆر- ئیماندار نییە لە کاتی مەی -سەرخۆشکەر- خواردنەوە، بەڵام لە پاشاندا -لە پاش ئەم تاوانانە- دەرفەت هەیە بۆ تەوبە کردن» [صحيح البخاري: ٦٨١٠].

ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لە دەستدرێژی وسنوور تێپەڕاندن وستەمکردن، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ} واتە: {بەڕاستی خوا فەرمان دەدات بە دادگەری و بە چاکە و بە بەخشین بە خزم و خوێش وە (خوا) ڕێگری دەکات لە داوێن پیسی و

خراپە و دەستدرێژی ئامۆژگاریتان دەکات بۆ ئەوەی پەند وەرگرن و بیربکەنەوە} [النحل:٩٠]. وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «خوای گەورە وەحی بۆ ناردووم بەوەی کە سادە بن (-متواضع- بن) بۆ ئەوەی هیچ کەسێک ستەم لە کەسێکی تر نەکات وهیچ کەسێک شانازی بەسەر کەسێکی تروەوە نەکات». [صحيح أبي داود: ٤٨٩٥].

ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لە ستەمکردن بەشێوەیەکی گشتی، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ} واتە: {بێگومان خوا ستەمکارانی خۆش ناوێت} [آل عمران:٥٧]. وهەروەها دەفەرموێت: {إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ} واتە: {بەڕاستی ستەمکاران ڕزگاریان نابێت} [الأنعام:٢١]. وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمَۢا} واتە: {وە ئامادەی کردووە بۆ ستەمکاران سزای سەخت} [الإنسان:٣١]. وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «سێ کۆمەڵ نزاکانیان ڕەت ناکرێتەوە: پێشەوایەکی (دەسەڵاتدارێکی) دادپەوەر، وکەسی ڕۆژووگر هەتاوەکو ڕۆژووەکەی دەشکێنێت، ونزای ستەملێکراو کە نزاکەی لەسەر هەورەکان هەڵدەگیرێت ودەرگاکانی ئاسمانی بۆ دەکرێتەوە وپەروەردگاری بەرز وشکۆدار دەفەرموێت: سوێند بە عیزەت وشکۆداریم سەرت دەخەم ئەگەر پاش ماوەیەکیش بێت». [أخرجه مسلم: (٢٧٤٩)، والترمذي: (٢٥٢٦)، وأحمد: (٨٠٤٣)].

کاتێک پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- موعازی نارد بۆ یەمەن، پێی فەرمووو: « وئاگاداری نزای ستەملێکراو بە چونکە لە نێوان ئەو وخوادا هیچ پەردەیەک نییە». [صحيح البخاري: ١٤٩٦]، و -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەرکەسێک ستەم لە پەیمانپێدراوێک -موعاهیدێک- بکات یان مافی بخوات یان ئەرکێک بخاتە سەری کە لە توانایدا نەبێت یان شتێکی لێ ببات بە بێ ئەوەی خۆی ڕازی بێت؛ ئەوا من ڕووبەڕووی ئەو کەسە دەوەستمەوە لە ڕۆژی قیامەتدا» [سنن أبي داود: ٣٠٥٢].

ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لە هەموو ڕەوشتێکی ناشیرین وپیس وخراپ وهەروەها نەهی دەکات لە هەموو مامەڵەیەکی ستەمکارانە.

٣٦. ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لەو مامەڵە داراییانەی کە ڕیبا (سوو) یان غەرەرە -مەترسیە یان قوماراوییە، یان نەزانینی سەرەنجام یان پارە یان کاتە-، یان ستەم، یان فێڵیان تێدایە، یان هۆکارە بۆ تووشبوون بە زیان وکارەساتی گشتی بۆ سەر کۆمەڵگا وگەل وتاکەکان.

ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لەو مامەڵە داراییانەی کە ڕیبا (سوو) یان زیان یان ستەم یان فێڵیان تێدایە، یان هۆکارە بۆ تووشبوون بە زیان وکارەساتی گشتی بۆ سەر کۆمەڵگا وگەل وتاکەکان. وپێشتر ئەو ئایەت وفەرموودانە باسکرا کە ڕیبا وستەم وفێڵکردن -غەش- وخراپەکاری نانەوە لەسەر زەویدا حەرام دەکەن، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا} واتە: {وکەسانێك کە ئازاری پیاوان وئافرەتانی ئیماندار دەدەن بە بێ ئەوەی هیچ تاوانێکیان کردبێت ئەوە بەڕاستی ئەوانە بوهتان وتاوانێکی ئاشکرایان گرتۆتە ئەستۆ} [الأحزاب:٥٨].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {مَّنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ} واتە: {هەرکەسێك کاری چاکە بکات (قازانجەکەی) بۆ خۆیەتی هەر کەسیش خراپە بکات (زیانەکەی) بۆ خۆیەتی وپەروەردگارت ستەم لە بەندەکانی ناکات} [فصلت:٤٦].

ولە سونەتدا هاتووە: «پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- بڕیار وحوکمی داوە لەسەر ئەوەی: « لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ» واتە: «زیان بە خۆتان و بە یەکتر مەگەیەنن، جا بە ئەنقەست یان بەبێ ئەنقەست

بێت» [سنن أبي داود]، و -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەوەی باوەڕی بە خودا وڕۆژی دوایی هەیە؛ ئەوا با ڕێز لە دراوسێکەی بگرێت، ئەوەی باوەڕی بە خودا وڕۆژی دوایی هەیە؛ ئەوا با ڕێز لە میوانەکەی بگرێت، ئەوەی باوەڕی بە خودا وڕۆژی دوایی هەیە؛ ئەوا با قسەی خێر بکات یان بێدەنگ بێت»، ولە گێڕانەوەیەکدا: «-ئەوەی باوەڕی بە خودا وڕۆژی دوایی هەیە-؛ ئەوا با چاکەکار بێت بەرامبەر دراوسێکەی» [صحيح مسلم: ٤٧].

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئافرەتێک سزا درا وچووە دۆزەخەوە بەهۆی پشیلەیەکەوە چونکە بەندی دەکرد هەتاوەکو پشیلەکە مرد، نە خواردن وخواردنەوەی پێدا ونە هێشتی بۆ خۆی لە شتی سەر زەوی بخوات». [صحيح البخاري: ٣٤٨٢].

ئەمە سزای کەسێکە کە ئازاری پشیلەیەک بدات؛ ئەی چی سەبارەت بە کەسێک کە ببێتە هۆی ئازاردنی خەڵکی بێ تاوان، ئیبن عومەر -ڕەزای خوایان لێبێت- دەڵێت: پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- چووە سەر مینبەر وبە دەنگێکی بەرز قسەی کرد، وفەرمووی: «ئەی ئەوانەی کە بە زمان مسوڵمان بوون وئیمان نەچوونە نێو دڵتان؛ ئازاری مسوڵمانان مەدەن وجنێویان پێمەدەن وشوێنی کەموکورتی وعەیبەکانیان مەکەون، چونکە ئەوەی شوێن عەیبە وکەموکورتی برای مسوڵمانی بکەوێت ؛ ئەوا خودا شوێنی عەیبەی ئەو دەکەوێت وئەوەیشی خودا شوێنی عەیبەی بکەوێت ئەوا ئابڕووی دەبات ئەگەر لە نێو ماڵەکەی خۆیشیدا بێت»، گێڕەرەوەی فەرموودەکە دەڵێت:

ڕۆژێکیان ئیبن عومەر سـەیری کەعبەی کرد و ووتی: «چەندێك مەزنی وچەنـدێـك ڕێزلێگیراویـت بەڵام ئیمانـدار ڕێزی لە تۆ گەورەترە لە لای خودا» [أخرجه الترمذي: (٢٠٣٢)، وابن حبان: (٥٧٦٣)].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەوەی باوەڕی بە خودا وڕۆژی دوایی هەیە؛ ئەوا با ئازاری دراوسـێکەی نەدات، ئەوەی بـاوەڕی بە خودا وڕۆژی دوایی هەیە؛ ئەوا بـا ڕێز لە میوانەکەی بگرێت، ئەوەی باوەڕی بە خودا وڕۆژی دوایی هەیە؛ ئەوا با قسـەی خێر بکات یان بێدەنگ بێت». [صحيح البخاري: ٦٠١٨].

وله ئەبی هورەیرەوە -ڕەزای خوای لێبێـت- کە پێغەمبەری خودا -صـلى الله عليه وسـلم- دەفەرموێت: «ئایا دەزانن کەسـی مایەپووچ (موفلیس) کێیە؟»، ووتیان: کەسـی مایەپووچ لە نێوانماندا ئەوەیە کە هیچ پارە وموڵکێکی نییە. -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «کەسی مایەپووچ (موفلیس) ئەو کەسەیە لە نێو ئومەتەکەم کە ڕۆژی قیامەت دێت ونوێژ وڕۆژوو وزەکاتی ئەنجامداوە، بەڵام بە ناهەق: جوێنی داوە، وتۆمەتی هەڵواسـیوە، وپـارەی خەڵکی خواردووە، وخوێنی خەڵکی ڕشتووە، ولە خەڵکی داوە، ئەوانەی ستەمی لێیان کردووە لە چاکەکانی دەدرێت پێیان، کاتێک چاکەی نامێنیت پێش ئەوەی دادەپەروەری بە تەواوی جێبەجێبکرێـت خراپەکـانی ئەو سـتەملێکراوانە فڕێ دەدرێتە سـەری، پاشـان فڕێ دەدرێتە نێو دۆزەخ». [أخرجه مسـلم: (٢٥٨١)، والترمذي: (٢٤١٨)، وأحمد: (٨٠٢٩)].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «لەسەر ڕێگاوبانێک لقە دارێک هەبوو ئازاری خەڵکی دەدات، پیاوێک ئەم لقە دارەی لابرد؛ بەهۆی ئەم کردەوەیەوە چووە نێو بەهەشتەوە» [أخرجه البخاري: (٦٥٢)، ومسلم: (١٩١٤)، وابن ماجه: (٣٦٨٢)، وأحمد: (١٠٤٣٢)]، لابردنی لقە دارێک هۆکاری چوونە بەهەشتە؛ ئەی چی سەبارەت بەو ئەو کەسەی هۆکاری هیدایەتدانی خەڵکیە وناخۆش وئازارەکانیان لەسەر لادەبات. وبە پێچەوانەوەشەوە دانانی لقە دارێک بۆ ئازاردانی خەڵکی لەوەیە هۆکاری چوونە دۆزەخ بێت؛ چ جای ئەو کەسەی خەریکی بڵاوکردنەوەی کوفر وتاوانە بۆ ئەوەی خەڵکی بەرەو دۆزەخ ببات.

٣٧. یەکێک لە ئامانجەکانی شەریعەتی ئیسلام بریتیە لە پاراستنی ئەقڵ وحەرامکردن وقەدەغەکردنی هەرشتێک ببێتە هۆی تێکچوون ونەمانی ئەقڵ وهۆش وەکو مەی خواردنەوە (خواردنەوەی سەرخۆشکەرەکان)، ئیسلام ئاینی وەکو ڕۆشنکەرەوەی ڕێبازی ئەقڵ ناساندووە؛ بۆ ئەوەی مرۆڤ خودا بپەرستێت بە چاوڕۆشنی وزانستەوە، وشەریعەتی ئیسلام باسی ئەقڵ وهۆشی بە مەزن داناوە وهەبوونی ئەقڵ وهۆشی بە مەرج داناوە بۆ واجب بوونی ئەرکە شەرعییەکان (تەکلیفە شەرعییەکان)، وئەقڵی ئازاد کرد لە کۆت وزنجیری خوڕافیات وبت پەرستی، لە ئاینی ئیسلامدا هیچ نهێنی وحوکمێک نییە کە تایبەت بێت بە چینێکی دیاریکراو جیا لە چینەکانی تر، وهەموو حوکم وشەریعەت ویاساکانی ئاینی ئیسلام ئەقڵی سەلامەت وتەندروست قبوڵی دەکات ودانی پێدا دەنێت، چونکە ئەم حوکمانە ئەوپەڕی دادپەروەری وحیکمەتیان تێدایە.

ئاینی ئیسلام هاتووە بۆ پاراستنی ئەقڵ، وباسی ئەقڵ وبیرکردنەوە وتێگەیشتنی بە بەرز وبڵند داناوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولاً} واتە: {بەڕاستی گوێ وچاو ودڵ هەموو ئەوانە (خاوەنەکانیان) بەرپرسیارن لێیان} [الإسراء:٣٦].

واجبە لەسەر مرۆڤ کە ئەقڵی بپارێزێت بۆیە ئاینی ئیسلام سەرخۆشکەرەکانی حەرامکردووە کە (مەی ومادده هۆشبەرەکان وهەرشتێک دەگرێتەوە کە ببێتە هۆی لەدەستدانی بیر وهۆش)،

وحەرامکردنی سەرخۆشکەرەکان لە بڕگەی ژمارە (٣٤)دا باسکرا وزۆر لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز بەم ڕستانە کۆتایی هاتووە: {لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} واتە: {بەڵكو ژیریتان بخەنە كار وبیربكەنەوە} [البقرة:٢٤٢]. وخوای گەورە دەفەرموێت: {وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} واتە: {وە ژیانی دونیا هیچ نییە بێجگە گاڵتە و سەرقاڵیی نەبێت وە بێگومان ماڵی دوا ڕۆژ چاکترە بۆ ئەوانەی خۆیان دەپارێزن و لە خوا دەترسن دەی ئایا بۆ ژیر نابن} [الأنعام:٣٢]. وپەروەردگار دەفەرموێت: { إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} واتە: {بەڕاستی ئێمە ناردومانەتە خوارەوە قورئانێک بە -زمانی- عەرەبی بۆ ئەوەی ژیربن ولێی تێبگەن} [یوسف:٢].

خوای گەورە ڕوونی کردووەتەوە کە هیدایەت وحیكمەت تەنها ئەوانەی ئاقڵ وژیرن سوودی لێدەبینن وتەنها ئەوانەن زیرەک وهۆشمەندەکان، خوای گەورە دەفەرموێت: {يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَن يَشَاءُ وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ} واتە: {دەیبەخشێت ژیری ودانایی بە هەرکەسێک کە بیەوێت و هەرکەسێک ژیری ودانایی پێدرابێت ئەوا بەڕاستی خێر وچاکەیەکی زۆری پێدراوە، زۆرینە پەند وەرناگرن تەنها خاوەن ژیری وهۆشمەندەکان نەبێت} [البقرة:٢٦٩].

بۆیە ئاینی ئیسلام بوونی ئەقڵی بە مەرج داناوە بۆ واجب بوونی ئەرکە شەرعییەکان -تەکلیفە شەرعییەکان-، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «پێنووسی تاوان نوسین لەسەر

سێ کۆمەڵ هەڵگیراوە : کەسی خەوتوو هەتا بەخەبەر دەبێتەوە، ومنداڵ هەتا باڵغ دەبێت، وکەسی شێت هەتا چاک دەبێتەوە (ئاقڵ دەبێتەوە)». [أخرجه البخاري:(٥٢٦٩)، وأبو داود: (٤٤٠٢)، والترمذي: (١٤٢٣)، والنسائي في السنن الكبرى: (٧٣٤٦)، وأحمد: (٩٥٦)، وابن ماجه: (٢٠٤٢)].

ئیسلام مرۆڤی ئازاد کرد لە کۆت وزنجیری خورافیات وبت پەرستی، وسەبارەت بە حاڵی ئومەتانی پێشوو کە دەستیانگرت بە خورافیات وەتدانەوەی ئەو هەقەی لایەن خوداوە هاتبوو ؛ خوای گەورە دەفەرموێت: {وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ} واتە: {هەروەها پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێکمان نەناردووە لە هیچ شارێکدا مەگەر خۆشگوزەرانەکان (دەوڵەمەندەکان)ی ووتویانە بەڕاستی ئێمە باوو باپیرانی خۆمان لەسەر ئاینێك بینیووە وە بەڕاستی ئێمە لەسەر ئاینی ئەوان دەڕۆین} [الزخرف:٢٣]. خوای گەورە سەبارەت بە گفتوگۆی ئیبراهیم -علیه السلام- لەگەڵ قەومەکەی لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کە ئیبراهیم -علیه السلام- فەرموویەتی: {مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ (٥٢) ئا ئەم پەیکەر و بتانە چین؟ کە ئێوە دەیان پەرستن (بە لایانەوە ماونەتەوە)؟ (٥٢) قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ (٥٣) -قەومەکەی- ووتیان: باوباپیرانمان بینیووە ئەمانەیان پەرستووە (٥٣)} [الأنبياء:٥٢-٥٣].

ئاینی ئیسلام هات وفەرمانی بە خەڵکی کرد کە واز بە بت پەرستی بهێنن ودەســت هەڵبگرن لەو شــتە خوڕافیاتانەی کە لە باوباپیرانەوە مـاوەتەوە، وفەرمـانی بەوە کرد کە دەبێـت مرۆڤ شــوێنی ڕێبـازی پێغەمبەران بکەوێت -علیهم الصلاة والسلام-.

لە ئاینی ئیســلامدا هیچ نهێنی وحوکمێک نییە کە تایبەت بێت بە چینێک لە خەڵکی جیا لە چینەکانی تر، عەلی کوڕی ئەبی تاڵیب -ڕەزای خوای لێبێـت- کە کوڕی مـامی پێغەمبەرە -صــلی اللە علیە وســلم- ومێردی فاتیمەی کچێتی پرسیاری لێکرا: ئایا پێغەمبەر -صلی اللە علیە وســلم- شــتێکی تایبەتی بە ئێوە وتووە (پیشــانداوە) کە بە خەڵکی نەوتبێت (پیشــان نەدابێت)؟ ئەویش (عەلی) ووتی: «هیچ شــتێکی بە تایبەت بۆ ئێمە نەوتووە (پیشــان نەداوە) کە بە خەڵکی تری نەووتبێت مەگەر ئەوە نەبێـت کە لە کێلانی شــمشــێرەکەمدایە»، گێڕەرەوەکە دەڵێـت: «پەڕەیەکی دەرهێنا کە تێیدا نووسرابوو: «نەفرەتی خودا لەو کەسـەی ئاژەڵ سـەردەبڕێت (قوربانی دەکات) لە پێناو کەس وشـتێک جگە لە خودا، ونەفرەتی خودا لەو کەسەی نیشانەکانی زەوی دەگۆڕێت (بۆ ئەوەی خـاکی کەسـێکی تر بۆ خۆی ببـات)، ونەفرەتی خودا لەو کەسەی نەفرەت لە دایک وباوکی دەکات، ونەفرەتی خودا لەو کەسەی کە پشـتیوانی بیدعەچییەک دەکات» [صـحیح مسـلم: ١٩٧٨]. هەموو حوکم ویـاســا وشــەریعەتەکانی ئـاینی ئیســلام؛ ئەقڵی دروســت وسـەلامەت پێی ڕازیە وبە لایەوە پەسـەندە، وئەم حوکمانە لە ئەوپەڕی دانایی وحیکمەت ودادپەروەریدان.

٣٨. ئەگەر شــوێنکەوتووانی ئـاینە پوچەڵەکـان درک نەکەن بەو دژیەکی وشتانەی لە ئاینە پوچەڵەکەدا هەیە کە ئەقڵی سەلامەت ڕەتی دەکاتەوە ؛ ئەوا پیاوانی ئاینەکە شــوێنکەوتووان بەوە هەڵدەخەڵەتێنن کە ئاین لە ســەرووەی ئەقڵە وئەقڵ بۆی نییە لە ئاین تێبگات ودرکی پێبکات، بەڵام ئیسـلام ئاینی وەکو ڕێگایەکی ڕۆشـنا بۆ ئەقڵ داناوە کە بەهۆیەوە ئەقڵ ڕێگا ومەبەســتی خۆی دەزانێت لەم ژیانەدا، وئـاینە پوچەڵەکان دەیانەوێت مرۆڤ واز لە ئەقڵی بهێنێت وشــوێنی ئەوان بکەوێت، بەڵام ئاینی ئیسلام دەیەوێت مرۆڤ هۆشـی بێتەوە وئەقڵی بەکاربهێنێت بۆ ئەوەی هەقیقەت وڕاســتیەکانی بۆ دەربکەوێت بەو شێوەیەی کە هەیە.

ئەگەر شــوێنـکەوتـووانی ئـاینە پـوچەڵەکـان درک نەکەن بەو دژیەکی وشتانەی کە لە ئاینە پوچەڵەکەدا هەیە ؛ کە ئەقڵی سـەلامەت ڕەتـی دەکـاتەوە، ئەوا پـیـاوانـی ئـایـنەکە شــوێـنـکەوتـووان بەوە هەڵدەخەڵەتێنن کە ئاین لە ســەرووەی ئەقڵە وئەقڵ بۆی نییە لە ئاین تێبگات ودرکی پێبکات، بەڵام ئیسـلام ئاینی وەکو ڕێگایەکی ڕۆشـنا بۆ ئەقڵ داناوە کە بەهۆیەوە ئەقڵ ڕێگا ومەبەســتی خۆی دەزانێت لەم ژیـانەدا، وئـاینە پوچەڵەکـان دەیـانەوێـت مرۆڤ واز لە ئەقـڵ بهێنێـت وشــوێنی ئەوان بکەوێت، وئاینی ئیســلام دەیەوێت مرۆڤ هۆشــی بێتەوە وئەقڵی بەکـاربهێنێـت بۆ ئەوەی هەقیقەت وڕاســتیەکـانی بۆ دەربکەوێـت بەو شــێـوەیەی کە هەیە، خـوای گەورە دەفەرموێـت: {وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ} واتە: {هەر بەو شێوەیەی کە ووتمان قورئانمان بۆ تۆ نارد (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) بە فەرمانی خۆمان کە تۆ نەتدەزانی کتێب وئیمان چییە بەڵام ئێمە ئەوەمان کردە ڕووناکیەك ڕێنمونی هەر کەسێکی پێ دەکەین کە بمانەوێت لە بەندەکانمان وە بەڕاستی تۆ (خەڵك) ڕێنمونی دەکەیت بۆ ڕێگای ڕاست} [الشورى:٥٢].

وەحی خودا بەڵگە ونیشانەی زۆری تێدایە کە ڕێنموێنی ئەقڵە سەلامەتەکان دەکات بۆ هەندێک هەقیقەت وڕاستی کە ئەقڵ حەز دەکات بیزانێت وباوەڕی پێ بهێنێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا} واتە: {ئەی خەڵکینە بەڕاستی بۆتان هات بەڵگەی ئاشکرا لەپەروەردگارتانەوە، وناردمانە خوارەوە بۆتان نور وڕووناکیەکی ئاشکرا (کە قورئانە)} [النساء:١٧٤].

پەروەردگار -سبحانه وتعالى- دەیەوێت مرۆڤ لە نور وڕۆشنایی هیدایەت وزانست وهەقیقەتدا بژێت، بەڵام شەیتانەکان وتاغوتەکان دەیانەوێت مرۆڤ لە تاریکایی کوفر ونەفامی وگومڕایی بژێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ} واتە: {خوا دۆست وپشتیوانی ئەوانەیە کە بڕوادارن دەریان دەهێنێت لە تاریکستانی بێباوەڕی وکوفرەوە بەرەو باوەڕ (ئیمان) وڕێنمونی وئەوانەی کە بێباوەڕن (کافرن) شەیتان دۆستیانە دەریان

دەهێنێت لە ڕووناکی بیروباوەڕ (ئیمان) بەرەو تاریکستانی کوفر وگومڕایی} [البقرة:٢٥٧].

٣٩. ئاینی ئیسلام زانستی ڕاست ودروست بە مەزن دادەنێت وهانی گەڕانی زانستی دەدات کە دوور بێت لە هەوا وئارەزوو، وبانگەشە دەکات بۆ تێڕوانین وبیرکردنەوە لە دەروون ولاشەی مرۆڤ وگەردوون وبوونەوەرەکان وئەو شتانەی لە دەوروپشتمانن، ودەرەنجامە ڕاست ودروستەکانی زانست تووشی هیچ پێکدادانێک نابن لەگەڵ ئاینی ئیسلامدا.

ئاینی ئیسلام زانست وعیلمی ڕاست ودروست بە مەزن دادەنێت، خوای گەورە دەفەرموێت: {يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ} واتە: {خودا پلە وپایەی ئەو کەسانە بەرز دەکاتەوە لە ئێوە کە بڕوایان هێناوە وە ئەوانەی کە زانستیان پێ بەخشراوە بە چەند پلەیەک (پلەیان بەرز دەکاتەوە) وە خوا شارەزایە بەوەی دەیکەن} [المجادلة:١١]. وخوای گەورە شاهێدی دانی زانایانی لەگەڵ شاهێدی دانی خۆی وفریشتەکان باسکردووە سەبارەت بە شاهێدی دان لەسەر مەزنترین بابەت، خوای گەورە دەفەرموێت: {شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ } واتە: {خودا شاهێدی دەدات (واتە ڕایدەگەیەنێت وبە بەڵگە دەیچەسپێنێت) کە بەڕاستی

هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بە هەق وڕاست جگە لە ئەو زاتە مەزنە نەبێت وفریشـــتەکانیش شـــاهێدی دەدەن (واتە: دانیپێدا دەنێن) وخاوەن زانستەکان (زانایان)یش شاهێدی دەدەن (واتە: باوەڕی چەســـپـاویـان هەیە)، خـودا هەمیشـــە دادپەروەری ڕاگرتـووە؛ هیـچ پەرستراوێکی هەق وڕاست نییە کە شایەنی پەرستن بێت جگە لە ئەو وخودا شکۆدار ودانایە} [آل عمران:١٨].

ئەمیش پێگەی زانایان ڕووندەکاتەوە لە ئاینی ئیسلامدا وخودا فەرمانی بە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- کە داوای زیادکردنی زانستی بکات لە خوای گەورە، پەروەردگار دەفەرموێت: {وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا} واتە: {وە بڵێ ئەی پەروەردگارم زانست و زانیاریم زیاد بکە} [طه:١١٤]. وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەرکەسێک ڕێگایەک بگرێتە بەر بۆ فێربوون وگەڕان بە دوای زانستی شەرعیدا ئەوا خوای گەورە ڕێگای چوونە بەهەشتی بۆ ئاسان دەکات، وفریشتەکان باڵیان ڕادەخەن بۆ فێرخوازی زانستی شەرعی، وفێرخوازی زانستی شەرعی هەموو ئەوانەی لە ئاسمانەکان وزەویدا داوای لێخۆشبوونی بۆ دەکەن تەنانەت ماسییەکانی نێو دەریاش، وفەزڵی زانا بەسەر ئەو کەسەی زۆر پەرستن ئەنجامدەدات (بە باشی شارەزای زانستی شەرعی نییە : عابیدە) وەکو فەزڵی مانگە بەسەر هەموو ئەستێرەکانەوە، وزانایان میراتگری پێغەمبەرانن، وپێغەمبەران دینار ودرهەمیان لە دوای خۆیان بە جێنەهێشتووە بەڵکو زانستیان بەجێهێشتووە، بۆیە هەرکەسێک هەوڵی بەدەستهێنانی بدات ئەوا

بەشێکی باشی بەدەستهێناوە (بۆ لەبەرکردن وکردەوە پێکردن وفێرکردن)» [أخرجه أبو داود: (٣٦٤١)، والترمذي: (٢٦٨٢)، وابن ماجه: (٢٢٣) واللفظ له، وأحمد: (٢١٧١٥)].

ئاینی ئیسلام هانی گەڕانی زانستی دەدات کە دوور بێت لە هەوا وئارەزوو، وبانگەشە دەکات بۆ تێڕوانین وبیرکردنەوە لە دەروون ولاشەی مرۆڤ وگەردوون وبوونەوەرەکان وئەو شتانەی لە دەوروپشتمان، خوای گەورە دەفەرموێت: {سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ} واتە: {لەمەودوا بەڵگە کانی خۆمانیان نیشان دەدەین لە ئاسۆی دونیا (لە بوونەوەردا) ولە خودی خۆیاندا هەتا بۆیان ڕوون بێتەوە بێگومان ئەم (قورئانە) ڕاستە ئایا پەروەردگارت بەس نییە کە بەڕاستی ئاگادارە بە سەر هەموو شتێکدا} [فصلت:٥٣].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ} واتە: {ئایا ئەوانە ناڕوانن؟ لەو موڵکە گەورە وفراوانەی لە ئاسمانەکان و زەویدا هەیە ولەو شتانەی خوای گەورە دروستی کردوون ولەوانەیە نزیک بوو بێتەوە کۆتایی (ژیان) یان ئینجا بە چی قسەیەک لە پاش قورئان بڕوا دەهێنن} [الأعراف:١٨٥].

وهەروەها دەفەرموێت: {أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ

لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ} واتە:{ئایا ئەوان بەسەر زەویدا نەگەڕاون بۆ ئەوەی ببینن سەرەنجامی ئەو (گەلانەی بێباوەڕ بوون) لە پێش ئەمان چۆن بووە کە زۆر بەهێزتر بوون لە ئەمان (لە خەڵکی مەککە) و زەویان کێڵا (بۆ کشتوکاڵ) و ئاوەدانیان کردەوە زیاتر لەمان وپێغەمبەرانیان بۆ هات بە موعجیزە ڕوونەکانەوە بۆیە خوا ستەمی لێ نەکردوون (کە لەناوی بردوون) بەڵام خۆیان ستەمیان لە خۆیان کرد} [الروم:٩].

ئەنجامە زانستیە ڕاستەکان تووشی پێکدادان نابێت لەگەڵ ئاینی ئیسلامدا ولێرەدا باسی یەک نمونە دەکەین کە لە قورئانی پیرۆزدا وردەکاریە بچووکەکانیشی باسکراوە پێش زیاتر لە هەزار وچوار سەد ساڵ، کەچی زانست لە سەدەی ڕابردوودا وردەکارییەکانی ئەم بابەتەی دۆزییەوە؛ وئەنجامەکانی زانست وەکو ئەوەیە کە لە قورئانی پیرۆزدا باسکراوە، ئەم بابەتەیش بریتیە لە چۆنیەتی دروستبوونی کۆرپەلە لە سکی دایکیدا، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ (١٢) سوێند بەخوا بەڕاستی مرۆڤمان دروستکرد لە خۆڵسە و پاڵفتەیە لە قوڕ (١٢) ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ (١٣) لەپاشان ئەومان کرد بە نوتفەیەک -دڵۆپە مەنیەک- لە ئارامگایەکی پتەو (مندااڵدانی دایک)دا (١٣) ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ (١٤) دواتر نوتفەکەمان -دڵۆپە مەنیەکانمان- کرد بە خوێنی مەیو ئەمجا خوێنە مەیوەکەشمان کرد بە

پارچە گۆشـتێک و ئەمجا پارچە گۆشـتەکەمان کرد بە ئێسـقان ئەمجا بە گۆشـــت (پەیکەرە) ئێســکەکەمان داپۆشـــی پاشــان ئەومان کرد بە دروســـتکراوێـکی تـر جـا گەورە وپیرۆزە ئەو خـوایەی کە چـاکترینـی بەدیهێنەرانە (١٤)} [المؤمنون:١٢-١٤].

٤٠. وخوای گەورە تەنها کردەوەکان (پەرستنەکان) لە ئەو کەسانە قبوڵ دەکات کە باوەڕیان بە خودا هێناوە وملکەچی فەرمانەکانی بوون وباوەڕیان بە پێغەمبەران هێناوە -علیهم الســلام-، وخوای گەورە تەنها ئەو کردەوانە (پەرســتنانە) قبوڵ دەکات کە لە شــەریعەتدا فەرمانی پێکردووە، بۆیە چۆن مرۆڤ کـافر وبێبـاوەڕ دەبێـت بە خوای گەورە وهیوای ئەوەیە کە پاداشــتی بداتەوە؟! وخوای گەورە ئیمان وباوەڕی هیچ کەسێک قبوڵ ناکات ئەگەر باوەڕی بە هەموو پێغەمبەران نەبێت -علیهم الســلام- ودەبێـــــت بـاوەڕی بە کۆتـا پێغەمبەریش بێـت کە موحەمەدە -صلى الله عليه وسلم-.

خوای گەورە تەنها کردەوەکان (پەرستنەکان) لە ئەو کەسانە قبوڵ دەکـات کە بـاوەڕیـان بە خودا هێنـاوە وملکەچی فەرمـانەکـانی بوون وبـاوەڕیـان بە پێغەمبەران هێنـاوە -علیهم الســلام-، خوای گەورە دەفەرموێت: {مَّن كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَـاءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْـلَاهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا (١٨) هەرکەسـێک تەنها ژیانی دونیـای بوێـت (لەم دونیـایەدا) زوو پێی دەدەین ئەوەی بمـانەوێـت بۆ

هەرکەسێک لە پاشان دۆزەخمان بۆ سازداوە دەچێتە ناوی بە لۆمەکراوی ودەرکراوی لە میهرەبانی خودا (١٨) وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُم مَّشْكُورًا (١٩) هەرکەسێکیش مەبەستی ڕۆژی دوایی بوو بێت وە هەوڵی بۆ بدات بەو جۆرەی شایستەیە و باوەڕداریش بێت ئا ئەوانە کردەوە و تێکۆشانەکەیان وەرگیراوە (لای پەروەردگاریان) (١٩)} [الإسراء:١٨-١٩].

وخوای گەورە دەفەرموێت: {فَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ} واتە: {ئینجا هەر کەس (هەرچەند) لە کردەوە چاکەکان بکات (بەو مەرجەی) باوەڕداریش بێت ئەوا (پاداشتی) کۆششەکەی وون نابێت و بەفیڕۆ ناڕوات بەڕاستی ئێمە بۆ (کردەوەکانی) ئەو نووسەرین} [الأنبياء:٩٤].

خودا تەنها ئەو پەرستنانە قبوڵ دەکات کە لە شەریعەتەکەیدا بڕیاری لەسەر داوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا} واتە: {ئینجا هەرکەسێک بەتەمایە بگەڕێتەوە بۆ لای پەروەردگاری (لە قیامەتدا) ئەوا با کردەوەی چاک بکات وکەس نەکاتە هاوبەش وشەریکی پەروەردگار لە پەرستنیدا} [الكهف:١١٠].

خوای گەورە ڕوونی کردووەتەوە کە کردەوە بە چاک دانانرێت ئەگەر لەو کردەوانە نەبێت کە بە ئیمان وباوەڕ بە خودا وبە دڵسۆزی بۆ خودا ئەنجامدراوە، ولە شەریعەتی خودا بڕیاری لەسەر دراوە وکەسەکە باوەڕی بە هەموو پێغەمبەران هەبووە؛ بەڵام ئەگەر کردەوەکە یەکێک

لەم مەرجانەی تێدا نەبێت ئەوا ڕەت دەکرێتەوە وقبوڵ ناکرێت، پەروەردگار دەفەرموێت: {وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا} واتە: {هاتین هەر کردەوەیەکیان کرد بوو هەموویمان وەکو تۆزی پرش وبڵاو لێکرد} [الفرقان:٢٣]. وخوای گەورە دەفەرموێت: {وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ (٢) زۆر دەموچاو -ڕوو- لەو ڕۆژەدا ترسناك وڕیسوا وشەرمەزارن (٢) عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ (٣) هەوڵدەرێکی ڕەنجەڕۆن (٣) تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً (٤) دەچنە نێو ئاگرێکی زۆر گەرمەوە (٣)} [الغاشية:٢-٤].

ئەم ڕووانە لەو ڕۆژەدا خەجاڵەت وشەرمەزارن وماندوون بەهۆی زۆر کردەوە کردنەوە بەڵام کردەوەکانیان بە پێی پەیامی خودا نەبووە؛ چونکە کردەوەکانیان بە پێی ئەو شەریعەتە نەبوو کە خودا دایبەزاند، بەڵکو خودایان پەرست بە هەندێک کردەوەی هەڵە وشوێنکەوتووی سەرانی گومڕایی بوون ؛ ئەوانەی کە ئاینی پوچەڵیان بۆیان دادەنا، ئەو کردەوە چاکەی کە لە لای خوای گەورە قبوڵ دەکرێت ئەوەیە کە دەبێت بە دڵسۆزی بۆ خودا بێت وبە گوێرەی سونەتی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بێت، ئیتر چۆن مرۆڤ کافر وبێباوەڕ دەبێت بە خودا وهیوای ئەوەیە کە خودا پاداشتی بداتەوە؟؟

خوای گەورە ئیمان وباوەڕهێنانی هیچ کەسێک قبوڵ ناکات مەگەر پاش ئەوە نەبێت کە باوەڕ دەهێنێت بە هەموو پێغەمبەران -عليهم الصلاة والسلام- وئیمان دەهێنێت بە پەیامی موحەمەد -صلى الله عليه وسلم-، وپێشتر باسی هەندێک بەڵگەمان کرد

سەبارەت بە ئەم بابەتە لە بڕگەی ژمارە (٢٠)، خوای گەورە دەفەرموێت: {آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ} واتە: {پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بڕوای هێنا بەو پەیامەی کە بۆی نێردراوە لە پەروەردگاریەوە لەگەڵ بڕواداراندا هەموو بڕوایان هێناوە بە خوا وبە فریشتەکانی وبە کتێبەکانی (پەیامەکانی) وبە پێغەمبەرانی جیاوازی ناکەین لە نێوان هیچ یەکێک لە پەیامبەران (بڕواداران) ووتیان: (پێغەمبەر ئاینی خوای پێگەیاندین ئێمەش) بیستمان فەرمانبەرداریمان کرد داوای لێخۆشبوونت لێدەکەین ئەی پەروەردگارمان وهەر بۆ لای تۆیە گەڕانەوەمان} [البقرة:٢٨٥].

وهەروەها پەروەردگار دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} واتە:{ئەی کەسانێک کە باوەڕتان هێناوە بەردەوام بن لەسەر باوەڕ بەخوا و پێغەمبەرەکەی و بەو قورئانەی ناردوویەتیە خوارەوە بۆ پێغەمبەرەکەی و بەو کتێبانەش کە پێشتر ناردوویەتیە خوارەوە, و هەر کەسێک بێ باوەڕ بێت بە خوا و بە فریشتەکانی و بە کتێبەکانی و بە پێغەمبەرەکانی و بە ڕۆژی دوایی ئەوا بەڕاستی گومڕا بووە بە گومڕاییەکی زۆر دوور (لەڕاستی)} [النساء:١٣٦].

وخوای گەورە دەفەرموێـت: {وَإِذْ أَخَـذَ اللَّـهُ مِيثَـاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنصُرُنَّـهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ} واتە: {(بیهێنەوە یادیان) کاتێک کە خوا پەیمانی وەرگرت لە پێغەمبەران کە هەرچیم پێدان لە پەیام و حیکمەت و (شەریعەت) لە پاشان پێغەمبەرێکتان بۆ هات بە بڕواهێنەر بەو پەیامەی کە لە لاتانە دەبێت بڕوای پێ بهێنن وە یارمەتی بدەن، خوا فەرمووی: ئایا دانتان نا بەم پەیمانەدا؟ وە لەسەر ئەوە پەیمانی منتان وەرگرت پێغەمبەران ووتیان: بەڵێ دانمان پێدانا و پەیمانمان بەست خوا فەرمووی: کەواتە ئێوە بەشاهێد بن وە منیش لەگەڵ ئێوە یەکێکم لە شاهێدان} [آل عمران: ٨١].

٤١. ئامانجی هەموو پەیامەکانی خودا بریتیە لە: ئاینی هەقی خودا مرۆڤ بەرز وبڵند وباڵا بکات بەشێوەیەك مرۆڤ تەنها بەندەیەکی دڵسۆزی پەروەردگاری هەموو بوونەوەرەکان بێت، وئەم ئاینە مرۆڤ ڕزگار دەکات لە کۆیلایەتی وبەندایەتی کردن بۆ مرۆڤەکان وبۆ ماددە وبۆ خورافەت، ئاینی ئیسلام -هەروەکو دەیبینین- بانگەشەی ئەوە ناکات کە مرۆڤەکان بێگەردن ودوورن لە کەموکورتی ولە ئەوپەڕی کامڵیدان، ومرۆڤەکان بەرز ناکاتەوە بۆ سەروەی پلەوپایەی خۆیان، ونایان کات بە پەرستراو وپەروەردگار وخودا.

ئامانجی هەموو پەیامەکانی خودا بریتیە لەوەی: کە ئاینی هەقی خودا مرۆڤ بەرز وبڵند وباڵا بکات، بۆ ئەوەی مرۆڤ تەنها بەندەیەکی دڵسۆزی پەروەردگاری هەموو بوونەوەرەکان بێت، وئەم ئاینە مرۆڤ ڕزگار دەکات لە کۆیلایەتی وبەندایەتی کردن بۆ مرۆڤەکان وبۆ ماددە وبۆ خورافەت، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت «سەرشۆڕ بێت بەندەی دینار، سەرشۆڕ بێت بەندەی درهەم، سەرشۆڕ بێت بەندەی جلوبەرگ، ئەگەر پێی ببەخشرێت ڕازی دەبێت؛ ئەگەر پێی نەبەخشرێت تووڕە دەبێت». [صحيح البخاري: ٦٤٣٥].

مرۆڤی ژێر تەنها ملکەچی فەرمانەکانی خودا دەبێت، بۆیە سامان ومال و پلەوپایە وعەشیرەت نایکەنە کۆیلە، وئەوەی لەم باسەدا هاتووە بۆ خوێنەر ڕوونی دەکاتەوە کە حاڵی خەڵکی چۆن بوو پێش هاتنی پەیام ئیسلام، ولە پاش هاتنی ئەم پەیامە پیرۆزە چۆن حاڵیان

گۆڕا !!؟؟ کاتێک هەندێک لە مسـولْمانان کۆچیان کرد بەرەو حەبەشـە وپادشـای حەبەشـە لەو کاتەدا -نەجاشـی- پرسـیاری لێکردن، وپێیانی ووت: ئەم ئـاینە چییە کە بەهۆیە نـاکۆکیتـان دروسـتکرد بەرامبەر قەومەکەتـان، ونەهـاتنە نێو ئـاینەکەی من ونەهـاتنە نێو ئـاینی هیچ یەکێـک لە ئومەتەکـان؟ جەعفەری کوڕی ئەبی تـاڵـب -ڕەزای خوای لێبێت- پێی ووت: ئەی پادشـا، ئێمە قەومێک بووین لە جاهیلیەتدا -لە پێش ئیسلامدا- بتمان دەپەرست وگۆشتی مردوومان دەخوارد وتاوانی قێزەوەنمان دەکرد، وپەیوەندی خزمایەتیمان دەپچڕاند وخراپەکار بووین بەرامبەر دراوسـێ وکەسـی بەهێز زاڵ بوو بەسـەر کەسـی لاوازدا، بەو شـێوەیە بووین هەتـاوەکو خوای گەورە پێغەمبەرێکی لە خۆمـان بۆ نـاردین، کە زانیـاریمان هەیە سـەبارەت بە ڕەچەڵەک وڕاسـتگۆیی وئەمـانەت وداوێن پـاکی، وبـانگی کردین بـۆ تەنهـا بە تـاکـدانـانی (تەوحیدی) خودا و پەرستنی، وبۆ وازهێنان لە پەرستنی ئەو شتانەی کە خۆمـان و بـاوبـاپیرانمـان دەمـانپەرسـت لە بەرد وبتەکـان، وفەرمـانی پێکردین بە ڕاسـتگۆیی وپاراسـتنی ئەمـانەت، وگەیـاندنی پەیوەنـدی خـزمـایەتـی وچـاکـبـوون بەرامـبەر دراوســێ، وئەنـجـام نەدانی حەرامـکـراوەکـان، وئەنـجـام نەدان ودوور کەوتـنەوە لەم تـاوانـانەش: کوشـتن وخوێن ڕشـتن (بە ناهەق)، وشـاهێدی دانی درۆ، وخواردنی ماڵی هەتیو، وبوهتان هەڵواسـین بۆ ئیمانداری داوێن پاک، وفەرمانی پێـکردین بە تەنـهـا پەرسـتـنـی خـودا بە بـێ ئەوەی هـیـچ هـاوبەش وشـەریکێکی بۆ بڕیـار بـدەین لە پەرسـتنیـدا، وفەرمـانی پێکردین بە

ئەنجامدانی نوێژ وزەکاتدان وڕۆژوو گرتن، ودەڵێت: زۆر شتی تری ئیسلامی باسکرد، بۆیە ئێمە بەڕاستمان دانا وباوەڕمان پێی هێنا وشوێنی کەوتین بەو شێوەیەی ئەو پەیامەکەی هێناوە، بۆیە ئێمە تەنها خودا دەپەرستین وهیچ هاوبەشێکی بۆ بڕیار نادەین، وهەموو ئەوانەی حەرامکرا لەسەرمان ئێمە بە حەراممان دانا (ئەنجامی نادەین)، وهەموو ئەوانەی حەڵاڵکرا بۆمان ئێمەش بە حەڵاڵمان دانا (دروستە ئەنجامی بدەین)... [رواه أحمد: ١٧٤٠، ورواه أبو نعيم في حلية الأولياء:١/١١٥].

ئاینی ئیسلام مرۆڤەکان بەرز ناکاتەوە بۆ سەرەوەی پلەوپایەی خۆیان، وبەرزیان ناکاتەوە بۆ پلەی پەروەردگارێتی وخودایەتی، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) پێیان بڵێ: ئەی خاوەن پەیامەکان وەرن بۆ لای وتەیەکی ڕاست و(یەکسان) لە نێوان ئێمە وئێوەدا کە جگە لە خوا هیچ نەپەرستین وهیچ شتێک نەکەین بە هاوبەشی (لە پەرستنیدا) وهەندێکمان هەندێکمان بە پەروەردگار دانەنێین ئەمجا ئەگەر پشتیان هەڵکرد ئێوەش بڵێن: ئێوە شاهێد بن کە ئێمە فەرمانبەردار وگوێڕایەڵ وملکەچی خوداین} [آل عمران:٦٤]. وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَن تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُم بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ} واتە: { وخودا فەرمانتان پێنادات کە

فریشــتەکـان وپێغەمبەران بکەن بە پەرســتراوی خۆتـان چۆن (خودا) فەرمانتان پێدەدات بێباوەڕ بن (کافر بن) دوای ئەوەی کە ئێوە بڕوادار بوون؟!} [آل عمران:٨٠].

وپێغەمبەری خودا -صــلی اللـه علیـه وســلم- دەفەرموێـت: «زیادەڕەوی مەکەن لە وەســفکردنی من هەروەکو چۆن نەســڕانیەکان زیـادەڕەوییان کرد لە وەســفکردنی کوڕی مەریەم (عیســا)، من تەنها بەندەم، بۆیە بڵێن: بەندەی خودا (عبد الله) وپێغەمبەری خودا» [صحیح البخاري: ٣٤٤٥].

٤٢. خوای گەورە لە شــەریعەتەکەیدا ڕێگەی داوە بە تەوبە کردن:

ئەمیش بریتیە لە گەڕانەوەی مرۆڤ بۆ لای پەروەردگـار و وازهێنـان لە تاوان وگوناهەکان، ومســوڵمان بوون وپەیڕەو کردنی ئاینی ئیســلام هۆکـارە بۆ لێخۆشــبوون لە هەموو تـاوان وگونـاهەکـانی پێشــوو، وهەروەهـا تەوبە کردن هۆکـارە بۆ لێخۆشــبوون لە هەموو تـاوان وگوناهەکانی پێشــوو، بۆیە پێویســت ناکات تاوان وگوناهەکانی لای هیچ یەکێک لە مرۆڤەکان باس بکات ودانی پێدا بنێت

خوای گەورە تەوبە کردنی لە ئـاینی ئیســلامـدا دانـاوە وڕێگەی پێداوە، وتەوبە کردن بریتیە لە: گەڕانەوەی مرۆڤ بۆ لای پەروەردگاری ئەمیش بە تەوبە کردن و وازهێنان لە تاوان وگوناهەکان، خوای گەورە دەفەرموێـت: {وَتُوبُوا إِلَى اللَّـهِ جَمِيعًا أَيُّـهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ}

واتە: {هەمووتان تەوبە بکەن و بگەڕێنەوە بۆ لای خوا ئەی ئیماندارەکان تا ڕزگار و سەرکەوتوو بن} [النور:٣١]. وخوای گەورە دەفەرموێت: {أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ } واتە:{ئایا نەیان زانیوە کە بێگومان هەر خوا تەوبە و پەشیمانی لە بەندەکانی وەردەگرێت و هەر ئەو خێر وبەخشینەکان وەردەگرێت و بەڕاستی هەر خوایە وەرگری تەوبەیە و میهرەبانە (لەگەڵ بەندەکانیدا)} [التوبة:١٠٤].

وپەروەردگار دەفەرموێت: {وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ} واتە: {وئەو خودایە زاتێکە تەوبە لە بەندەکانی وەردەگرێت ولە کردەوە خراپەکان خۆش دەبێت وهەرکردەوەیەک کە ئێوە ئەنجامی دەدەن پێی دەزانێت} [الشورى:٢٥].

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «خوای گەورە ئاسوودەترە بە تەوبەی بەندەیەکی ئیماندار زیاتر لە پیاوێک کە ئاژەڵەکەی وخواردن وخواردنەوەی سەرپشتی (ئاژەڵەکەی) لەگەڵدایە لە بیابانێکی چۆڵدا، پیاوەکە خەوت وکاتێک هەستا ئاژەڵەکەی ڕۆیشت (دیار نەما) بۆیە بە دوایدا گەڕا هەتاوەکو تووشی تینوێتی بوو، وپاشان ووتی: بۆ شوێنەکەی خۆم دەگەڕێمەوە ودەخەوم هەتاوەکو دەمرم، وکاتێک سەری لەسەر باسکی دەستی دانا بۆ ئەوەی بمرێت، وخەبەری بوویەوە وبینی ئاژەڵەکەی وخواردن وخواردنەوەکانی سەرپشتی لەلای وەستاوە، خوای گەورە ئاسوودەترە بە تەوبەی بەندەی ئیماندار زیاتر لە

ئاسوودەیی ئەم پیاوە بە ئاژەڵەکەی وڕۆزیەکانی سەرپشتی» [صحيح مسلم: ٢٧٤٤].

مسولمان بوون وپەیڕەو کردنی ئاینی ئیسلام هۆکارە بۆ لێخۆشبوون لە هەموو تاوان وگوناهەکانی پێشوو، وهەروەها تەوبە کردن هۆکارە بۆ لێخۆشبوون لە هەموو تاوان وگوناهەکانی پێشوو، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَنتَهُوا يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ وَإِن يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ} واتە: {(ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) پێیان بڵێ: بە ئەوانەی کە بێباوەڕ بوون ئەگەر کۆتایی بهێنن (بە بێباوەڕ بوونیان -بە کافر بوونیان-) بەڕاستی خودا لە هەموو گوناهەکانیان خۆش دەبێت لە هەموو ئەو تاوانانەی لە پێشووتردا کردوویانە بەڵام ئەگەر بگەڕێنەوە (سەر کردەوەی پێشوویان) ئەوە بەڕاستی باو ویاسا بۆ پێشینە خراپەکان چی بوو (بۆ ئەمانیش دووبارە دەبێتەوە)} [الأنفال:٣٨].

خوای گەورە بانگی گاوڕەکان (نەسڕانیەکان) دەکات بۆ تەوبە کردن، هەروەکو -سبحانه وتعالى- دەفەرموێت: {أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} واتە: {دەی ئایا بۆ تۆبە ناکەن و ناگەڕێنەوە بۆ لای خوا ؟ وداوای لێبوردنی لێ ناکەن؟ لەکاتێکدا خوا لێبوردەی میهرەبانە} [المائدة:٧٤].

خوای گەورە بانگهێشتی هەموو گوناهکار وتاوانکارەکان دەکات بۆ تەوبە کردن، خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ

هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ } واته: {(ئەی پێغەمبەر -صـلـی الله علیه وسـلم-) پێیان بڵێ: ئەی بەندەکانم ئەی ئەوانەی کە خۆتان زۆر گوناهبار کردووە نـائومێـد مەبن لە میهرەبـانی و بەزەیی خوا چونکە بێگومـان خوا لە هەموو گونـاهەکـان خۆشـــدەبێـت بەڕاســتـی هەر ئەوە لێبوردەی میهرەبانە} [الزمر:٥٣].

کاتێک عەمروی کوڕی عاص -ڕەزای خوای لێبێت- سوور وپێداگیر بوو لەسەر ئەوەی کە مسوڵمان بێت؛ لەوە ترسا کە خودا لەو تاوانانەی خۆش نەبێت کە لە پێش مسوڵمان بوون کردوویەتی، عەمرو ئەم باسە دەگێڕێتەوە ودەڵێت: «کاتێک خوای گەورە ئیسـلامی خسـتە دڵمەوە، (عەمرو) دەڵێـت: هـاتم بۆ لای پێغەمبەر -صـلـی الله علیه وسـلم بۆ ئەوەی بەیعەتی پێبدەم بۆیە دەسـتـی درێژ کرد، منیش ووتم: بەیعەتت پێنـادەم هەتـاوەکو (خوای گەورە) لە هەموو گونـاهەکـانی پێشـووم خۆش بێت، ئەویش -صلـی الله علیه وسلم- فەرمووی: «ئەی عەمرو، ئایا نازانی کۆچک کردن -هیجرەت- هەرچی لە پێش خۆیدا هەبووە (لە گونـاهەکـان) هەڵیـدەوەشـێنێتەوە، وئیسـلام هەرچی لەپێش خۆیـدا هەبـووە (لە گـونـاهـەکـان) هەڵیـدەوەشـێـنـێتەوە -واتـا: هـیـجـرەت ومسـولمان بوون هۆکـارن بۆ لێخۆشـبوون لە گونـاهەکـان-» [رواه مسلم:١٢١، رواه أحمد: ١٧٨٢٧].

٤٣. لە ئاینی ئیسلامدا پەیوەندی نێوان مرۆڤ وخودا پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆیە، بۆیە مرۆڤ پێویستی بە هیچ ناوەندێک -واستەیەک- نییە بۆ پاڕانەوە وداواکردن وپەرستنی خودا، ئاینی ئیسلام قەدەغەی دەکات کە مرۆڤ بکرێتە خودا یان هاوبەش وشەریکی خودا لە پەروەردگارێتی وپەرستنیدا (ئولوهیەتدا : خودایەتیدا).

لە ئاینی ئیسلامدا هیچ پێویست ناکات تاوانەکان لە پێش خەڵکیدا باس بکەیت ودانی پێدا بنێیت، چونکە لە ئیسلامدا پەیوەندی نێوان مرۆڤ وخودا پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆیە وپێویستی بە ناوەندی (واستەی) هیچ بوونەوەرێک نییە، هەروەکو لە بڕگەی (٣٦)دا باسکرا کە خودا بانگی هەموو خەڵکی کردووە بۆ تەوبە کردن وگەڕانەوە بۆ لای ئەو زاتە مەزنە، وهەروەها خودا نەهی کردووە لە خەڵکی کە پێغەمبەران وفریشتەکان بکەن بە نێوەند (واستە) لە نێوان خۆیان وخودا ؛ بۆ ئەوەی بەهۆیانەوە لە خودا بپاڕێنەوە وبیپەرستن، بەڵکو دەبێت مرۆڤ ڕاستەوخۆ داوا لە خودا بکات ولێی بپاڕێتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَلاَ يَأْمُرَكُمْ أَن تَتَّخِذُوا الْمَلاَئِكَةَ وَالنِّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُم بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ} واتە: {وخودا فەرمانتان پێنادات کە فریشتەکان وپێغەمبەران بکەن بە پەرستراوی خۆتان چۆن (خودا) فەرمانتان پێدەدات بێباوەڕ بن (کافر بن) دوای ئەوەی کە ئێوە بڕوادار بوون؟! } [آل عمران:٨٠].

ئاینی ئیسلام هەروەکو دەیبینین قەدەغەی دەکات کە مرۆڤ بکرێتە خودا یان هاوبەش وشەریکی خودا لە پەروەردگارێتی وپەرستنیدا

(ئولوهیەتدا : خودایەتیدا)، خوای گەورە سـەبارەت بە نەسـڕانیەکان -گاوڕەکان- دەفەرموێت: {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْـــرِكُونَ} واتە: {زانا و ڕاهیبەکانیان (دیندارەکانیان) کردووە بە پەروەردگار لە جیاتی خوا هەروەها مەسـیحی کوڕی مەریەمیش (یان کردوە بە خوا) لە کاتێکدا فەرمانیان پێ نەدراوە بێجگە لەوەی کە یەک خوا بپەرستن کە هیچ پەرستراوێک ڕاسـت نیە بێجگە لە ئەو زاتە، پاک و بێگەردی بۆ ئەو (خودا) یەی لەوەی دەیکەنە هاوبەشی} [التوبة:٣١].

خوای گەورە ئینکـار ونەهـی کرد لەسـەر کـافرەکـان ئەویش بەهۆی ئەوەی لە نێوان خۆیـان وخودا نـاوەنـدێکیـان -واسـتەیەکیـان- دادەنـا بۆ پاڕانەوە، خوای گەورە دەفەرموێـت: {أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ} واتە: { بێداربە ئاینی (گەردنکەچی) پاك و خاوێن هەر بۆ خوایە وە کەسـانێك جگە لە (خوا) چەند پەرسـتراوێکیان بۆ خۆیان داناوە (دەڵێن) تەنها لەبەر ئەوە دەیان پەرسـتین نزیکمان بکەنەوە لە خوا بێگومان خوا بڕیار دەدات لە نێوانیانـدا لەو شـتـانەدا کە ئەوان تیـایدا جیاواز بوون بەڕاسـتـی خوا ڕێنمونی کەسـێـك نـاکـات کە درۆزنی زۆر بێبـاوەڕە} [الزمر:٣].

خـوای گەورە ڕوونـی دەکـاتەوە کە بـت پەرسـتەکـان -ئەهـلی جاهیلیەت- لە نێوان خۆیان وخودا ناوەندێکیان -واسـتەکەیان- دادەنا

ودەیانووت: ئەمانە لە خودا نزیکمان دەکەنەوە. وئەگەر خوای گەورە نەهی کردبێت لە خەڵکی بەوەی کە پێغەمبەران وفریشتەکان بکەن بە نێوەند لە نێوان خودا وبەندەکاندا؛ ئەوا جگە لە ئەوان نەهی لێکردنە زیاتر دەیانگرێتەوە، وپێغەمبەران -عليهم السلام- بەپەلە بوون لە ئەنجامدانی کردەوە چاکەکان ونزیکبوونەوە لە خودا، خوای گەورە سەبارەت بە حاڵی پێغەمبەران -عليهم السلام- دەفەرموێت: {إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ} واتە: {ئەوانەی (باسکران لە پێغەمبەران) پێشبڕکێیان دەکرد لە ئەنجامدانی هەموو خێر وچاکەیەکدا وهاواریان لە ئێمە دەکرد بە ئومێدی (بەهەشت) ولە ترسی (دۆزەخ) وئەوان بۆ ئێمە ملکەچ بوون (ودەترسن لێمان)} [الأنبياء:٩٠].

وهەروەها دەفەرموێت: {أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا} واتە: {ئەوانەی کە ئەو (نەفامانە) هاواریان لێ دەکەن ئەوانە بەدوای هۆکارێکدا دەگەڕێن کە نزیکیان بکاتەوە لە پەروەدگاریان کامیان نزیکترە (لە خواوە و پلەو پایەی بەرزترە) وە بە هیوا و ئومێد و ڕەحمی ئەون و لە سزایشی دەترسن بەڕاستی سزای پەروەردگارت هەمیشە مەترسی لێکراوە و خۆ لێ پارێزراوە} [الإسراء: ٥٧]. واتا ئەوانەی کە داوایان لێدەکەن ولێیان دەپاڕێنەوە جگە لە خوای گەورە -لە پیاوچاکان وپێغەمبەران- ؛ ئەوان هیوا وڕەجایان ئەوەیە کە خودا ڕەحمیان پێبکات ولە سزای خودا دەترسن، ئیتر چۆن داوا لە ئەوان

دەکەن ولێیان دەپاڕێنەوە !! بەڵکو پێویســـتە مرۆڤ تەنها داوا لە خودا بکات وتەنها لە ئەو زاتە مەزنە بپاڕێتەوە.

٤٤. لە کۆتایی ئەم پەیامەدا ئەوە بە بیری خەڵکی دەهێنینەوە کە خەڵکی سـەرەڕای جیاوازی سـەردەم وگەل وشـوێنی نیشـتەجێبوونیان، بەڵکو هەموو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی جیاوازە لە بۆچوون ومەبەســت وژینگە وکردەوەکانی ؛ بۆیە پێویســتە هیدایەتێک هەبێت ئاراســتەی بکات وڕێکخستەیەک هەبێت کۆیان بکاتەوە ودەسـەڵاتدارێک هەبێت بیانپارێزێت، پێغەمبەران -علیهم الصــلاة والســلام- ئەمەیان جێبەجێ دەکرد بە وەحی خودا -ســبحانه وتعالی- وخەڵکیان هیدایەت دەدا بۆ ڕێگای خێر وڕێنموێنی، وخەڵکییان کۆ دەکردەوە لەســەر جێبەجێکردنی شــەریعەتی خودا ولە نێوانیاندا بە هەق حوکم وفەرمانڕەواییان دەکرد ؛ ئەمە هـۆکـار بـوو بـۆئەوەی حـاڵ وگـوزەرانـیـان بـاش بـێـت بە پـێـی وەڵامـدانەوەیـان بۆ بـانگەوازی پێغەمبەران ونزیکیـان لە ســەردەمی ناردنی پەیامەکانی خودا، وخوای گەورە پەیامەکانی کۆتایی پێهێنا بە کۆتا پەیامی پێغەمبەر موحەمەد -صــلی الله علیه وســلم- ومانەوەی بۆ نووســی وکردیە بە هۆکاری هیدایەتدان وڕەحمەت ونور وڕۆشــنایی وڕێنموێنی کردن بۆ ســەر ئەو ڕێبازەی کە مرۆڤ نزیـک دەکـاتەوە لە خودا.

کـاتێـک گومڕایی زۆر بوو ونەزانین -جەهـالەت- بڵاو بووەوە وبتەکان پەرستران؛ خوای گەورە پێغەمبەر موحەمەدی نارد -صلی الله

علیه وسلم- بە هیدایەت وئاینی هەق وڕاستی بۆ ئەوەی خەڵکی دەربکات لە تاریکایی کوفر ونەزانین -جاهیلیەت- وبت پەرستی بۆ نور وڕۆشنایی ئیمان وهیدایەت.

٤٥. بۆیە ئەی مرۆڤ بانگت دەکەم بۆ ئەوەی خۆت یەکلایی بکەیتەوە لە پێناو خوای گەورە بە ڕاستگۆییەوە، وخۆت بە دوور بگریت لە لاسایی کردنەوە وخوو ونەریت، وبزانیت لە پاش مردنت بۆ لای پەروەردگارت دەگەڕێیتەوە، وسەیری نەفس ولاشەی خۆت بکەیت وسەیری گەردوون بکەیت، ئەگەر مسوڵمان بیت ژیانت خۆش دەبێت پێش خۆشی نەبڕاوەی ڕۆژی دوایی، وئەگەر ویستت ببیت بە مسوڵمان ئەوا تەنها لە دڵەوە وبە زمانیش ئەم شاهێدیە بدە: (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله) واتە: (شاهێدی دەدەم ودانیپێدا دەنێم کە هیچ پەرستراوێک هەق وڕاست نییە کە شایستەی پەرستن بێت جگە لە الله ، وشاهێدی دەدەم ودانیپێدا دەنێم کە موحەمەد نێردراو وپێغەمبەری خودایە)، ودەبێت بێباوەڕ بیت بە پەرستنی هەرشتێک یان کەسێک جگە لە خوای گەورە، وباوەڕت بەوە هەبێت کە خوای گەورە لە پاش مردنمان هەموومان زیندوو دەکاتەوە لە نێو گۆڕەکانمانەوە، ولێپرسینەوە وپاداشت وسزا هەق وڕاستیە، ئەگەر ئەم شاهێدیە بدەیت ئەوا تۆ مسوڵمانیت، ولە پاش ئەمە دەبێت خودا بپەرستیت بەو شێوەیەی لە شەریعەتی ئیسلامدا هاتووە لە گرنگترین

پەرستنەكانیش كە پایەی ئیسلامن: نوێژ كردن، وڕۆژوو گرتن، وزەكاتدان، وحەجكردن بۆ ماڵی خودا ئەگەر لە تواناتدا هەبوو.

بۆیە ئەی مرۆڤ بانگت دەكەم بۆ ئەوەی هەستیت بە ڕاستگۆییەوە وخۆت بە دوور بگریت لە لاسایی كردنەوە وخوو ونەریتی هەڵە، هەروەكو خوای گەورە دەفەرموێت: {قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ} واتە: {بڵێ من تەنها بە یەک شت ئامۆژگاریتان دەكەم كە دوو دوو، یەك یەك، لەبەر خوا هەستن (وگوێڕایەڵی فەرمانەكانی بن) پاشان بیر بكەنەوە هاوڕێكەتان (پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) شێت نییە ئەو (پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-) تەنها ترسێنەرە بۆ ئێوە لە پێش هاتنی سزای سەختی (قیامەت)} [سبأ:٤٦].

ودەبێت چاك بزانیت كە لە پاش مردنت دەگەڕێیتەوە بۆ لای پەروەردگارت، خوای گەورە دەفەرموێت: {وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ (٣٩) وە بێگومان ئادەمی جگە لە كۆششی خۆی خاوەنی هیچی تر نییە -لە دواڕۆژدا- (٣٩) وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ (٤٠) و بێگومان هەوڵ كۆششەكەی لە داهاتوو (لە قیامەت)دا دەبینرێتەوە (٤٠) ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ (٤١) پاشان پاداشت دەدرێتەوە بەتێر وتەواوی (٤١) وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ (٤٢) وە بەڕاستی هەموو كارێک سەرەنجامەكەی هەر بۆ لای پەروەردگارت دەگەڕێتەوە (٤٢)} [النجم:٣٩-٤٢].

سەیری لاشەی خۆت وسەیری گەردوون وئاسمان بکە، خوای گەورە دەفەرموێت: { أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ} واتە: {ئایا ئەوانە ناڕوانن؟ لەو موڵکە گەورە وفراوانەی لە ئاسمانەکان و زەویدا هەیە ولەو شتانەی خوای گەورە دروستی کردوون ولەوانەیە نزیک بوو بێتەوە کۆتایی (ژیان) یان ئینجا بە چی قسەیەک لە پاش قورئان بڕوا دەهێنن} [الأعراف:١٨٥].

ببە بە مسوڵمان بۆ ئەوەی لە دونیا ودواڕۆژدا ئاسوودە ودڵخۆش بیت، وئەگەر دەتەوێت ببیتە مسوڵمان وپەیڕەوی ئاینی ئیسلام بکەیت؛ ئەوا تەنها پێویستە کە شاهێدی بدەیت بە (لا إله إلا الله ومحمد رسول الله) واتە: (هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بە هەق وڕاستی جگە لە الله، وموحەمەد -صلى الله عليه وسلم- پێغەمبەر ونێردراوی خودایە)، وکاتێک پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- موعازی نارد بۆ یەمەن بۆ ئەوەی بانگەوازی بکات بۆ ئاینی ئیسلام پێی فەرموو: «تۆ دەچیت بۆ لای کەسانێک لە ئەهلی کتێب (جولەکە ونەسڕانیەکان) با یەکەم شت کە بانگەوازی بۆ دەکەیت بریتی بێت لە شاهێدی دان بە (لا إله إلا الله)* وشاهێدی دان بەوەی من پێغەمبەری خودام، ئەگەر لەوەدا گوێڕایەڵ بوون پێیان ڕابگەیەنە کە خودا پێنج نوێژی لەسەریان فەرزکردووە لە هەموو ڕۆژ وشەوێکدا، ئەگەر لەوەدا گوێڕایەڵ بوون پێیان ڕابگەیەنە کە خوای گەورە خێرکردن

(زەکات) ی لە سەریان فەرز کردووە لە دەوڵەمەندەکانیان وەردەگیرێت ودەدرێت بە هەژارەکان، ئەگەر لەوەدا گوێڕایەڵ بوون ئاگادار بە لە باشترین وچاکترینی پارە وماڵەکانیان نەبەیت، وئاگاداری نزای ستەملێکراو بە چونکە لە نێوان ئەو وخوادا هیچ پەردەیەک نییە». *(واتە: هیچ پەرستراوێک شایستەی پەرستن نییە بەهەق وڕاست جگە لە الله) [صحیح مسلم: ١٩].

ودەبێت دوور بێت وبەرائەتی خۆت ڕابگەیەنیت وبێباوەڕ بیت: بە بت پەرستن وبە پەرستنی ئەوانەی لەگەڵ خودا دەپەرسترێن، وئەمیش حەنیفیەتە* کە ئاینی ئیبراهیمە -علیه السلام-، *(حەنیفیەت: واتا پەرستنی خودا (الله) بە تەنها بە دڵسۆزییەوە بە بێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک لە پەرستنیدا، وخۆ دوورکردنەوە وبەریئبوون وبێباوەڕ بوون: بە پەرستنی بتەکان وبە پەرستنی پەرستراوە ناهەقەکانی تر لەگەڵ خوای گەورەدا)، خوای گەورە دەفەرموێت: {قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ} [الممتحنة: ٤] واتە: {بەڕاستی بۆ ئێوە هەیە سەرمەشقێکی جوان وچاك لە ئیبراهیم وئەوانەی لەگەڵیدا بوون کە بە گەلەکەی خۆیانیان ووت بەڕاستی ئێمە بێزار وبەرین لە ئێوە و لەو شتانەش کە دەیان پەرستن لەجیاتی خوا، ئێمە باوەڕمان نییە بە (ئاینی) ئێوە و پەیدابوو لە نێوان ئێمە وئێوەدا

دوژمنایەتی وکینە بۆ هەمیشـــەیی تا کاتێك کە باوەڕ بە خوای تاك وتەنیا دەهێنن}.

وباوەڕ وئیمانت بەوە هەبێت کە خودا هەموو ئەوانەی لە نێو گـۆڕەکـانـدان (مـردووەکـان) زیـنـدوویـان دەکـاتەوە، خـوای گەورە دەفەرمویێت: {ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٦) ئەوەی (باســکرا) لەبەر ئەوەیە دڵنیابن کە خوا هەق و ڕاستە وە بێگومان مردووەکان زیندوو دەکاتەوە و بێگومان ئەو (خوایە) توانای بە سـەر هەموو شـتێکدا هەیە (٦) وَأَنَّ السَّـاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ (٧) وەبەڕاســتی قیامەت دێت (وبەرپا دەبێت) گومانی تێدا نییە ودڵنیاش بن خوا زیندووی دەکاتەوە هەموو ئەو کەسانەی لەناو گۆڕەکاندا -مردوون- (٧)} [الحج: ٦-٧].

ولێپرسـینەوە وپاداشـتدانەوە هەقە وڕوودەدات، خوای گەورە دەفەرمویێت: {وَخَلَقَ اللَّهُ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ}واتە: {و خوا ئاسـمانەکان وزەوی بەهەق وڕاسـتی دروسـتکردووە بۆ ئەوەی هەموو کەسێك پاداشـت بدرێتەوە بە گوێرەی ئەو کار وکردەوانەی کە کردوویەتی وئەوان هیچ سـتەمیان لێناکرێت} [الجاثية: ٢٢].

ئەگەر ئەم شـاهێدیەت دا ئەوا تۆ مسـولمانیت ولە پاش ئەمە پێویسـتە خودا بپەرسـتیت بەو شـێوەیەی لە شـەریعەتدا هاتووە لە نوێژکردن وڕۆژوو گرتن وزەکاتدان وحەجکردن ئەگەر لە تواناتدا هەبوو، وجگە لە ئەم پەرستنانە.

بەرواری چاپ: ١٩-١١-١٤٤١

نوسینی: مامۆستا دکتۆر/ محمد عبدالله السحیم
مامۆستای عەقیدە لە بەشی خوێندنە ئیسلامیەکان (لە پێشوودا)
کۆلێژی پەروەردە، زانکۆی (الملك سعود)
ریاز، شانشینی عەرەبستانی سعودیە

پێڕست

(کلیك لەسەریان بکە بۆئەوەی بچیتە سەر بابەتەکە لە لاپەڕەکەی خۆیدا)

١. ئیسلام پەیامی خودایە بۆ هەموو خەڵکی بەتێکڕا، وکۆتا پەیامی خودایە بۆ مرۆڤایەتی هەتا قیامەت بەرپا دەبێت. ٤

٢. ئیسلام ئاینێکی تایبەت نییە بە ڕەگەزێکی دیاریکراو یان گەلێکی دیاریکراو بەڵکو ئاینی خودایە بۆ هەموو خەڵکی. ٥

٣. ئیسلام پەیامی خودایە کە تەواوکاری پەیامەکانی پێغەمبەرانی پێشووە بۆ ئومەتەکانیان -علیهم الصلاة والسلام. ٧

٤. پێغەمبەران -علیهم السلام- یەک ئاینیان هەیە، بەڵام شەریعەتەکانیان جیاوازە. ٩

٥. هەروەکو بانگەشەی پێغەمبەرانی پێشوو: نوح وئیبراهیم وموسا وسولەیمان وداود وعیسا -علیه السلام- ؛ ئاینی ئیسلام بانگەشە دەکات بۆ ئیمان وباوەڕهێنان بەوەی کە پەروەردگار (الله) یە و........................١٠

٦. الله -سبحانه وتعالى- خۆی پەروەردگارە وخوڵقێنەرە -الخالق-ە، وتەنها ئەو شایەنی پەرستنە بە بێ هیچ هاوبەش وشەریکێک.................... ١٧

٧. الله خوڵقێنەری هەموو شتێکە کە لە گەردوون ٢٦

٨. خودا -سبحانه وتعالى- هیچ شەریک وهاوبەشێکی نییە نە لە موڵکیدا، نە لە خوڵقاندندا، ونە لە بەڕێوەبردندا، ونە لە پەرستندا........ ٢٨

٩. (الله) -سبحانه وتعالى- باوکی کەس نەبووە، ولە دایکیش نەبووە، بەڵکو لە سەرەتاوە هەر بوونی هەبووە، وهیچ شتێک هاوشێوەی ئەو زاتە مەزنە نییە. ٣٣

١٠. خوای گەورە تێکەڵی هیچ شتێک نابێت وبەرجەستە نابێت لە هیچ یەکێک لە بوونەوەرەکانیدا. ٣٤

١١. (الله) بە ڕەئفەتە ومیهرەبانە بەرامبەر بە بەندەکانی بۆیە پێغەمبەرانی ناردووە وکتێبە ئاسمانیەکانی دابەزاندووە..................................٣٧

١٢. خودا (الله) پەروەردگارێکی میهرەبانە (الرحیم)ە، وتەنها زاتی مەزنی خۆی لێپرسینەوە لە بەندەکان دەکات لە ڕۆژی قیامەتدا ٣٩
١٣. خودا (اللّٰه) -سبحانه وتعالی- ئادەمی دروستکرد لە خۆڵ (قوڕ: گڵ) ونەوەکانی لە پاش خۆی زۆر دەبن ٤٣
١٤. هەموو منداڵێک لەسەر فیترەت لە دایک دەبێت. ٤٥
١٥. هیچ مرۆڤێک بە گوناهباری وتاوانباری لە دایک نابێت ونابێتە میراتگری تاوانی هیچ مرۆڤێکی تر.. ٤٧
١٦. ومەبەست وئامانج لە دروستکردنی خەڵکی: بۆ پەرستنی خودایە بە تەنها بە بێ بڕیاردانی هیچ شەریک وهاوبەشێک. ٥٠
١٧. ئاینی ئیسلام ڕێزی لە مرۆڤ گرتووە (بە پیاوان وئافرەتانەوە)، وهەموو مافێکی بە مرۆڤ داوە ٥١
١٨. ولە ئاینی ئیسلامدا ئافرەت وپیاو یەکسانن لە ڕوانگەی بەرپرسیاریەتی وپاداشت وسزادان. ٥٧
١٩. ئاینی ئیسلام ڕێزی لە ئافرەت گرتووە وئافرەتانی بە هاوتای پیاوان داناوە..٥٩
٢٠. مردن ؛ نەمان وتیاچوون نییە بۆ هەتاهەتایە، بەڵکو دەرچوونە لە شوێنی کردەوە ئەنجامدان بۆ شوێنی پاداشت وەرگرتن........................ ٦٣
٢١. ئاینی ئیسلام بانگەشە دەکات بۆ باوەڕهێنان بە بنچینە مەزنەکانی ئیمان..٦٥
٢٢. پێغەمبەران -علیهم السلام- پارێزراون (مەعسومن) لەو پەیامانەی کە دەیگەیەنن لە لایەن خوداوە ٨٤
٢٣. وئاینی ئیسلام بانگەوازی دەکات بۆ تەنها پەرستنی خودا ئەویش بە بنچینەی پەرستنە مەزنەکان ٩٣
٢٤. مەزنترین تایبەتمەندی پەرستنەکان لە ئیسلامدا ئەوەیە کە چۆنیەتی وکاتی ئەنجامدان ومەرجەکانیان ؛ خوای گەورە لە شەریعەتدا فەرمانی پێکردووە..١٠١

٢٥. پێغەمبەری ئیسلام ناوی موحەمەدی کوڕی عبداللەیە ١٠٤
٢٦. وشـــەریعەتی ئیســـلام کە موحەمەد -صـــلی الله علیه وســـلم- پێی هاتووە کۆتا پەیام وشەریعەتی خودایە، ١١٠
٢٧. خوای گەورە -ســـبحانه وتعالی- هیچ ئاینێک قبوڵ ناکات جگە لە ئاینی ئیسلام ١١٣
٢٨. قورئـانی پیرۆز کتێبی خودایە کە بە وەحی نـاردی بۆ پێغەمبەر موحەمەد -صـــلی الله علیه وســـلم- و وتەی خودای پەروەردگاری هەموو بوونەوەرەکانە ١١٦
٢٩. وئـاینی ئیســـلام فەرمان دەکـات بە چاکەکـار بوون بەرامبەر دایک وباوک؛ ئەگەرچیش مسوڵمان نەبن، وئامۆژگاری کردووە بە پەروەردە کردن وئامۆژگاریکردنی منداڵان.. ١٢٣
٣٠. ئاینی ئیســـلام فەرماندەکات بە دادپەروەر بوون لە وتە وکردەوەدا تەنانەت ئەگەر بەرامبەر دوژمنانیش بێت.. ١٢٩
٣١. ئاینی ئیســـلام فەرماندەکات بە چاکەکار بوون بەرامبەر بە هەموو بوونەوەرەکان، وبانگەشە دەکات بۆ ڕەوشت وکردەوە جوانەکان....... ١٣٣
٣٢. ئاینی ئیسـلام فەرمان بە ڕەوشـتە جوانەکان دەکات وەکو ڕاسـتگۆیی وپاراســـتنی ســـپاردە (ئەمانەت) وداوێن پاکی وشـــەرم کردن وئازایەتی وبەخشندەیی وبەخشین ١٣٦
٣٣. ئاینی ئیسلام شتە پاکەکانی حەڵاڵ کردووە ١٤٣
٣٤. ئاینی ئیسلام ئەو تاوانانەی حەرامکرد کە بە بنچینەی حەرامکراوەکان دادەنرێن ١٤٦
٣٥. ئاینی ئیســـلام بە شـــێوەیەکی گشـــتی نەهی لە هەموو ڕەوشـــتێکی خراپ وناشیرین دەکات و.. ١٥٥
٣٦. ئاینی ئیسلام نەهی دەکات لەو مامەڵە داراییانەی کە ڕیبا (سوو) یان غەرەرە -مەترســـیە یان قوماراوییە، یان نەزانینی ســـەرەنجام یان پارە یان کاتە-، یان... ١٦٤

٣٧. یەکێک لە ئامانجەکانی شەریعەتی ئیسلام بریتیە لە پاراستنی ئەقڵ وحەرامکردن وقەدەغەکردنی هەرشـــتێک ببێتە هۆی تێکچوون ونەمانی ئەقڵ وهۆش.. ١٦٨
٣٨. ئەگەر شـــوێنکەوتووانی ئاینە پوچەڵەکان درک نەکەن بەو دژیەکی وشـتانەی لە ئاینە پوچەڵەکەدا هەیە کە ئەقڵی سـەلامەت ڕەتی دەکاتەوە ؛ ئەوا پیاوانی ئاینەکە شـــوێنکەوتووان بەوە هەڵدەخەڵەتێنن کە ئاین لە سەرەوەی ئەقڵە.. ١٧٢
٣٩. ئاینی ئیســلام زانســتی ڕاســت ودروســت بە مەزن دادەنێت وهانی گەڕانی زانستی دەدات کە دوور بێت لە هەوا وئارەزوو، ١٧٤
٤٠. وخوای گەورە تەنها کردەوەکان (پەرســتنەکان) لە ئەو کەســانە قبوڵ دەکات کە باوەڕیان بە خودا هێناوە وملکەچی فەرمانەکانی بوون وباوەڕیان بە پێغەمبەران هێناوە -علیهم السلام-، ١٧٨
٤١. ئامانجی هەموو پەیامەکانی خودا بریتیە لە: ئاینی هەقی خودا مرۆڤ بەرز وبڵند وباڵا بکات بەشـــێوەیەك مرۆڤ تەنها بەندەیەکی دڵســـۆزی پەروەردگاری هەموو بوونەوەرەکان بێت، ١٨٣
٤٢. خوای گەورە لە شـەریعەتەکەیدا ڕێگەی داوە بە تەوبە کردن: ئەمیش بریتیە لە گەڕانەوەی مرۆڤ بۆ لای پەروەردگـار و وازهێنـان لە تـاوان وگوناهەکان ١٨٦
٤٣. لە ئـاینی ئیســـلامـدا پەیوەنـدی نێوان مرۆڤ وخودا پەیوەنـدییەکی ڕاسـتەوخۆیە، بۆیە مرۆڤ پێویسـتی بە هیچ ناوەندێک -واسـتەیەک- نییە بۆ پاڕانەوە وداواکردن وپەرستنی خودا.. ١٩٠
٤٤. لە کۆتایی ئەم پەیامەدا ١٩٣
٤٥. بۆیە ئەی مرۆڤ بانگت دەکەم.. ١٩٤

موسوعة المصطلحات الإسلامية
TerminologyEnc.com
موسوعة تضم ترجمات المصطلحات الإسلامية وشروحها بعدة لغات

موسوعة الأحاديث النبوية
HadeethEnc.com
موسوعة تضم ترجمات للأحاديث النبوية وشروحها بعدة لغات

موسوعة القرآن الكريم
QuranEnc.com
موسوعة تضم تفاسير وتراجم موثوقة لمعاني القرآن الكريم

IslamHouse.com
مرجعية مجانية إلكترونية موثوقة للتعريف بالإسلام

منتقى المحتوى الإسلامي
هي موسوعة تضم المنتقى من المحتوى الإسلامي باللغات

نبذة موجزة عن الإسلام (مع الأدلة)

تنشر الإسلام بأكثر من 100 لغة

جمعية الدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

جمعية خدمة المحتوى الإسلامي باللغات